

glasul
BUCOVINEI

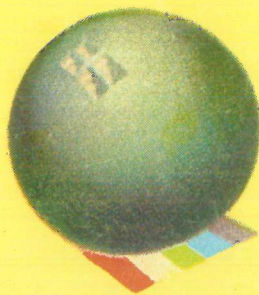
CERNAUȚI

BUCUREȘTI

1 / 1997

An IV. Nr.13

FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

Fundația Culturală Română

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

1997, Nr. 1

Anul IV, Nr. 13

Redactor-șef : **ALEXANDRINA CERNOV**

COLEGIUL DE REDACȚIE : prof. dr. Petru Ciobanu (Brașov),
prof. dr. Ștefan Munteanu (Timișoara), prof. dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași),
Z. Ornea (București), acad. Vladimir Trebici (București),
prof. dr. D. Vatamaniuc (București).

REDACȚIA : prof. dr. Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu (redactor-șef adjunct).

SUMAR

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Acad. Radu Grigorovici, <i>Comentariu la Descrierea Bucovinei a generalului Gabriel Splény</i>	3
Ștefan Hostiuc, <i>Jocul de-a cultura sau cultura ca instituție? O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei (II)</i>	11
Ilie Luceac, <i>Cultura românească în Bucovina în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea</i>	29
Ioan Lupu, <i>Scurt istoric al căilor ferate din Bucovina</i>	37

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Membri marcanți ai Societății Academice „Junimea” din Cernăuți (de la înființarea ei în anul 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928). <i>Albumul Mare, vol. I (3). Îngrijire și note de Rodica Șcraba</i>	48
---	----

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Anatol Neamțu, <i>Modele culturale în literatura universală (II)</i>	59
Vasile Precup, <i>Irachie Porumbescu – scriitor pașoptist</i>	64

POEZIE

Cenaclul „Mircea Streinul” de la Universitatea din Cernăuți (Ion Bâcu, Doina Bojescu, Svetlana Iavorschi, Dumitru Mintencu, Lia Popov, Gheorghe Ungureanu, Rodica Ursuleac, Vitalie Zâgrea)	77
---	----

FOLCLOR BUCOVINEAN

Din colecția folclorică a profesorului Valeriu Zmoșu din Pătrăuții de Jos, raionul Storojineț	84
---	----

ARHIVA BUCOVINEI

Din arhiva familiei Nandriș: <i>Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu de dr. Ionică Nandriș (continuare)</i>	107
Din arhiva familiei Morariu: <i>Cursul vieții mele de pr. Constantin Morariu</i>	117

CONFERINȚE. CĂRȚI

Ștefan Purici, <i>Simpozion național: „Bucovina – file de istorie”</i>	128
Vasile Tărășeanu, <i>Adrian Dinu Rachieru: Poeți din Bucovina</i>	131

CRONICA VIEȚII CERNĂUȚENE

Maria Toacă, <i>Liderii vin și se duc...</i>	133
A. C., <i>În loc de Post Scriptum</i>	134
Despre ridicarea monumentului lui Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului: o concluzie, o notă informativă și o interpelare de deputat	135

Bucovina – procese istorice și sociale

COMENTARIU la *Descrierea Bucovinei* a generalului Gabriel Splény

Acad. Radu Grigorovici

București

Dintre documentele rămase din epoca ocupării nordului Moldovei de către trupele austriece și încorporarea teritoriului respectiv cu învoirea Înaltei Porți în Imperiul habsburgic în anul 1775 sub numele de Bucovina, unul dintre cele mai importante îl constituie *Descrierea Bucovinei* a generalului Gabriel Splény, comandant al trupelor de ocupație, instituit guvernator al noului teritoriu.

Este vorba de un memoriu adresat împărătesei Maria Theresia și coregentului ei Iosif al II-lea la numai un an după stabilirea sa la Cernăuți, cu scopul de a fi desărcinat de treburile organizatorice și administrative de guvernator și de a-și relua activitatea de militar la care ținea foarte mult și în care, de altfel, a excelat, ajungând feldmareșal. Nu avea deci nici un interes să înfrumusețeze sau să modifice în rău impresiile sale, dar ca militar conștiincios se gândea nu numai la trecut și la prezent, ci și la viitor.

Manuscrisul, descoperit în două copii în două arhive vieneze diferite, a fost descifrat și publicat în 1893 la Cernăuți de harnicul arhivar dr. Johann Polek, custode al bibliotecii universitare cernăuțene¹.

Lucrarea este împărțită în trei părți distincte.

Prima parte, intitulată: „Despre fosta stare a diferitelor componente ale acestui district al Bucovinei“, este completată cu o anexă despre „incomoditățile la care au fost expuși militarii imediat după ocupare din cauza imperfecțiunilor instituțiilor țării în acest district“. Această parte cuprinde 71 de pagini, adică 40% din lucrarea propriu-zisă.

A doua parte, intitulată: „Propunere pentru o nouă formă de guvernare, care se potrivește cel mai bine cu starea prezentă a districtului“, cuprinde 44 de pagini, adică 30% din lucrare.

A treia parte, intitulată: „Cu privire la acele ameliorări, care cer mai mult timp pentru introducerea lor“, cuprinde 36 de pagini, adică 24% din lucrare.

Un sumar, o introducere, o biografie a lui Splény și un grup de observații finale întocmite de Polek, precum și 7 pagini de adnotări interesante făcute ulterior pe unul din manuscrise probabil de secretarul aulic, cunoscător al limbii turcești și participant la trasarea definitivă a graniței, von Jenisch.

* Continuăm publicarea comunicărilor prezentate în cadrul Conferinței științifice internaționale, Bucovina 1775-1862, Rădăuți, 1996.

Fiind scrisă în limba germană și încă una desuetă, puțini cercetători au consultat direct textul publicat de Polek și de aceea se simțea atât în sudul cât și în nordul Bucovinei lipsa unei traduceri integrale de calitate în limbile română și ucraineană. De fapt Curtii imperiale din Viena i s-a prezentat o traducere în limba franceză.

Cu ocazia împlinirii a 120 de ani de la înființarea Universității din Cernăuți, Centrul de studii științifice a problemelor bucovinene al acestei universități a prezentat participanților la aniversare o ediție bilingvă a lucrării lui Splény, traducerea fiind efectuată și comentată de cercetătorii O.D. Ogui și M.M. Saiko². Pe lângă o accentuată asimetrie între introducerile în limba germană și cea în limba ucraineană, traducerea surprinde pe cititor prin faptul că ea cuprinde numai partea I a memoriului, care reprezintă ceva mai puțin din jumătatea lucrării și se referă numai la partea anterioară anului 1775.

Centrul de studii din Rădăuți a pus în lucru o traducere integrală a *Descrierii Bucovinei* în limba română, întrucât în părțile a doua și a treia se dezvăluie intențiile de viitor ale administrației militare în viziunea autorului, dar și propunerile sale pentru un viitor mai îndepărtat sub o administrație civilă.

Oricum textul lui Splény pune încă multe întrebări cu răspuns nelămurit sau cu răspunsuri contradictorii.

Întrebarea de acest fel, pe care vreau s-o comentez aici, a fost pusă încă de J. Polek la începutul unei note de subsol la primul alineat al capitolului al 4-lea al primei părți (p.32). În traducere românească textul notei sună astfel: „Atrage atenția faptul că Splény vorbește numai de moldoveni, deși încă de pe atunci locuiau nu numai în ocolul Câmpulungului rusesc, dar și pe teritoriul dintre Prut și Nistru numeroși ruteni“, citând o lucrare proprie: *Începuturile învățământului elementar în Bucovina* (Cernăuți, 1891). Citând *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir, el găsește și acolo aprecieri defavorabile, dar personal considera (citez) „că în această privință i se cuvine poporului moldovean mai mult milă, decât reproș; căci numai presiunea îngrozitoare la care este supus l-a făcut bănuitor și prefăcut“.

Alineatul de care se leagă nota lui Polek este în general defavorabil caracterului moldovenilor. Li se recunoaște umorul agresiv, curajul, dragostea de libertate și simțul puternic al onoarei; li se reproșează duplicitatea, firea ușuratică, zgârcenia și invidia, lenea și înclinația spre băutoră.

Atrage atenția că nota nu este preluată în versiunea ucraineană ca notă la text. În schimb, problema este tratată mai pe larg în introducere de către traducători (vezi /2/, p.7-8).

○ Cât privește cauzele caracteristicilor defavorabile ale moldovenilor – Splény nu vorbește numai despre țărani – putem fi de acord cu părerile traducătorilor ucraineni. Ele coincid de altfel cu cele ale tuturor comentatorilor situației din epocă, de la mari boieri ca Vasile Balș și Sturza, până la Max Weber și însuși Polek.

În ceea ce privește însă înțelesul cuvântului „moldovean“, problema mi se pare discutabilă.

Autorii traducerii lansează o ipoteză ingenioasă. Ei pleacă de la afirmația contrazisă de textul notei sale că Polek ar considera că Splény a greșit și scriu mai departe (citez): „În opinia noastră aceasta nu este chiar o greșală, ci o amprență a timpului. În acea perioadă, conștiința națională a populației încă nu era bine cristalizată, iar pe general îl interesa mai mult aparenta confesională și de stat și nu cea etnică. În acest context, „moldoveanul“ este locuitorul acelei părți a Țării Moldovei care a fost alipită la Austria, adică un sinonim al termenului „bucovinean“.

Ipoteza aceasta este într-adevăr ingenioasă, chiar plauzibilă, și rezolvă multe probleme ale trecutului Bucovinei din punct de vedere etnic dintr-o singură lovitură.

Mi-a atras apoi atenția conținutul alineatului care urmează în același text. După ce susțin că (citez) „date veridice privitoare la componența națională a populației Bucovinei există numai pentru a doua jumătate a sec. XIX – începutul sec. XX“ (/2/, p. 8, al. 3), Ogui și Saiko reproduc rezultatele recensămintelor austriece în cifre absolute pentru cele două națiuni în cauză, adică ucraineană și română, începând cu anul 1880. Or ei înșiși folosesc cu două alineate mai departe datele recensământului din 1869.

Prezentăm în tabela I și fig. 1, numeric și grafic, dinamica populației ucrainene și românești conform cu statisticile austriece pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la 1910 inclusiv³. Le voi comenta cu altă ocazie, deși ele vorbesc de la sine.

Să revenim însă la memoriul lui Splény. Oare pe general nu-l interesa chiar deloc apartenența etnică a populației? La urma urmei chiar și în 1880 austriecii mai identificau apartenența la o anumită etnie prin limba vorbită curent (*Umgangssprache*). Chiar în anul 1900, de trecere în secolul următor, înțelegerea dintre autorități și autohtoni trebuia să mai pună probleme, căci doar 22% din populația autohtonă (în sensul de cetățeni ai Austriei cisleithane) foloseau limba germană ca limbă de conversație (vezi /3/, p. 119, tabelul nr. 3).

Într-adevăr, în capul de tabelă a publicației „Orts- Repertorium der Bukowina“ (Viena, 1885)⁴, reprodus în fig. 2a, se scrie în cele 4 coloane intitulate *Umgangssprache der einheimischen Bevölkerung* (Limba de conversație a populației autohtone): „Deutsche, Ruthenen, Rumänen und Andere (adică germani, ruteni, români și alții). Ca urmare, evreii, care vorbeau în majoritate curent idiș, – limbă considerată drept o variantă a limbii germane – erau înregistrați ca germani de confesiune izraelită. Abia în anul 1900 (vezi fig. 2b), în publicația „Gemeindelexikon der Bukowina“ (Viena, 1907)⁵, când unii susțineau existența larg răspândită a lui „homo bucovinensis“, lipsit de naționalitate⁶, se înregistrează o modificare abia perceptibilă, dar semnificativă în capul de tabelă astfel neschimbat; acum în aceleași patru coloane se scrie corect: „deutsch, ruthen, rumän, andere“ (adică germana, ruteana, româna, altele).

Firește, pe vremea lui Splény problema limbii de conversație a populației autohtone, deci a naționalității, era mult mai delicată. Practic nici un autohton nu vorbea limba germană, ceea ce împiedica comunicarea între autorități și populație. Am citit deci cu atenție partea a doua a memoriului, neluată în seamă de editorii traducerii în limba ucraineană. În capitolul 2, cu subtitlul „Despre forma guvernării militare *in specie*, pe care o considerăm cea mai potrivită pentru acest district“, Splény propune înființarea la Cernăuți a unui Consiliu al Generalatului drept guvern suprem al țării. Direct subordonate acestui Consiliu ar trebui să existe pe lângă fiecare sediu al unui regiment un oficiu de stare civilă (*Standesamt*) sub conducerea unui ofițer. În Bucovina ar exista deci două astfel de oficii, unul pentru teritoriul dintre Nistru și Siret, cu sediul la Sadagura, al doilea pentru teritoriul dintre Siret și granița cu Transilvania, cu sediul la Suceava, deci primul în regiunea locuită astăzi predominant de ucraineni, celălalt în regiunea locuită aproape exclusiv de români.

Conform propunerilor lui Splény (vezi /1/, p. 79 și următoarele, precum și /7/, p. 367), în Consiliul Generalatului apar, cu drept de vot: un general, patru ofițeri cu diferite misiuni (vicepreședinte, auditor ca referent pentru probleme juridice, și doi ofițeri ca referenți pentru probleme politice, respectiv de răsplătire a serviciilor) și un boier cu titlul de staroste și ca referent în probleme publice și economice. Fără drept de vot fac parte din el și ofițeri pentru mânăuirea banilor, secretari, registrari, juriști, un medic militar, un ofițer de poliție, doisprezece curieri și un temnicer, în total douăzeci și trei de persoane. Printre ei se găsește un secretar *valah* alături de unul german,

salarizați fiecare cu 600 de florini anual, ca și medicul militar, precum și doi „canceliști” (funcționari) *valahi* alături de doi germani, salarizați și ei egal cu 300 de florini anual.

În oficiile de stare civilă apare pe lista celor unsprezece membri și un boier cu titlul de ispravnic și un cancelist *valah* alături de unul german.

Este evident că sub numele de *valahi* Splény nu înțelegea cetățeni ai Munteniei, ci cunoscători de limbă română.

Dacă existau atunci în Bucovina și îndeosebi în partea ei de nord-vest tot atâția ucraineni ca și astăzi, cum doresc să demonstreze colegii Ogui și Saiko, atunci de ce nu a prevăzut Splény și secretari și canceliști ruteni? Cum să nu fi putut observa Splény că cea mai numeroasă etnie din Bucovina sunt rutenii? Atunci de ce n-a prevăzut pentru oficiul de stare civilă din Sadagura un cancelist rutean în locul celui *valah*? Cum putem ieși din aceste contradicții flagrante?

De altfel în scurtul capitol⁷, dedicat promovării populării „acestei părți enclavate a Moldovei” – cum se exprimă Splény – (p. 380), el se gândește la posibilitatea de a retrimite în țările imperiale, din care au venit, o parte din imigranții originari din Polonia, Ungaria și Transilvania, așezați în Bucovina mai demult sau mai de curând, pentru a face loc „adevăraților moldoveni” (*würklüche Moldauer*), care ar dori să imigreze în Bucovina.

Explicația contradicțiilor menționate mai sus mi se pare simplă, dacă ne folosim de alt document oficial al timpului, adică de datele recensământului moldovenesc din 1774, efectuat în timpul ocupației rusești a Moldovei, editate la Chișinău în 1975 la Editura Știință⁸.

Sunt înșiruți nominal toți locuitorii bărbați, cu prenumele și, dacă-l aveau, cel de familie, ocupația, porecla, filiația, uneori etnia etc., rangul social (boier, mazil, răzăș, ruptaș, șleahțiț) și dacă era birnic sau scutelnic și din care motiv. Ținutul cuprindea ocolurile târgului (Cernăuți); al Prutului de jos, al Nistrului și al Cirimușului, cu toate satele lor, al căror caracter (boieresc, răzășesc, mănăstiresc, episcopal) este precizat.

Am extras pentru acest ținut reprezentativ pentru partea Bucovinei, locuită astăzi predominant de ucraineni, numele de familie ale tuturor persoanelor de rang social mai ridicat, adică ale nobililor mai mici sau mai mari, și ale proprietarilor de moșii, cu excepția numelor mănăstirilor și schiturilor, care erau toate românești.

Din cele 133 de nume felurite, care apar adeseori de mai multe ori (vezi tabela II), marea majoritate sunt nume românești uzuale, unele de mare răsunet cultural, istoric sau politic, ca, de exemplu, Balș, Donici, Flondor, Gafencu, Herescu, Hurmuzachi, Moțoc, Neculcea, Repta, Ursuleac.

Găsim o bună parte a acestor nume (Cantacuzino, Canta, Flondor, Goian, Hurmuzachi, Marcu, Moțoc, Mustață, Neculcea, Onciul, Stroescu, Tabără, Tăutu, Vlaicu, Volcinschi, Zotta) și în lista celor 28 de ctitori ai celor 36 de biserici ortodoxe ridicate între anii 1772 și 1861 în ținutul Cernăuțului⁹.

Ar fi fost mult prea laborios să fac același lucru pentru birnici și scutelnici, dar cei mai mulți dintre ei nu aveau nume de familie, iar prenumele nu puteau fi folosite decât în mică măsură pentru o departajare etnică. Pot să vă asigur însă că numele și prenumele cu rezonanță ucraineană sunt foarte numeroase chiar și în sate care sunt astăzi predominant românești.

Concluzia pe care o trag din toate acestea este următoarea. Un general, șef de guvern, ca Splény, însoțit de cei din preajma sa, atunci când vine în contact cu supușii săi, se întâlnește doar cu oamenii de rangul cel mai înalt din locul vizitat; ceilalți agită stegulețe sau aplaudă. În Bucovina și chiar în nordul ei oamenii de oarecare rang erau

aproape toți români, adică, cum se spunea atunci și se mai spune și astăzi pe alocuri sau uneori, moldoveni, deși nu sunt cetățeni ai unei țări numită Moldova, ci locuitorii unei provincii ce poartă, din motive istorice, acest nume, așa cum un german care s-a născut sau locuiește în Bavaria își spune bavarez. Splény a tras desigur concluzia că limba valahă este *lingua franca* a ținutului guvernat de el și și-a ales în consecință colaboratori ai acestei limbi. Nici nu trebuie să uităm că principatul care purta în limba germană denumirea de „Walachei“ se chema și „Țara Românească“. De altfel în „școlile moldovenești“, preconizate de Splény și întreținute de Fondul religiosar greco-oriental, urma să se folosească limba „moldo-valahă“.

Mai mult, din textul său nu rezultă nicidecum că moldovenii erau numai foștii cetățeni ai Moldovei, indiferent de naționalitatea lor, dar nici că ar dovedi absența ucrainenilor în nordul Bucovinei în epoca ocupării ei de către trupele austriece.

S-ar putea să fi supărat pe unii sau pe alții cu concluziile mele, dar nu știu cum s-ar putea înțelege astfel conținutul unei părți a textului lui Splény.

În sfârșit, cred că orice text trebuie cunoscut în totalitatea sa, ținând seama de toate amănuntele, pentru a putea desluși adevărul. În fond, istoria, ca știință, caută să cupleze logic trecutul cu prezentul și cu viitorul, cum preconiza Dimitrie Onciul.

REFERINȚE

1. Gabriel von Splény, *Beschreibung der Bukowina (Descrierea Bucovinei)*, editat de J. Polek, Editura H. Pardini, Cernăuți, 1893.
2. Gabriel von Splény, *Opis Bukovini (Descrierea Bucovinei)*; traducere, introducere și comentarii în limba ucraineană de O.D. Ogui și M.M. Saiko, ediție bilingvă, Editura „Ruta“, Cernăuți, 1995.
3. Vladimir Trebici, *Demografie*, cap. „Bucovina, populația și procesele demografice“, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 107-145.
4. *Ortsrepertorium der Bukowina (Repertoriul localităților din Bucovina)*, editat de Comisia centrală î. r. de statistică, Viena, 1885.
5. *Gemeindelexikon der Bukowina (Lexiconul comunelor Bucovina)*, editat de Comisia centrală î. r. de statistică, Viena, 1907.
6. Hans Prelitsch, „*Homo bucovinensis*“, în *Brücke zum Westen*, II/1954, nr. 4-5, p. 12-14, vezi, însă, Ion Nistor, „*Homo bucovinensis*“, în *Glasul Bucovinei*, Anul I; nr. 23, 11 dec. 1918; M. Olaru, Șt. Purici, „*Bucovinism*“ și „*homo bucovinensis*“, în *Analele Bucovinei*, III, nr. 2, 1996 (sub tipar).
7. G. Splény, *Obnmassgeblicher Entwurf zu einer militairischen Einrichtung des k.k. enclavirten moldauischen Antheils (Modest proiect de instituirea unei guvernări militare în partea din Moldova inclusă în imperiul împărațesc)*, în: R. Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppelaadler (De la stema Moldovei la vulturul bicefal)*, Editura Hofmann, Augsburg, 1991, p. 366-383.
8. *Moldova în epoca feudalismului*, vol. III, editat de P. G. Dimitriev, partea I, cap. „Vodostie (evidența) de lăcuiorii ce se află într-acestu ținut (adică al Cernăuțului) după cum arată anumi înlăuntru, 1774, iunie“, p. 370-458, ediție bilingvă ruso-română, Editura Stiința, Chișinău, 1975.
9. Mircea Pahomi, *Schituri și biserici din Ținutul Cernăuți*, în *Analele Bucovinei*, Tom I, nr. 2, p. 321-327, 1994.

**TABELA I: Locuitorii autohtoni de limbă ruteană și română în Bucovina
(conform recensămintelor austriece)**

Anul	1848	1869	1880	1890	1900	1910
Totalul populației	377 581	511 964	568 453	642 495	730 195	794 942
Vorbitori de limbă ucraineană	108 907	186 000	239 690	268 367	297 798	305 101
Vorbitori de limbă română	209 293	207 000	190 005	208 301	229 018	273 254
Raport ruteni/români	0,520	0,899	1,261	1,288	1,300	1,117
Populația ruteană (%)	28,8%	36,3%	42,2%	41,8%	40,8%	38,4%
Populația română (%)	55,4%	40,4%	33,4%	32,4%	31,4%	34,4%
Variația rutenilor/ an		+3 671	+4 881	+2 868	+2 943	+730
Variația românilor/ an		-109	-1 545	+1 893	+2 072	+4424

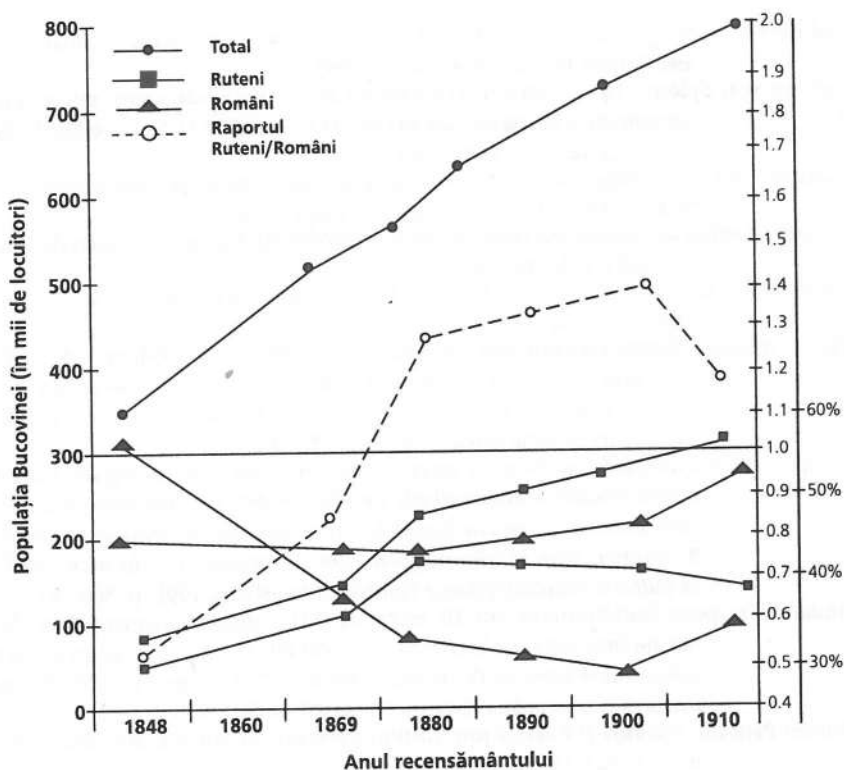

TABELA II: Numele de familie ale „notabilităților“ din localitățile ținutului Cernăuțului după recensământul moldovenesc din anul 1774 (în ordine alfabetică)

- A: Andronic, Aslan
 B: Bahaterițu, Balasinovici, Balș, Beldiman, Bobele, Boldescu, Bolohan, Borsan, Boșneagă, Botezat, Braha, Brăescul, Brânzan, Buțura
 C: Calmațui, Canta, Cantacuzino, Cantiș, Cătană, Cârste, Cernevschi, Ciopa, Ciornohuz, Cocei, Coman, Costeș, Coștraș, Cracalia, Crăciun, Cucoran
 D: Diaconenco, Donici, Dracinschi, Drafta, Drăgănici, Dumiciu, Dunuță
 F: Faliș, Fistică, Flondor, Frunză
 G: Gafencu, Gavrilaş, Gavrilescul, Grâu, Ghenghea, Ghițincul, Giurgiuvan, Goian, Gora, Goraș, Greirosul
 H: Haidragă, Herescu, Himuc, Hlihorce, Hlincu, Holban, Hotincean, Hurmuzachi
 I: Iamandi, Ianeș, Irimicea, Isar
 J: Jiian
 L: Lastiucă, Lenta, Lepădatu, Limbo, Lupul
 M: Macri, Marcu, Mariniuc, Mălai, Măneacă, Mitencu, Minteu, Mohovan, Moțoc, Murguleț, Mustață
 N: Nacul, Nalivaico, Neculcea, Nepoțel
 O: Oarza, Onciul
 P: Pană, Pancul, Pălade, Pănel, Perijiul, Popescul, Potlog, Prescurnițu, Prodan
 R: Râpta, Roșca, Rotopan, Roznovan
 S: Savrin, Săvescul, Semaca, Smolinschi, Spânu, Stavăr, Stângaciu, Strășca, Stroescu, Sturza
 T: Tabără, Taranga, Tăutu, Tiron, Tumurug, Tumuzei
 Ț: Țiganiuc, Ținte, Țopa
 U: Ursul, Ursuleac
 V: Vărgolici, Velicico, Verinschi, Veriha, Vlad, Vlaicu, Volcinschi
 Z: Zavialită, Zota

Umgangsspr. der einheim. Bevölkerung			
Deutsche	Ruthenen	Rumänen	Andere

a.

Umgangssprachen der einheimischen Bevölkerung			
deutsch.	ruthen.	rumän.	andere

b.

SUMMARY

Among the documents which remained from the period when the North of Moldova was under the Austrian troops' occupation and, with the consent of the Sublime Porte, had been incorporated into the Habsburg Empire in 1775 under the name of Bukovina, one of the most important is *Descrierea Bucovinei* (The Description of Bukovina) by general Gabriel Splény, the commander of the occupational troops and the appointed governor of the new territory. The present article comments on this important document which was recently published in Ukrainian translation (in Cernowitz) and Romanian translation (in Radautzi). While the Center of Studies in Radautzi has translated the whole document, the Ukrainian translation lacks a necessary symmetry between the two forewords, one in German and the other in Ukrainian, and comprises only a part of this document, actually less than half, which deals with the period before 1775 exclusively. Nevertheless, the author underlines, Splény's text still raises a lot of questions with unclear or contradictory answers.

JOCUL DE-A CULTURA SAU CULTURA CA INSTITUȚIE

*O retrospectivă tematică a presei românești din nordul Bucovinei (II)**

Ștefan Hostiuc

Cernăuți

Scoasă din instituții, la Cernăuți, cu o jumătate de secol în urmă, cultura românească se retrage, aproape totalmente, la țară. Aici subzistă, sub formă de tradiție, lovită și încolțită, ca și biserica strămoșească, din toate părțile. Primele încercări, timide încă, de re-instituționalizare a ei se fac pe baze obștești, prin societăți culturale, create pe valul entuziasmului general din ultimii ani de criză existențială a imperiului sovietic. Acestea dau naștere primelor publicații românești independente din nordul Bucovinei.

Am vorbit, în prima parte a studiului nostru¹, despre *Plai românesc*, organul de presă al Societății pentru Cultură Românească „Mihai Eminescu”. Această Societate mai editează, cu sprijinul Fundației Culturale Române, și un almanah.

ALMANAHUL SOCIETĂȚII PENTRU CULTURĂ ROMÂNEASCĂ „MIHAI EMINESCU” DIN CERNĂUȚI. Apare la Editura Fundației Culturale Române, în 1993. Are 206 pagini. Coordonatori: Grigore Bostan, prof. dr., membru de onoare al Academiei Române; Alexandrina Cernov, doctor în filologie, membru de onoare al Academiei Române (coord. princ.); Ilie Luceac, profesor la Școala Normală din Cernăuți; Vasile Tărășteanu, redactor la ziarul *Plai românesc*; Ilie Zegrea, poet, jurnalist, redactorul emisiunilor în limba română de la Radio Cernăuți. Sumarul cuprinde 8 rubrici: Bucovina – istorie și actualitate (Semnează: Alexandrina Cernov – *Bucovina la început și sfârșit de secol*; Vladimir Trebici – *Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți*; Eugen Patras – *Aspecte ale deznaționalizării române din regiunea Cernăuți în perioada sovietică*; Grigore Sandul, Octavian Sandul – *Din istoria Bucovinei și a localității Tereblecea*; George Muntean – *Calendarul Societății la 120 de ani*; Ștefan Purici – *Ziarul „Plai românesc”: reflector și propulsor al renașterii naționale române în Ucraina*); Personalități istorice bucovinene (Semnează: Ilie Luceac – *Ciprian Porumbescu – un vizionar al muzicii românești*; Marian Olaru – *Alexandru Hurmuzachi și societatea românească din Bucovina la jumătatea secolului trecut*; Dragoș Olaru – *O scrisoare inedită a lui Grigore Nandriș*); Istorie și critică literară (Semnează: Gheorghe Haficiuc – *Date noi despre existența lui Eminescu la Cernăuți*; Lora Bostan – *Schiță pentru o istorie a*

* Continuare. Începutul, vezi: *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1996.

literaturii române din nordul Bucovieni /sec. XX/), Artă și etnografie (Semnează: Gheorghe Gorda – *Un monument al demnității naționale: Codrii Cosminului la 500 de ani*), Poezie bucovineană (Cicluri de versuri de Grigore C. Bostan, Ștefan Hostiuc, Mircea Lutic, Vasile Tărățeanu, Ilie Tudor Zegrea), Poeți români din Basarabia (Cicluri de versuri de Vasile Levițchi și Arcadie Suceveanu), Poeți populari (Magdalena Morar și Victoria Ungureanu) și Pagini din creația populară bucovineană (Valeriu Zmoșu, profesor din Pătrăuții de Jos, prezintă câteva titluri din colecția sa folclorică).

După cum se poate lesne observa, *Almanahul* respectă modelul de rubricare indicat revistelor de istorie și cultură. O atare revistă despre Bucovina va apărea imediat după acest almanah, tot sub egida Fundației Culturale Române. Ea se va numi *Glasul Bucovinei* și, în mare, va respecta paradigma compozițională și tematică propusă de coordonatorii *Almanahului*. Dar despre ea vom vorbi mai pe la sfârșit.

Exemplul Societății „Mihai Eminescu”, ca editoare a primei publicații românești neguvernamentale – *Plai românesc* – este preluat de Cercul „Arboroasa”, cel care readuce în actualitate o denumire cu profunde ecouri în istoria provinciei. Vrednică predecesoare, Societatea Academică „Arboroasa” (1875-1877)² îi atrage, ca model, pe noii arboroseni prin spiritul ei de cutezanță, prin exemplul ei de mare curaj civic. Trecuți de vârsta studenției, aceștia nu vor mai relua statutele vechii „Arboroase” și nici nu se vor mai declara succesori de drept ai ei, ci, convinși că istoria se repetă și că pot servi aceeași cauză, se vor organiza, cultural, sub egida Societății „Mihai Eminescu”: *de jure*, ca subdiviziune a acesteia, *de facto* ca organism independent.

Formată, în temei, din profesori de istorie, noua „Arboroasa” ia ființă (haiducește) la 29 martie 1990, „în adâncul Codrilor Cosminului, la stejarul lui Ștefan cel Mare și Sfânt, ca o reacție la un eveniment dramatic (la 29 martie 1944 trupele sovietice reocupă orașul Cernăuți – n.n.) din viața Bucovinei. Cei adunați acolo – se destăinuie liderul ei, Dumitru Covalciuc – aveam datoria morală să aducem un suflu nou în mișcarea generală de emancipare național-culturală a românilor din nordul Bucovinei”³. Unul din scopurile „Arboroasei” (de fapt un întreg fascicol de obiective), mărturisește el în continuare, era „să scriem istoria postbelică a regiunii noastre, să ne aducem contribuția la renașterea tradițiilor spirituale românești [...], să stimulăm și să îndrumăm cercetarea științifică a tinerilor” (*Idem*). Peste doi ani arborosenii creează un institut obștească de istorie, restituirii literare și folclorice. Acesta va edita, în 1992, prima revistă, primul calendar și primul almanah din nordul postbelic al Bucovinei, iar peste un an, în 1993, va mai scoate o publicație anunțată ca „tribuna trimestrială a unui modest cerc de intelectuali tineri”⁴. Dar hotărâtoare în realizarea acestui proiect va fi mai puțin contribuția „intelectualilor tineri” și mai mult personalitatea lui Dumitru Covalciuc.

Încă mai demult, lucrătorii de la *Zorile Bucovinei* au remarcat capacitățile largi și productivitatea deosebită de care dădea dovadă colegul lor. Se vorbea chiar, în anii când perestroica era în plină desfășurare, că dacă respectiva publicație ar rămâne, printr-un absurd, doar cu un singur om ca Dumitru Covalciuc, ea ar apărea la fel de sistematic, ba chiar sub o formă mult mai atractivă decât în condițiile preparării ei de un ditamai corpus de corespondenți. Și, într-adevăr, în materie de ziaristică, Dumitru Covalciuc e omul-orchestră. El dispune de suficientă combustie lăuntrică și pregătire intelectuală pentru a scrie la fel de inspirat pe teme dintre cele mai variate. A scotocit, încă de pe timpurile când era student, arhivele – cu prețul pe care numai el îl cunoaște

și e foarte bine informat în materie de istorie și de cultură a Bucovinei. În acest domeniu e o adevărată bancă de date. Dar nu și-a putut manifesta pe deplin virtuțile decât în perioada post-sovietică, editând și redactând, aproape de unul singur, deseori concomitent, reviste, almanahuri, calendare, fără să părăsească redacția *Zorilor Bucovinei*. Fiindcă nu stătea cuminte în pânțele ei, aceasta l-a „avortat” în timpuri grele, pentru ca să-l primească, ceva mai târziu, din mou la sânul său, împins din urmă chiar de aceiași „factori de răspundere” care, anterior, l-au dat afară. Într-un cuvânt, pe lângă omul-orchestra, el mai are ceva și din omul-legendă. Iar revistele *Miorița*, *Codrul Cosminului*, *Calendarul Poporului*, *De la Nistru pân' la Tisa*, seria de almanahuri *Țara Fagilor* ș.a. stau mărturie că e și omul acțiunii.

MIORIȚA⁵. Revistă de istorie literară și folclor. Organ al Institutului Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice „Dimitrie Onciul”. Apare (fără să-și anunțe periodicitatea) din martie 1992. Își încetează apariția în 1993, cu numărul patru. Redactor șef: Dumitru Covalciuc. Redacția: Florea Șapcă, Victor Olaru, Vasile Bâcu, Gh. Onofriuc (menționat doar în primul număr), Ilie Suceveanu, Nicolae Topală, Valeriu Zmoșu, Vasile Izvoran-Cernăuțeanu. Echipa anunțată va mai include în nr. 2 pe Petre Grosu și Valeriu Melion.

„Ideea editării acestei reviste a apărut la 26 ianuarie 1992, la mormântul lui Aron Pumnul, se spune în cuvântul de început, *Drumul nostru*. Iar la 7 februarie, când în Grădina Arboresei, pe locul unde s-a aflat odinioară monumentul lui Mihai Eminescu, a avut loc ședința de constituire a Institutului Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice „Dimitrie Onciul”, s-a decis ca această revistă să fie organ de presă al grupării noastre”.

Primul număr al *Mioriței* este scris de mână și șapirografiat. „Nu este vina noastră că, nedispunând, la Cernăuți, de o cât de mică bază poligrafică, scoatem o nouă publicație cu mijloace rudimentare. Puteam să mai îngăduim cu editarea *Mioriței*, așteptând ajutoare, dar orice întârziere în lucrarea de culturalizare a consăngenilor noștri de aici, din pridvorul Carpaților (splendidă imagine a Bucovinei! – n.n.) și de sub geana Cosminului și a Dumbrăvii Roșii, ne poate fi fatală”. De aici și deviza revistei: „*Prin noi înșine*”. O semnificație deosebită capătă versurile coșbuciene de pe pagina a doua a copertei: „Trăiesc acei ce vreau să lupte/ Iar cei fricoși se plâng și mor/ De-i vezi murind să-i lași să moară/ Căci moartea e menirea lor”. Numărul inaugural mai conține titlurile: *O citorie voievodală la Toporăuți* de Dumitru Covalciuc (azi doar portul tradițional mai păstrează amintirea despre originile românești ale acestei vechi localități bucovinene); *O scrisoare a lui Iancu Flondor către fiul său Șerban* (datată: Flondoreni, 14 mai 1922); *Vasile Posteuca* (o scurtă biografie și un ciclu de versuri, prezentate de Ion Rotaru, consătean al poetului iconar), *Buga, clopotul cel mare de la Putna* de doctorandul în istorie Florea Șapcă. Revista mai conține folclor din Ostrița-Mahala, Pătrăuți de Jos, Cupca, iar la rubrica *C e n a c l u*, versuri de poeți începători. Se mai publică, din păcate, fără indicarea sursei, două scrisori ale lui Iancu Flondor (una către fiul său Șerban, alta către D. Hurmuzachi), o epistolă necunoscută a lui Panait Istrati și ceva corespondență crengiană (destinatar fiind preotul bucovinean Victor Zaharovski).

Numărul doi, din iunie-iulie 1992, al *Mioriței*, editat deja în colaborare cu Editura „Licurici” din Suceava, debutează cu entuziasmanta tabletă *Românul se trezește* de Dumitru Covalciuc: „Sentimentul fricii l-a părăsit cu desăvârșire și în sufletul lui s-a sădit demnitatea. [...] S-ar putea, cu adevărat, ca descălecătorul întregirii

să fie și el, românul din nordul peste care mai bântuie crivățul înstrăinării. Căci în el s-a descolăcit voința, s-a descătușat memoria. Căci în vinele sale gâlgăie năvalnic sângele mazililor și răzeșilor de odinioară. Sol al Bunei Vestiri este el, românul nord-bucovinean“. Din sumarul numărului: *Pe apa Prutului, la Tărășăuți* de Arc. Moisei; *Ștefan cel Mare și lumea marilor rivalități* de Fl. Șapcă; *Sextil Pușcariu. Scrisori către Ion I. Nistor*, trimise din Cluj și datate: 22.08.1919; 9.01.1920; 13.01.1921; 26.01.1924 (prezentare și selecție de arhivistul Dragoș Olaru); *Teofil Lianu*, prezentat de Dumitru Covalciuc (cu o selecție de versuri din volumele poetului); poezii de Gr. Bostan, V. Izvoran-Cernăuțeanu, V. Băcu, N. Șapcă.

Numărul 3/1992 al revistei e consacrat sărbătorilor de Crăciun și conține cântece de stea, urături (culese din sate bucovinene), jocul „Căluților“ (Oprișeni), jocul „Ursului“ (Crasna), „Malanca“ (Cireși, Țețina, Buda-Mahala, Mamornița, Roșă-Stâncă, Oprișeni). Urmează o selecție din poezia contemporană a Bucovinei de nord. Unicele articole – *Revista „Bucovina literară“ (1942-1944)* de Mircea Grigori-viță și *Bucovineni în războiul împotriva lui Napoleon* de Dumitru Covalciuc – încheie sumarul revistei.

Numărul patru al *Mioriței*, cu care se termină seria, respectă – compozițional și tematic – modelul numerelor precedente. Ceea ce-l deosebește e doar ținuta grafică, acum mai îngrijită.

Așa modestă cum e, *Miorița* marchează un început de renaștere, la Cernăuți, a freamătului de reviste din perioada interbelică.

Concomitent cu editarea *Mioriței*, Dumitru Covalciuc reia tradiția editării almanahurilor și calendarelor bucovinene⁶.

CALENDARUL POPORULUI PE ANUL 1993, Cernăuți, 1992, 70 p. Alcătuitori: Dumitru Covalciuc și protoiereul Adrian Acostăchioaie. Apare la Editura „Arboroasa“, dactilografiat și șapirografiat sub egida Institutului Obșteșc „Dimitrie Onciul“.

„Apariția unui asemenea calendar, se menționează în *Prefață*, era necesară, deși condițiile în care îl scoatem nu sunt de invidiat. Din dragoste pentru poporul român din Bucovina, care așteaptă ca prin lumina povățuirii înțelepte să-și redobândească pierdutele valori morale, am învins greutatea de tot felul și n-am amânat tipărirea acestei cărți pentru timpuri mai bune. *Orice carte românească tipărită la Cernăuți este o barieră în calea înstrăinării noastre de neam* (s.n.)“. Pe lângă texte despre sărbătorile bisericești, cântece de stea, rugăciuni, *Calendarul* mai include o listă de aniversări bucovinene (de la 23.01.1943, când se naște lingvistul Ioniță Bumbac, până la 15.12.1963, data morții ilustrului profesor Leca Morariu), un mic dicționar de mitologie populară, folclor din comune bucovinene (Mahala, Pătrăuți, Igești, Prisăcăreni), din Maramureșul istoric, precum și poezie bucovineană. Menționăm și câteva studii: *Românii (moldovenii) din Ucraina în lumina statisticii sovietice din 1959* (date selectate de doctorandul Ion Popescu), *Semnificația hidronimului „Dunăre“ în „Cânt despre oastea lui Igor“* (doctorand Ștefan Purici), *Din istoria fondului bisericesc* (doctorand Florea Șapcă).

Calendarul Poporului este secundat de un alt calendar pentru Bucovina, executat de aceiași alcătuitori, dar lucrat, în alte condiții poligrafice, la Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

CALENDARUL CREȘTIN ORTODOX AL ROMÂNILOR BUCOVINENI PE ANII 1992-1993, București, 1992, 127 p. Apare sub egida Societății pentru Cultură Româ-

nească „Mihai Eminescu“ din Cernăuți. Din prefața I.P.S. Onufrie, episcop al Cernăuțului și al Bucovinei, la *Calendarul creștin ortodox al românilor bucovineni pe anul 1994-1995* (București, 1994), aflăm că „prima ediție [...] a fost primită cu o deosebită sete duhovnicească, și a adus multă bucurie și lumină în casele și inimile credincioșilor“. A doua ediție, mai impunătoare ca volum (224 p.) și mai diversificată tematic, se încheie cu o foarte utilă *Cronologie bucovineană* de George Muntean.

Seria *Calendarelor* e completată, sub aspect laic, de seria almanahurilor.

ȚARA FAGILOR. Almanah cultural-literar alcătuit de Dumitru Covalciuc, Cernăuți – Târgu-Mureș. Editor: Societatea Culturală „Arboroasa“. Apare din 1992 cu sprijinul Uniunii „Vatra Românească“, filiala Târgu-Mureș și al Editurii Tipomur. Al treilea și al patrulea volum (pentru anii 1994 și 1995) sunt finanțate de Ministerul Culturii din România și îngrijite de Biblioteca Județeană Mureș. Mărindu-și anual numărul de pagini (de la 143, în 1992, până la 287, în 1995), *Țara Fagilor* devine un almanah din ce în ce mai bogat tematic. Toate volumele au pe copertă imaginea unei bucovine transformată într-un morman de bușteni. Prin forța sa de sugestie, această fotografie-document reușește să prezinte, vizual, starea dramatică în care a ajuns Țara Fagilor, defrișată la propriu și la figurat, în sens etnic, autohtonii, care se împuținează, fiind săpați la rădăcină.

Principalele rubrici: File de istorie, Golgota neamului românesc, Graiul neamului, Documentar, Scrisori din România, Istorie literară, Scriitori bucovineni contemporani, Folclor bucovinean, Restituiri ș.a. Principalii autori: Dumitru Covalciuc, Florea Șapcă, Grigore Bostan, Ion și Ilie Popescu, Nicolae Mariuțac ș.a. Menționăm, ca fiind deosebit de interesante, materialele: *Detrunchierea Bucovinei* de Florea Șapcă și *Situația politică a teritoriului actualei Bucovine în secolele XII-XIV* de Ștefan Purici (ediția 1992); *Răzeși, răzeșie în nordul Bucovinei* de Ștefan Bucevski și *De ce s-au împuținat românii* de Valeriu Zmoșu (ediția 1993); *Destăinuire târzie* de Dumitru Covalciuc și *Amintiri din lagărul de la Vadul Siretului* de Dragoș Hahon (ediția 1994); *Universitatea românească din Cernăuți 1920-1940* de Grigore Bostan și *Comuna Voloca pe Derehul sub ocupația stalinistă-bolșevică* de Ilie Salahor, țaran autodidact (ediția 1995)⁷.

Anul 1992 a fost, deci, un an de intensă activitate editorială pentru „Arboroasa“. În 1993 ea se interesează și de zona Maramureșului istoric. Împreună cu prietenii maramureșeni pregătește o publicație, care apare la Editura „Gruparea de Nord“. Ea adună între coperti 50 de pagini dactilografiate. Prima parte e consacrată Bucovinei, a doua – Maramureșului.

DE LA NISTRU PÂNĂ LA TISA, Cernăuți– Biserica Albă, an I, nr. I, mai 1993. Revistă de istorie, literatură și folclor. Apare sub egida cercului „Arboroasa“ și a Institutului Obștesc „Dimitrie Onciul“. Colectivul de redacție: Dumitru Covalciuc (redactor-șef), Vasile Izvoran-Cernăuțeanu, Ion Mihalca, Gheorghe Moiş (redactor-șef adjunct), Florea Șapcă. Coperta: Al. Timciuc. Tehnoredactare și multiplicare: An. Văsoțchi și Theodor Cosma. Tiraj: 525 ex. Multiplicată la șapirograf.

Aflăm din *Precuvăntare* că „apariția primului număr al revistei semestriale *De la Nistru pân' la Tisa* este rodul unor oameni tineri din nordul Bucovinei și nordul Maramureșului istoric, care, împărțind același destin, vor să-și aducă contribuția la propășirea culturală a românilor din Ucraina. Scopul nostru comun constă în valorificarea trecutului istoric, tezaurului folcloric și moștenirii literare dintr-o vastă regiune intracarpatică. Așezând această modestă punte între nordul Bucovinei și nordul Maramureșului istoric, pornim, cu icoana lui Eminescu în inimă, la un drum, încă anevoios, ce duce spre realizarea unității spirituale a românilor din Ucraina“.

Revista cuprinde două secțiuni geotematice. Partea bucovineană include un material despre tradițiile populare legate de sărbătorile de Crăciun (Gr. Bostan), o scrisoare a lui Gh. Hurmuzachi (cu o amplă notă biografică de D. Covalciuc), mărturisiri ale lui Dragoș Hahon despre lagărul de la Vadul Siretului, republicate, în 1994, în *Țara Fagilor*. Simion Gociu, scriitor, redactor al săptămânalului *Gazeta de Herța*, anunță alarmat închiderea redacției de carte românească la Cernăuți, în perioada statalității ucrainene: „Pe neobservate [...] ne-am pomenit cu muzele arestate pentru o perioadă nedefinită“, conchide autorul.

Partea maramureșeană o deschide poetul Gheorghe Pârjă din Baia Mare, cu o scrisoare de admirație pentru prietenii români din dreapta Tisei: Vasile Marina, Ion Huzău, Gheorghe Moiş, Viorica Lumei. Urmează o listă a satelor maramureșene și a proprietarilor lor din sec. XIV-XV. Preotul Gheorghe Dumitran scrie despre Sf. Mănăstire Peri, una din cele mai vechi mănăstiri românești cunoscute, atestată documentar la 2 februarie 1389 și ridicată, prin decretul patriarhal din 13 august 1391, la rang de stavropighie patriarhală, adică trecută în subordinea directă a Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului. Poezia e reprezentată de Ion Zubașcu și Ileana Zubașcu-Cristescu (Sighetul Marmăției), Gh. Moiş, Gh. Gramar, Carolina Moiş, (Biserica Albă), Maria Cindrici și Ana Opriș (Apșa de Jos), Ion Mihali și Ecaterina Popescu (Slatina). Sunt bogate paginile de folclor de pe ambele maluri ale Tisei.

Dar cea mai importantă publicație periodică a „Arboroasei“ și a institutului ei obștesc este *Codrul Cosminului*.

CODRUL COSMINULUI. Publicație trimestrială a Cercului „Arboroasa“ și a Institutului Obștesc de Istorie, Restituiri Literare și Folclorice „D. Onciul“. Apare din decembrie 1993, cu sprijinul revistei *Vatra* din Târgu-Mureș. Redactor-șef: Dumitru Covalciuc. Inițial, colegiul de redacție e alcătuit din șase membri: Grigore Bostan, Nicolae Băciuț (consemnat apoi ca secretar general de redacție), Cornel Moraru, Grigore Ploieșteanu (până la nr. 8/1996), Rodica Puia și Florea Șapcă. Cu începere din iunie 1995 (nr. 7, an III) se mai alătură: Vasile Bizovi, Dimitrie Poptămaș și Ioan Suci. Numărul 9 – consemnat greșit 8, pe copertă – anunță cooptarea, în echipa redacțională, a protopopului Gheorghe Șincan și a lui Radu Șincan. Acest număr (an IV, nr. 9, aug. 1996) apare capsat, într-un format mai mic (16 pagini), la un interval de un an de la numărul precedent. Următorul vede lumina tiparului în decembrie 1996.

Debutul revistei e însoțit de *O lămurire necesară*: „O publicație bucovineană cu titlul *Codrul Cosminului* a existat. Ca buletin al Institutului de Istorie și Literatură al Universității din Cernăuți“... (an. I, nr. I, dec. 1993). Acum, însă, nemaivând suficiente forțe pentru o serie nouă a buletinului, institutul obștesc se mulțumește să

tipărească o revistă fără pretenții academice. O atare serie nouă va apare, totuși, peste doi ani, la Universitatea din Suceava⁸.

Revista debutează cu un articol-eseu – *Cultură și educație* – semnat de prof. univ. dr. Gr. Bostan, membru de onoare al Academiei Române, în care, la modul general, dar cu aluzii transparente, sunt făcute caracterizări ale unor lideri de organizații obștești, care cu „orgoliul nemăsurat“, „vorbe mari aruncă“ (M. Eminescu), și e împărtășită „nemulțumirea ... celor care mai mult «tac și fac», [...] Dezbinați fiind, nu ne va strivi povara acestui sfârșit de secol?“ se întăbea liderul fondator al Societății „Mihai Eminescu“. Concluzia se impune de la sine: „avem nevoie de unitate și conlucrare“ pentru revenirea „la esențele umane marcate de individualitatea românească și de amprentele civilizației moderne“. Primul număr mai include: un fragment de două pagini de revistă din *Dicționarul culturii bucovinene*, în curs de publicare, de profesorul sucevean Octavian Nestor (cu referire la publicațiile, societățile culturale și școala românească de până la Marea Unire); o pledoarie, în stil înalt a scriitorului Mircea Lutic, „pentru punerea în adevărata sa valoare a apanajului de străveche credință a cărților de înțelepciune creștinească, în primul rând a *Bibliiei*“; profilul iconarului în viață Teofil Lianu, realizat de George Sidorovici; un material documentar despre deportații din satul Molnița (ridicați în iunie 1941), întocmit de arhivistul Petru Grior; două prezentări de sfinte lăcașe: schitul Creșceatic și biserica „Sf. Paraschiva“ din Cernăuți, făcute de Victoriă Covalciuc, arhivistă și ea; o listă de bibliografie bucovineană, semnată Valeriu Nițu (un pseudonim); trei colaborări de Dumitru Covalciuc, semnate și: D.C., Dumitru Oprișan și Dumitru Sireteanu; folclor (cântece de nuntă, strigături din satele Iordănești și, respectiv, Stănești, raionul Hliboca); poezii de autori contemporani (unele publicate în volume, dar, din păcate, fără indicarea volumului) și versuri de iconari (Mircea Streinul, Teofil Lianu, Vasile Postecă), de asemenea fără indicarea cărții sau a periodicului din care provin⁹.

Următoarele numere respectă, în mare, modelul numărului de debut. Începând cu numărul doi, titlurile principale din sumarul revistei vor fi anunțate pe prima pagină. În același număr, și pe aceeași pagină, colegiul de redacție își înștiințează cititorii că difuzarea revistei se va face prin difuzori obștești, iar colaborările se vor expedia pe adresa ziarului *Zorile Bucovinei*, cu mențiunea (Pentru *Codrul Cosminului*).

Tematic, materialele publicate se vor grupa conform domeniilor de cercetare ale institutului: istorie, restituiri literare, folclor. Toposul e mereu același: spațiul bucovinean, în special partea lui de miazănoapte. Conf. univ. dr. Mihai Iacobescu prezintă un studiu despre *Imigrarea rutenilor în Bucovina* (nr. 2, mart. 1994, p. 14). Pavel Blaj, directorul general al Muzeului Bucovinei din Suceava, analizează, într-un alt studiu, la fel de interesant, structura populației ținutului Cernăuți în lumina recensământului rusc din iunie 1774 (nr. 5, dec. 1994, p. 8), Florea Șapcă, tânăr cercetător al Institutului Obștesc „D. Onciul“, bine documentat în probleme de istorie a Moldovei din secolul XIII, se oprește la două aspecte esențiale pentru teritoriul care, după cesiune, se va numi Bucovina: privilegiile locuitorilor „de margine“ (nr. 6, apr. 1995, p. 2) și dreptul la preemțiune (nr. 7, iun. 1995, p. 4 și p. 6). Conferențiarul Ilie Popescu scrie în nr. 8, august 1995 (p. 8) despre vechimea satului său de baștină Pătrăuți pe Siret, iar peste un an (nr. 9/1996), despre un destin dramatic românesc. Dar cele mai multe materiale despre trecutul istoric al Bucovinei aparțin redactorului-șef Dumitru Covalciuc (uneori câte două-trei într-un număr, unele semnate cu pseudonim). Le cităm pe cele mai importante: *Iancu Flondor, animator al luptei*

naționale în Bucovina (nr. 2, martie 1994, p. 12; nr. 3, iul. 1994, p. 1-2); *Pagini din lupta românilor bucovineni pentru emanciparea lor națională (1775-1849)* (nr. 6, apr. 1995, p. 3); *Comisia de delimitare și ... toponimia* (nr. 7, iun. 1995, p. 1); *Cernăuții lui Eminescu* (nr. 8, aug. 1995, p. 1 și 4). Merită remarcat, în acest context, și interviul din nr. 2/1994 cu scriitorul Mihailo Ivasiuc, unul din fruntașii mișcării de emancipare națională a ucrainenilor bucovineni. Domnia sa a făcut Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți și a cunoscut pe viu viața literară interbelică din capitala provinciei. Cele afirmate de dânsul confirmă faptul că în perioada respectivă în Bucovina exista un spirit de bună înțelegere între români și ucraineni, fiii bucovinenilor ucraineni fiind sprijiniți în școli și în activitatea lor culturală.

Restituirile literare și folclorice se fac mai puțin la nivel de cercetare științifică¹⁰ și mai mult sub aspectul (re)publicării de texte. Poeziile republicate cuprind perioade istorice diferite. Autorii lor sunt: T.V. Stefanelli, prietenul lui Eminescu și părintele „Arboroasei” istorice, T. Robeanu, considerat de Const. Loghin „un Eminescu al Bucovinei”, Mircea Streinul, Vasile Posteuca, Teofil Lianu, E. Ar. Zaharia, alți iconari care modernizează scrisul românesc în ultimul deceniu al perioadei interbelice, Dumitru Oniga, frate de suferință, la Aiud, cu Nichifor Crainic, și Ilie Motrescu, cel dispărut fără veste în „aiudul” bucovinean, *fără ieșire* pentru poeții români sortiți aici, mai degrabă sau mai târziu, unei morți (vio)lente. Istoric sunt și cântecele din timpul deportărilor staliniste (nr. 1, dec. 1993, p. 10 și nr. 5, dec. 1994, p. 5). Alte înregistrări folclorice – realizatori: prof. Ion A. Posteuca, în comuna Stănești (nr. 1, nr. 2, nr. 5); prof. Valeriu Zmoșu, în Pătrăuți pe Siret (nr. 5); prof. Eleonora Schipor, în Cupca, probabil (*Idem*); Dumitru Covalciuc, în suburbia Țețina a Cernăuțiului (nr. 6) și Nicolae Șapcă, în Iordănești (nr. 1 și nr. 3) – apar la rubricile *Folclor bucovinean* și *Folclor nord-bucovinean*, alăturate, aberant, uneori în același număr de revistă (vezi nr. 5, dec. 1994, p. 6-7)*.

Revista publică valoroase documente, unele comentate mai pe scurt, altele mai pe larg, din istoria îndepărtată și cea apropiată a Bucovinei. Ele apar la rubricile (din

* În ultimii ani, la Cernăuți – dar și în țară, pe alocuri – tot mai des se folosește construcția glotonimică: „nord-bucovineanul”. E un termen-capcană, credem noi, ajustat lingvistic după calapodul „nord-coreian” sau „nord-iemenit” și strecurat în presă pentru a consfinți înjumătățirea provinciei. Or, prin el se instituie un nou tip de „homo bucovinensis”. Mă indoiesc să le placă ucrainenilor bucovineni să-și zică *nord-bucovineni* sau, celor din sudul provinciei, *sud-bucovineni*. De ce le-o fi plăcut, atunci, unor români din Cernăuți să-și zică în felul acesta? Or bănătenii din Novi Sad nu cred că-și spun *sud-bănățeni*, precum nici cei de la Timișoara, *nord-bănățeni*. În schimb, practic toate ziarele cernăuțene de expresie românească (și numai de expresie românească!) l-au preluat, prostește (să-mi fie iertat termenul), unul de la altul, fără să se fi întrebat, măcar, dacă e și legitimat lingvistic. Accept sintagma „năzdrăvăniilor nord-bucovineane”, căci „nord-bucovineane” e un simplu atribut al „năzdrăvăniilor”. Nu accept însă, nicidecum, expresia „vorbesc nord-bucovinenii!”, cum am putut să citesc într-un program de activități organizate cu un anumit prilej de una din societățile culturale ale bucovinenilor din țară. Or, așa-zisul *nord-bucovinean* ar fi un fel de exponent al unei *noi comunități istorice de oameni* (Recunoașteți formula?). A găsit cineva în vreun dicționar al limbii române, cel mai complet sau mai specializat cu putință, substantive ca *nord-bucovinean*, *sud-bucovinean*, *nord-basarabeian*, *sud-basarabeian*, *vest-maramureșean* (căci Apșele sunt mai la vest, nu mai la nord de restul Maramureșului istoric), *est-maramureșean*, *sud-bănățean*, *nord-bănățean*, *sud-dobrogean*, *nord-dobrogean*, *est-moldovean*, *vest-moldovean*? O să înconjurată toată țara și nu veți auzi ieșind din gura unui român „de margine” astfel de vocabile, cu care ei înșiși să se numească. Le veți găsi, însă, pe unele, știți voi care, doar prin ziare. Și dacă va apărea cândva un dicționar de barbarisme, acolo, și nu în altă parte, o să le fie locul.

păcate neuniforme): Din arhiva „Arboroasei“ (nr. 1), Din arhiva cercului „Arboroasa“ (nr. 4), Documente bucovinene (nr. 2, nr. 4, nr. 6), În limbajul documentelor (nr. 8). Relevante sunt și mărturisirile unor gospodari de la țară despre colectivizarea forțată de după război sau mizeria vieții de azi (nr. 2, mart. 1994, p. 13), precum și despre calvarul gulagului comunist, cunoscut pe viu la Kolima (*Ibidem*, p. 6), în Urali (nr. 6, apr. 1995, p. 9) sau la Onega, în lagăre de exterminare a românilor (nr. 7, iun. 1995, p. 5). Pentru prima dată într-o revistă din nordul Bucovinei se vorbește și despre participații la mișcarea de rezistență antisovietică (nr. 4, sept. 1994, p. 8). Completate cu interesante relatări făcute de silvicultorul Dragoș Tochiță (nr. 4), preotul Adrian Dețețina (pseudonimul părintelui Ad. Acostăchioaie) (*Idem*), ziaristul Gheorghe Frunză (nr. 2 și nr. 3), prof. Ilie Paulencu (nr. 4), prof. pensionar Gheorghe Pavel (nr. 5 și nr. 8), prof. Ion A. Posteuca (nr. 6 și nr. 7), pensionara Elena Fedoreac (nr. 8), ziaristul Dumitru Covalciuc (cel care cu creionul în mână cataloghează mormintele din sectorul românesc al Cimitirului Central „Herecea“ din Cernăuți, aproape toate părăsite, unele pe cale de dispariție), destăinuirile martorilor oculari, participanți la evenimentele tragice din istoria ținutului sunt în măsură să contribuie, ca material factologic, la scrierea adevăratei istorii postbelice a Bucovinei de nord.

Periodicul ar avea de câștigat și mai mult, dacă, permanentizându-și rubricile și fixându-le strict locul pe pagină, ar antrena mai mulți autori care să le susțină în permanență. Revistă serioasă, *Codrul Cosminului* (versiunea cernăuțeană) „se constituie ca o alternativă de informare a mediilor românești din actuala regiune Cernăuți“¹¹.

Prin publicațiile sale, Dumitru Covalciuc are meritul de a fi promovat, printre primii, ideea de cultură și istorie națională într-un ținut cu soartă dramatică, sortit, nu de ani, nici de decenii, ci de secole, deznaționalizării dirijate. Păcat că, din cauza tirajelor modeste și greutateilor de difuzare, ele nu au o răspândire mai largă.

CONCORDIA. Săptămânal economic și cultural al românilor din Ucraina. Pe parcurs își schimbă titulatura devenind „Săptămânal socio-politic, economic și cultural pentru românii din Ucraina“, iar în ultimul timp, doar „Săptămânal socio-politic, economic și cultural“. Apare din 7 octombrie 1995, cu statut de supliment în limba română al gazetei *Golos Ukraini* (Vocea Ucrainei), organ al Radei Supreme a Ucrainei. Alături de redacție, ca fondatori, mai figurează Alianța Creștin-Democrată a Românilor (A.C.D.R.) din Ucraina și Asociația Științifico-Pedagogică „Aron Pumnul“ din Ucraina. Redactor-șef: Simion Gociu.

Concordia acordă problemelor de spiritualitate o atenție deosebită, publicând diverse materiale (voi cita în continuare doar câte un titlu mai semnificativ) la rubricile: **Spiritualitate românească** (vezi interviul cu Mircea Lutic, președintele Societății „Mihai Eminescu“, în nr. 16[29], 20 apr. 1996); **Comori spirituale** (Ion Mihaese, *Despre obiceiurile românilor*, în nr. 12, 23 dec. 1995); **Restituiri** (Simion Gociu, *Primul dintre pictorii Verona*, în nr. 10, 9 dec. 1995); **Contrapunct** (vezi interviul cu Gheorghe Ciupercă, talentat traducător în /și din/ românește, din păcate ignorat și aproape uitat în Bucovina, în nr. 12, 23 dec. 1995); **Scriitori români**, rubrică susținută de tânăra Lia Gociu etc. Pagina a cincea e rezervată, de obicei, literaturii contemporane. Semnalăm prezentarea făcută aici de prof. univ. dr. Grigore Bostan despre profesorul timișorean Mihai Cazacu (un

„iconar“ în zilele noastre), cu completări de date și confesiuni pe care nu le vom găsi în altă parte. Deseori pagina a cincea e o pagină de poezie. Aici se publică (consemnăm în ordinea aparițiilor): Vasile Izvoran-Cernăuțeanu, Simion Gociu (mai întâi cu epigrame, apoi și cu alte versuri), Nicolae Șapcă, Dumitru Mintencu, Marica Matios (în traducerea onorabilă a lui Ilie Gavanos, poet și el la începuturile carierei ziaristice), Nicolae Spătaru ș.a. Din Maramureșul istoric publică versuri Gheorghe Moiş, iar din Banatul sârbesc, Vasile Barbu. Redacția îi încurajează pe autorii mai tineri sau mai puțin cunoscuți (Ion Cojocaru, Ion Baloş ș.a.), pe debutanți, elevi din școlile de la țară. Sunt comemorați Pavel Boțu și Moise Pacu, poeți originari din sudul Basarabiei. Într-un cuvânt, găsim aici reprezentată întreaga geografie literară a zonelor cu populație românească din Ucraina.

Despre viața creștină scrie inspirat, ca de obicei, Ilie Gavanos. Ion Crețu îi informează pe cititori despre trupa de artiști în pregătire la Academia de Artă Teatrală din Târgu-Mureș, care urmează să renască teatrul românesc, ca instituție, în vechea capitală a Bucovinei.

Și A.C.D.R., și Societatea „Aron Pumnul“ dispun de rubrici proprii pentru expunerea activității curente, dar, din păcate, nu au și un serviciu de presă, în măsură să le onoreze sistematic.

Pentru îmbogățirea materialului didactic folosit la lecțiile de română au fost introduse rubricile: *Catedra profesorului de română* (an I, nr. 2, 14 oct. 1995, p.5 și an. I, nr. 4, 28 oct. 1995). Iar pentru lecțiile de istorie a ținutului, în condițiile prezentării tendențioase a acesteia în manualele școlare, o însemnată deosebită au materialele profesorului Arcadie Moisei din Costiceni: *Despre traci* (an. II, nr. 5, [18], 3 febr. 1996), *Dacia Romană* (an. II, nr. 10, [23], 8 martie 1996), *Țara Șepenițului* (an. II, nr. 19, [32], 11 mai 1996), *Alexandru cel Bun* (an. II, nr. 23, [36], 8 iunie 1996) ș.a. Tot pe teme istorice scrie și inspectorul metodist Florea Șapcă din Hliboca. Gheorghe Constantinovici, unul dintre cei mai buni redactori de limbă din Cernăuți, de la care am deprins și noi, fiind colegi de redacție mai mulți ani la rând, atâtea lucruri utile, susține cronică limbii: „Să vorbim corect“.

Concordia ridică și alte probleme de actualitate. Ceea ce ne neliniștește, însă, în mod deosebit, e că, la un an după debut, silită de împrejurări, se vede nevoită să renunțe la glotonimul „român“ din propria titlatură. Vom înțelege mai bine dramatismul acestor împrejurări, citind studiul doctorului în filologie Ion Popescu, specialist în sociolingvistică, deputat în Parlamentul republicii – *Românii și românofonii: a treia etnie din Ucraina*¹². Românofonii ar fi moldovenii. Deci dihotomia *români/moldoveni*, moștenită de la sovietici și considerată normală de noile autorități, dihotomie care fragmentează populația românească băștinașă din Ucraina, împiedicând-o să se situeze numeric pe locul trei în țară, după ucrainenii și rușii, e înlocuită cu dihotomia *români/românofoni* (de tipul francezi/francofoni) în dorința refacerii unității naționale pe criteriul identității lingvistice (atâta timp cât criteriul identității etnice rămâne, hélas! inoperant în Ucraina). Identitatea limbii vorbite de moldovenii din Ucraina cu cea vorbită de românii de aici a fost recunoscută oficial, această limbă numindu-se, univoc, limba română. Dar nici instituționalizarea unei comunități *românofone*, ca soluție de compromis, propusă de parlamentarul Ion Popescu, nu e o treabă ușoară. Neapărat se vor găsi câțiva moldoveni îndoctrinați și îndrumați de cine trebuie, care să declare, în numele semenilor lor, că, vezi, doamne!, ei nu vorbesc românește, ci moldovenește și că preferă să constituie o altă comunitate etnică decât cea dorită de români. Dacă pe noi termenul „moldovean românofon“ ne amuză (căci

de fapt e o absurditate), pe ei, dimpotrivă, îi provoacă. Or termenul are și conotații peiorative, similare aceluia resimțite de rușii din Basarabia când sunt numiți rusofoni. Lansată de sociolingvistul Ion Popescu în ultimii ani, ideea de românofonie în Ucraina, ca factor integrator, nu a prea avut ecou în rândurile „românofonilor“, căci, practic, nimeni nu s-a grăbit să-și declare apartenența la această categorie.

Autorul însuși a înțeles aceasta și, în *Apelul* său, în calitate de parlamentar, adresat, de Ziua Limbii Române, ediția VII (15 septembrie 1996), la Cernăuți, românilor din Ucraina, și semnat împreună cu Vasile Tărățeanu, deputat în Consiliul Regional Cernăuți de Deputați ai Poporului, invocă constituirea Comunității *românilor* din Ucraina. Deci, până la urmă, tot la numele neamului apelăm pentru a lansa ideea unirii celor ce sunt „strănepoți ai lui Decebal și Traian, nepoți ai lui Dragoș Vodă și Ștefan cel Mare și Sfânt, ai lui Petru Movilă și Dimitrie Cantemir, urmașii lui Eminescu și Coșbuc“. *Apelul* a fost publicat în presa românească din Cernăuți, inclusiv în *Concordia*. Iar la 1 februarie 1977, Ion Popescu prezintă pe prima pagină din *Concordia* (an. III, nr. 5[70]) *Concepția organizării comunității naționale*, la care organizare e chemată să participe „populația românească și românofonă“: „Pentru noi, populația românească și românofonă din Ucraina, care este o minoritate autohtonă băștinașă (autorul ar trebui să-și precizeze termenii; or, de ce noțiunile „autohton“ și „băștinaș“ nu s-ar suprapune, ci s-ar completa reciproc?! – n.n.), organizată în mai multe societăți și organizații obștești și care posedă un înalt nivel de autodeterminare etnică, o mentalitate națională bine conturată, precum și o puternică sursă de etnoenergie, bazată pe cei doi piloni ai existenței naționale – limba și credința strămoșească – etapa organizării într-o singură formațiune etnonațională cu caracter etnocultural și sociopolitic a atins stadiul finalizării“¹³. Așa să ne ajute Dumnezeu!

Concepută și redactată de un colectiv serios de ziariști, machetată agreabil, cu rubrici fixe, cu fotografii de autori permanenți, cu sumar tematic pe prima pagină, *Concordia* lasă o impresie bună de la primul contact cu ea.

ARCAȘUL. Publicație independentă românească. Fondator: Vasile Tărățeanu. Apare din 21 iulie 1994. Director: Vasile Tărățeanu. Redacția nu e anunțată. În 1994 apar doar trei numere. De la 1 ianuarie 1995 apare săptămânal. Iar din ianuarie 1997 face o pauză, din motive obiective amânându-și apariția.

Reluând un titlu cunoscut, de societate „de educație fizică și națională“ (cum spune dr. Ionică Nandriș în monografia comunei Mahala), înființată în 1905, cu filiale – arcăși – trecute în registrele oficiale austro-ungare drept formațiuni voluntare de pompieri, publicația lui Vasile Tărățeanu își asumă, în *Argumentul* din primul număr, alături de celelalte scopuri ale vechilor arcăși, și pe acela „de a răspândi cultura în pătura poporului“. De aici și caracterul cu precădere iluminist, narodnicist al ei. Orientată mai cu seamă către cititorul de la țară, ținut în regim de carantină culturală timp de două generații, ea reproduce masiv din opera marilor înaintași, umplând un gol de informație asupra istoriei și culturii naționale, dar completând în felul acesta și un spațiu de ziar pe care un singur om – el și director, el și redactor, el și manager, el de toate – nu e în stare să-l umple cu materiale originale. Primul număr, bunăoară, conține trei sferturi republicări, și doar un sfert materiale originale. Prima pagină de ziar va fi consacrată unor texte a căror lectură e considerată necesară. (Apare și rubrica: *L e c t u r i n e c e s a r e*). Acestea sunt extrase din opera lui Barbu Delavrancea, Mircea Vulcănescu, din cărți de geografie sau istorie națională, din *Cântarea României* de Alecu Russo sau din *Sfânta Scriptură*. În schimb, *C o m e n t a r i u l*

politic, rubrică abandonată inexplicabil după al doilea număr, e înghesuit pe pagina a patra, completată în continuare cu programe TV.

Abia din 1996 pagina întâia începe să găzduiască texte de actualitate politică, unele deosebit de incitante pentru cititorul bucovinean. Alături de poeziile patriotice, spicuite din autori clasici sau contemporani, vor mai apărea și câte un editorial, vreo scrisoare deschisă sau vreun „*semnal alarmant*“. Gama tematică, destul de largă, a publicației își găsește oglindire în rubricile: Permanențe; Dreptul la istorie; Consecințe istorice (ținută de Ștefan Purici cu începere din 16 februarie 1995); Cartea de istorie; Nu pot să tac; Ce e nou în Absurdistan (cu pamflete politice, semnate de Vasile Tărățeanu, unele cu pseudonim); Timpuri noi, năravuri vechi (sau în versiune latină *O tempora, o mores*); Adevărul la care n-am avut acces; Șocuri politice; Restituiri (susținută, cu intermitențe, de scriitorul Mircea Lutic); Sfaturi duhovnicești și Catehism (susținute de preotul Acostăchioaie împreună cu preoteasa); Tineretul în cotidian (semnează studenți); Viața culturală, Din satele Bucovinei (cu monografiile comunelor Corcești și Berhomet pe Siret: prima – pe cale de deznaționalizare astăzi, prin școală; cealaltă – ucrainizată definitiv încă din secolul trecut); Pentru tinerii gospodari și (pentru tinerele gospodine) Mâncăruri etc.

Interviul cu scriitorul George Muntean, viitor candidat la președinția României, *Eu cred în bunul-simț al poporului ucrainean*, publicat în numărul din 25 ianuarie 1996, e cât pe ce să fie folosit, în urma unor afirmații făcute de interviuat, ca motiv pentru a pune la respect redacția. *Arcașul* mai publică și alte materiale ce-i deranjează pe funcționari. Astfel, Iuri Schiba, vicepreședinte al Comitetului Regional pentru Presă și Informații, trimite o scrisoare domnului Vasile Tărățeanu (copia fiindu-i expediată șefului adjunct al Administrației Regionale de Stat, domnului A.M.Kruglașov) – cu propunerea de a o publica – în care-l probozește pentru „găselnițele“ (termenul îi aparține) *Arcașului* (numerele: 39/1995; 4/1996; 8/1996; II/1996), atenționându-l: „... să nu uităm de principiile juridice ale cuvântului tipărit (cu alte cuvinte, să nu uite domnul Tărățeanu că mai poate fi antrenat și în procese de tipul celui intentat *Plaiului românesc* – n.n.), a cărui importanță este greu de supraapreciat (de subestimat, probabil – n.n.) în condițiile creșterii pericolului unui extremism politic agravat de probleme sociale acute“ (*Legea-i după cum o fac domnii*, în *Arcașul*, an. III, nr. 18[71], 2 mai 1996, p. 2). Că puținelor publicații românești, numărate pe degete, din nordul Bucovinei, nu le este chiar atât de ușor să existe în ocurența celor peste 60 de ziare și reviste ucrainene de aici (Că, de! de ce-ar mai avea și ele durerile lor?!), se vede și din Raportul domnului Vergun, șef al Comitetului Regional pentru Presă și Informații, la ședința lărgită din februarie 1996 a Colegiului Comitetului: „Am dori ca noua publicație (*Concordia* – n.n.) să devină cu adevărat un organ tipărit al Radei Supreme a Ucrainei, să reflecte procesul de făurire al statului ucrainean, având în vedere faptul că toți locuitorii Ucrainei, indiferent de naționalitate, sunt în primul rând cetățenii ei, și datorită lor e să se îngrijească de casa și țara lor, și nicidecum să se plângă de propria lor soartă“ (subl. n.), așa cum, de exemplu, procedează *Arcașul*, care trâmbețează în permanență pretenții teritoriale față de Ucraina, încât nici nu mai poți pricepe a cui este publicația dată...“ (vezi: *La limita admisibilului*, în *Arcașul*, an III, nr. 7[60], 15 febr. 1996). Curioasă logică: nu cumva li se contestă românilor chiar dreptul la lacrimă?¹⁴ Și să-i mai crezi pe cuvânt pe cei

ce patronază instituția culturii, când zic că „noi nu conducem presa, ci colaborăm cu ea”¹⁵. De când „a povățui” e sinonim cu „a colabora”?

Arcașul e prima publicație care anunță arderea publică a tricolorului, la 21 ianuarie 1996, în timpul marșului desfășurat de organizații naționale ucrainene.

Publicația este deschisă tinerilor condeieri care-și publică aici primele încercări literare. Sunt trecute în revistă și principalele evenimente culturale (aniversări, sărbătorirea Limbii Române, sărbătoarea „Mărtișorului” ș.a.). Lui Vasile Levițchi, de exemplu, cu prilejul împlinirii a 75 de ani, i se dedică un număr în întregime.

Trăind din ofrande, *Arcașul*, după afirmațiile directorului său, e unicul periodic din Ucraina care, fără să fie un ziar de reclamă sau de erotică, nu se bucură de nici un fel de înlesniri sau scutiri de impozite și nici nu e difuzat prin rețeaua chioșcurilor.

Făcut, cum spuneam, practic, de un singur om, *Arcașul* nu poate să satisfacă, totuși, exigențele unor cititori mai selectivi și cu un orizont mai larg de cultură. Aceasta e trista realitate.

GLASUL BUCOVINEI. Revistă trimestrială de istorie și cultură. Editor: Fundația Culturală Română. Redactor-șef: Alexandrina Cernov. Redacția: Alexandrina Cernov, Ștefan Hostiuc, Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu (redactor-șef adjunct). Apare din 1994. Principalele rubrici: Din istoria neamului; Bucovina – procese istorice și culturale; Personalități bucovinene; Teorie, critică și istorie literară; Proză. Poezie. Artă. Etnografie. Folclor; Arhiva Bucovinei; Aniversări cernăuțene; Dialoguri cu bucovinenii ș.a. Publică studii sau eseuri academicienii, Vladimir Trebici, Cornelia Bodea, Radu Grigorovici, Ștefan Ștefănescu, Nicolae Corlățeanu, Gheorghe Platon, Mihai Cimpoi, profesorii doctori, Grigore C. Bostan, membru de onoare al Academiei Române, Alexandrina Cernov, membră de onoare a Academiei Române, Dimitrie Vatamaniuc, Ion Gherman, Ștefan Munteanu, Mihail Iordache, Ion Popescu-Sireteanu, Dan Horia Mazilu, John Nandriș, Lara Bostan, Ilie Popescu, Petre Ciobanu, Popa Anghel, Ion Popescu, doctoranzi, Mircea A. Diaconu, Nicolae I. Nicolae, Ilie Luceac, Marian Olaru, Ștefan Hostiuc, cercetătorii, dr. Ștefan Purici, dr. Horst Fassel, Radu Economu, Mircea Grigoroviță, Florea Șapcă, Dragoș Olaru, Nicolae Carlan, Rodica Șcraba, scriitorii, Arcadie Suceveanu, George Muntean, Adrian Dinu Rachieru, Tudor Paladi, Vasile Tărățeanu, folcloristul Valeriu Zmoșu, publicistul Gheorghe Ghorda, doctorul în medicină Gheorghe Nandriș și alți autori, unii bucovineni, alții scriind despre Bucovina, onorând revista cu colaborări din Cernăuți, Storjineț, Hliboca, Noua Suliță, Suceava, Rădăuți, Câmpulung Moldovenesc, precum și din București, Chișinău, Iași, Timișoara, Brașov, Sibiu, Londra, Tübingen.

Prezintă cicluri de versuri poezii bucovineni: Grigore C. Bostan, Vasile Levițchi, Arcadie Suceveanu, Vasile Tărățeanu, Nicolae Spătaru, Marcel Mureșeanu, regretatul Ilie Motrescu, Ștefan Hostiuc, Vasile Pânzaru, Dumitru Mintencu, Mihai Morărași.

Revista publică, în serii, monografia *Satul nostru Mahala din Bucovina. Însemnări pentru mai târziu* de vrednicul doctor Ionică Nandriș (penultimul președinte al Societății pentru Cultură), rămasă în manuscris și păstrată în arhiva familiei Nandriș, la dr. Gheorghe Nandriș din Sibiu, de unde au mai fost scoase spre publicare, la prestigioasa Editură Humanitas, și zguduitoarele memorii ale Aniței Nandriș-Cudla.

Mai amănunțit despre *Glasul Bucovinei*, serie nouă, vezi: „*Glasul Bucovinei*” – un an de existență și „*Glasul Bucovinei*” – al treilea an de existență (interviuri cu

Alexandrina Cernov, redactor-șef), în *Arcașul*, an II, nr. 19, 11 mai 1995, și, respectiv, *Arcașul*, an. III, nr. 20[73], 16 mai 1996; Acad. Ștefan Ștefănescu, „*Glasul Bucovinei*”. *Revistă trimestrială de istorie și cultură*, în *Analele Bucovinei*, an. I, nr. 2/1994, p. 523-524; Maria Toacă, *Istoria – o cheie de la poarta viitorului*, în *Plai românesc*, an. VII, nr. 7[100], iulie 1996. Apreciem ca o notă de încurajare judecata de valoare a cercetătoarei Rodica Iațencu de la *Analele Bucovinei*: „*Revista Glasul Bucovinei* se înscrie ca publicație de referință în peisajul cultural bucovinean actual”¹⁶.

FĂGUREL. Publicație periodică pentru copii (periodicitatea neprecizată). Editori: Asociația Republicană Științifico-Pedagogică „Aron Pumnul”, Cernăuți, Editura Tipomur și revista *Vatra*, Târgu-Mureș. Redacția primelor două numere: Simion Gociu (director), Nicolae Băciuț (redactor-șef), Mariana Ploeșteanu, Cornel Moraru, Ioan Suci, Dumitru Covalciuc, Aurel Constantinovici. Conține în jur de 12-16 pagini, format mic. E capsată. Apare din 1995.

Din ianuarie 1997 revista apare la Cernăuți, având ca editori Asociația „Aron Pumnul” și scriitorul Simion Gociu, precum și o altă redacție.

„*Făgurel*, scrie Nicolae Băciuț în *La un nou început de drum*, s-a născut, cred, în inima și mintea unor entuziaști, pornind de la o superbă sintagmă, «ca un fagure de miere», definitivă nu doar pentru o limbă, ci și pentru o stare de spirit. O stare de spirit din care, asemeni păsării Phoenix, un neam trebuie să renască din propria sa cenușă” (*Făgurel*, an I, nr. 1, 1995).

Primul și al doilea număr (după care revista nu mai apare mult timp) cuprind texte de Gheorghe Malarciuc, Dumitru Covalciuc, Nicolae Dabija, Ion Ghivireac, Simion Gociu, Mihai Prepeliță, proză; Arcadie Suceveanu, Nicolae Băciuț, Simion Gociu, Mircea Lutic, Vasile Băcu, Domnica Jireadă, Ion Horea, Pandelia Radeș – poezie. Din creația elevilor reținem versurile semnate de Tatiana Spătaru (Movila, Herța), Cristina Sandu și Dorina Ciobanu (Dranița, r. Noua Suliță), membrii cenaclului literar din Pilipăuți, raionul Herța ș.a.

ANUARUL LICEULUI „MIHAI EMINESCU” DIN CARAPCIU, REGIUNEA CERNĂUȚI, UCRAINA, PE ANII ȘCOLARI 1991-1992, 1992-1993. Apare la Brașov, în 1994, cu sprijinul Consiliului județean, Inspectoratului de Cultură și al Muzeului de Istorie din localitate. O contribuție esențială la această lucrare de pionierat pentru Bucovina de miazănoapte îi aparține Filialei „Iancu Flondor” din Brașov a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina și, îndeosebi, vrednicului ei președinte, prof. dr. ing. Petre Ciobanu, născut la Cupca, la câțiva kilometri de Carapciu pe Siret. El este acela care, împluternicit de conducerea liceului, își asumă tacit, cu modestie, nu numai rolul de mediator, ci și acela de coordonator. Anuarul conține 34 de pagini și e realizat în condiții grafice excepționale. Sumarul său conține 21 de titluri. Are la sfârșit și trei pagini cu fotografii.

Un *Cuvânt înainte* – în care dl. Ciobanu consemnează și actul înfrățirii liceului bucovinean, proaspăt înființat (primul, ca instituție românească de acest gen, din actuala regiune Cernăuți), cu prestigiosul liceu brașovean „Andrei Șaguna” – precedă cuvântul de omagiu, adus regretatului profesor Vasile Tovarnițchi, *omul care a sfințit locul*, ca director de mai multe decenii al școlii din Carapciu. Urmează o *Întâmpinare*, un cuvânt de bun augur al profesorului, scris cu puțin înainte de a fi trecut la cele veșnice, ca și *Raportul de activitate al directorului*. După o cronică a principalelor evenimente din viața liceului urmează evocări de nume, mai cunoscute, de absolven-

venți. Semnează profesorii: Viorel Dușceac, Saveta Drici, Constantin Bilencu. Decanul de vârstă al poeziei românești din nordul Bucovinei, Vasile Levițchi, fost elev al școlii, vorbește, în poezia sa *Carapciu*, despre sfântul legământ cu baștina, iar Arcadie Suceveanu, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din Moldova, și el absolvent al Școlii medii din Carapciu, promoția 1969, vine, de la Chișinău, cu *Simbolica floare a dragostei și recunoștinței*, un emoționant „microportret sentimental al iubitei profesoare“ Veronica Tovarnițchi, născută la Boian, care, în vremuri grele, nu a lăsat să se stingă, în școală, flacăra românismului.

Cum se cuvine unui anuar școlar, acesta mai include tabele nominale ale Consiliului de conducere al profesorilor și învățătorilor, al personalului administrativ, al elevilor (pe clase, cu profesorii diriginți) și al absolvenților din ultimele patru promoții, actualmente la diferite facultăți (cu o geografie foarte largă: Cernăuți, Suceava, Chișinău, Iași, Târgu-Mureș, Bălți, Baia Mare, Alba-Iulia, Cluj-Napoca).

Anuarul liceului din Carapciu se înscrie în vechea tradiție a anuarelor, cultivată, cu rezultate admirabile, în Bucovina de până la al doilea război mondial. Această rândunică bucovineană, care sosește, după o iarnă grea în viața școlii românești din partea de nord a provinciei, își așteaptă, de mai bine de doi ani, suratele. Ori Baba Dochia nu și-a scuturat încă destul cojoacele?

BULETINUL INFORMATIV AL EDITURII „ALEXANDRU CEL BUN“. Apare la Cernăuți, din 12 septembrie 1996, ca supliment trimestrial al ziarului *Arcașul*. Redactor-șef: Vasile Tărățeanu.

Debutază cu *Argument*-ul Alexandrinei Cernov, director al editurii. Sunt prezentate cărțile: *Clepsidra reveriei* (versuri) de Ștefan Hostiuc și *Dicționarul român-ucrainean și ucrainean-român* (în două volume), prima realizată de Editura „Alexandru cel Bun“ din Cernăuți cu sprijinul Editurii Fundației Culturale Române, cealaltă – în colaborare cu Editura Didactică și Pedagogică din București. Buletinul publică, de asemenea, *Planul editorial pe anii 1996-1998* și *Programul de perspectivă al Editurii „Alexandru cel Bun“*.

ECOUL SLOVEI. Publicație editată, cu mijloace proprii, la Hliboca, de un colegiu de redacție alcătuit din cinci profesori: Nicolae Șapcă, Valeriu Malion, Marina Popescu, Lucica Morar și Dorin Misichevici.

„Conștienți de faptul cine ne-au fost străbunii – relevă coeditorii în editorialul primului număr al periodicului – noi, generația tânără, [...] ne prezentăm ca un ecou al slovei și faptei strămoșești.“ Dar, citim în continuare, „nu suntem numai pe punctul ultim al unei linii de generații ce se pierde în trecut, ci și al uneia care continuă“.

Semnalăm, de asemenea, apariția, la Cernăuți, a *Gazetei de Herța* (Redactori-șefi: Simion Gociu, urmat de Vasile Bacu), periodic de mare curaj publicistic în primii ani de apariție, unicul, din categoria ziarelor raionale, ce apare în regiunea Cernăuți nedublât din limba ucraineană. Vom scrie despre ea cu multă plăcere, când vom avea prilejul să studiem colecția întregă a gazetei.

Despre *GLASUL ADEVĂRULUI*, publicație care ar fi editată de Convenția Națională (?), Institutul Obștesc „Constantin Loghin“, Societățile „Brâncoveanu“ și „Golgota“, aflăm, de asemenea, din ziarul *Arcașul*. Primul (și, poate, ultimul) număr al ei o fi apărut la 9 mai 1996, avându-l ca redactor pe Petru Grior.

Am făcut această retrospectivă tematică din două considerente. Mai întâi, pentru a atrage atenția asupra modului în care a fost tratată cultura românească de instanțele puterii și reflectată de presa vremii. Apoi, pentru a umple un gol de informație în legătură cu condițiile de existență a publicațiilor românești din nordul Bucovinei. Or multe dintre ele nici nu figurează în recenta ediție (a doua) a *Dicționarului presei literare românești 1790-1990*¹⁷ (cu o anexă și pentru următorii ani).

Concluzia care se impune e că unul dintre cele mai importante aspecte ale fenomenului cultural românesc, și anume aspectul instituțional, a fost transformat, în nordul Bucovinei, după al doilea război mondial, într-un joc de-a cultura, într-un fel de potiomkiniadă rușinoasă. Starea aceasta nu s-a grăbit nimeni s-o modifice până astăzi. După ce sovieticii vor fi distrus instituția culturii naționale, unica pe care putea să se întemeieze viața spirituală, în sens larg, a comunității românești din regiunea Cernăuți, după ce românii vor fi rămas doar cu *ideea* de cultură națională, sugestionându-li-se, prin mass-media oficială, că o și posedă efectiv (când, de fapt, ei își posedau doar folclorul), „după atâta fum și ceață”, învăluind concepte clare odinioară, iată-ne puși în situația de a constata că am fost și mai continuăm să fim duși de nas cu sintagme demagogice de dragoste. Și cine altul poate să demaște mai bine această găngureală demagogică și să arate starea deplorabilă a culturii românești, scoasă, cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, din statutul său de instituție reală, pentru a fi transformată într-o instituție-fantomă, decât presa cu adevărat liberă și independentă.

NOTE

1. În prima parte a studiului nostru, publicată în *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1996, s-au strecurat și câteva greșeli pentru care redacția își cere scuze de la cititori, rugându-i să țină cont de următoarele corectări: p. 36, rândul 4 de sus, în loc de „s-a creat mai mult de o lună...” se va citi: „s-a cerut mai mult de o lună”; p. 37, rândul 3 de sus și p. 42, rândul 5 de sus, în loc de „astfel” se va citi: „altfel”; p. 39, rând 3 de sus, în loc de „argumentându-l” – „augmentându-l”, iar în rândul următor, în loc de „stabilitate ucraineană” – „statalitate ucraineană”; p. 41, rândul 8 de jos, în loc de „Teodor Tanco”, se va citi: „Teodor Tanco¹⁵”; p. 43, rândul 7 de sus, în loc de „Trăsătura”, se va citi „Trăsătură”, și în rândul 16 de sus, în loc de „Simion Covic” – „Simion Gociu”.
2. Vezi: Ilie Dugan, *Istoricul Societății Academice Române „Junimea”*. Partea I: „Arboroasa” (1875- 1877), București, Ed. I.E.Torouțiu, 1931.
3. Nicolae Șapcă, Dumitru Covalciuc: „Activitatea „Arboroasei” e culturală”, în *Concordia*, an. I, nr. 2, 16 dec. 1995, p. 3. Acest interviu e o modificare ușoară a articolului de bilanț „Arboroasa”: *cinci ani de activitate*, semnat de Dumitru Covalciuc, președintele cercului cultural „Arboroasa” din Cernăuți, și publicat în *Codrul Cosminului*, an. III, nr. 8, aug. 1995, p. 1 (continuare: p. 5).
4. O *lămurire necesară*, articol nesemnat, în *Codrul Cosminului*, an. I, nr. 1, dec. 1993, p. 1.
5. O revistă cu același titlu apare din 1991 și la Câmpulung Moldovenesc.
6. Despre tradiția calendarelor și almanahurilor în Bucovina, vezi: Vasile Schipor, *Almanahul Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din Cernăuți*, în *Analele Bucovinei*, an. I, 1/1994, p. 230, iar mai pe larg, studiul lui George Muntean, *Tradiția almanahurilor și calendarelor bucovinene*, în *Calendarul ortodox al românilor bucovineni pe anii 1992-1993*, București, Editura Institutului Biblic de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1992, p. 118-124.

7. Vezi și recenzia lui Vasile I. Schipor, „Țara Fagilor“. *Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni*, în *Analele Bucovinei*, an. II, 2/1995, p. 485.
8. Tipărit de Fundația Culturală a Bucovinei, Anuarul Catedrei de Istorie a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, coordonat de conf. univ. dr. Mihai Iacobescu (redactor-șef), „reînnoadă firul unei prestigioase publicații de istorie, *Codrul Cosminului*, din care, în perioada dintre cele două războaie mondiale, au apărut zece volume (între anii 1924-1939), în capitala Bucovinei, ca buletin al Institutului de Istorie și Literatură de la Universitatea din Cernăuți. Revista avea ca director pe istoricul Ion Nistor și secretar pe Vasile Grecu. Seria nouă, editată din 1995, se dorește a fi expresia unor preocupări sistematice” (Din cuvântul inaugural din *Codrul Cosminului*, serie nouă, nr. 1/11/, 1995). *Codrul Cosminului* (serie nouă) e una din cele mai solide publicații, de tipul său, din țară. Numărul 1 (11), din 1995, numără 395 p., iar următorul, din 1996, e de două ori mai voluminos (836 p.).
9. Din păcate nu se indică sursa nici pentru celelalte republicări; din alte numere de revistă.
10. Ca cercetări sistematice în acest sens, vezi: studiul *Misiunea istorică și destinele scrisului românesc în nordul Bucovinei* de universitarii Grigore Bostan și Lora Bostan (nr. 2, mart. 1994, p. 5); *Profil de iconar* (nr. 1, dec. 1993); analiza particularităților lingvistice și stilistice ale folclorului bucovinean din perioada „raului” stalinist, făcută de universitarul Ilie Popescu (nr. 4, sept. 1994).
11. Ovidiu Bătă, „*Codrul Cosminului*“. *Revistă cernăuțeană*, în *Analele Bucovinei*, an. I, nr. 2/1994, p. 529.
12. Studiul domnului Ion Popescu se constituie din trei părți, publicate succesiv, cu titluri ușor modificate, în *Concordia*, an. II, nr. 8(21), 24 febr. 1996 (partea I); an. II, nr. 10(23), 8 martie 1996 (partea a II-a); an. II, nr. 12(25), 23 martie 1996 (partea a III-a).
13. Despre necesitatea fondării în Ucraina a Comunității românilor vorbește și Dumitru Covalciuc în *Codrul Cosminului* (nr. 10/1996) ș.a.
14. Dl. Vergun confruntă de fapt două modele de atitudine față de ființa noastră națională în nordul Bucovinei. Aceste modele pot fi ușor identificate confruntând publicațiile oficiale de limba română și cele românești independente. Cf., de exemplu, Maria Toacă, *Limba noastră cântă-n ceruri* (Reportaj de la ediția a VII-a, din toamna anului 1996, a sărbătorii „Limba noastră cea română”, la Cernăuți), în *Zorile Bucovinei*, nr. 73 (12626) din 21 sept. 1996, p. 1-2; și Maria Toacă, *Unde-au fost cei care-o plâng*, în *Plai Românesc*, an. VII, nr. 10(103), oct. 1996, p. 3. Or, „dincolo de câteva ore festive”, descrise în reportajul din *Zorile Bucovinei*, ziarista mai rămâne și cu „sentimentul amar” al frustrării mărturisit în *Plai românesc*: „Găzduită în sala Filarmonicii regionale, patronată de Administrația Regională de Stat, având drept organizatoare, de rând cu Societatea „Mihai Eminescu”, Secția regională pentru învățământ, manifestarea nici nu putea să aibă alt colorit decât acel ce ne-a fost oferit. Din partea unor români am auzit chiar părerea că ni s-a furat sărbătoarea națională, transformată într-o manifestare solemnă consacrată independenței statului ucrainean. Posibil că prezența persoanelor de prim rang ale regiunii a imprimat o nuanță de oficialitate. Ș-apoi ce era de făcut? Știut lucru: „cei care plătesc muzica comandă și jocul”.
15. Cf. Volodimir Stefanet: „Noi nu conducem presa, ci colaborăm cu ea” – interviu cu V. Stefanet, șef al Direcției de politică regională a aparatului Administrației de Stat din regiunea Cernăuți, în ziarul *Zorile Bucovinei*, nr. 78 (12634), din 9 octombrie 1996, p. 1-2. Citez din interviu: „Direcția noastră a fost deja «botezată» de unii drept ideologică, alții o numesc «specială».”
16. Rodica Iațencu, „*Glasul Bucovinei*“. *Revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți-București, 1994-1995*, nr. 2, 3, 4, în *Analele Bucovinei*, an. II, nr. 2/1995, p. 484.
17. I. Hangiu, *Dicționarul presei literare românești 1790-1990*. Ediția a II-a revăzută și completată, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, 677 p. Dintre publicațiile bucovinene actuale menționate în studiul nostru, doar câteva – *Almanahul Societății pentru Cultura Românească* „Mihai Eminescu” din Cernăuți, *Arcașul, Glasul Bucovinei*, și *Plai românesc* – sunt atestate de autor. Colecțiile personale, din care își extrage

informația, sunt, totuși, prea subțiri, pentru a oferi o imagine completă. Articolele, *Arcașul* și *Plai românesc* conțin inexactități. Fiindcă *Arcașul* nu-și etalează, până la nr. 31, din 31 aug. 1995 (an. II), pe frontispiciu, data apariției, ci doar anul de apariție și numărul, autorul presupune că publicația respectivă apare din 1995. Dar, de la primul său număr, *Arcașul* are scrisă data apariției pe paginile 2, 3 și 4, unde, de obicei, toate periodicele o marchează. Așadar, *Arcașul* apare de la 21 iulie 1994. *Plai românesc*, cu poziția 1333, e descris mai pe larg, dar tot cu unele inexactități. De exemplu: „Un proces de presă intentat în 1994 revistei aduce schimbarea lui Vasile Tărățeanu cu Arcadie Opaț, poetul Tărățeanu editând *Arcașul*“. Ar reieși, pentru cei ce nu cunosc situația, că procesul nu a fost intentat de oficialități ucrainene, ci de Arcadie Opaț sau, cel puțin, că Opaț ar avea vreo tangență cu procesul și, de fapt, nu A. Opaț îl înlocuiește pe Vasile Tărățeanu, ci poetul Ilie T. Zegrea, care, după ce scoate un număr, e urmat ca redactor-șef de Ștefan Broască. Păcatul cel mare e că publicațiile cernăuțene nu sunt de găsit nici măcar la Biblioteca Academiei Române. De unde și informația foarte aproximativă despre ele.

SUMMARY

The author has two reasons for this thematic retrospective: to attract attention on the way in which Rumanian culture had been treated by the organs of power and reflected in the epoch's printed press, and, at the same time, to fill in a gap of information regarding the destiny of the Rumanian publications in Northern Bukovina. The conclusion which imposes itself is that, after the Second World War, in Northern Bukovina, one of the most important aspects of the Rumanian cultural phenomenon, that is the institutional aspect, was transformed into a kind of ignominious „Potemkiniad“, a kind of „let's play culture“. This situation hasn't been changed so far. After the Soviets have destroyed the national cultural institution, the only fundament for the spiritual life of the Rumanian community in the Cernowitz region, after the Rumanians have been left only with the *idea* of a national culture, while the official mass media was trying to convince them they actually possessed such a culture (when, in fact, they were left only their folklore), after so much smoke and mist that have shrouded formerly clear concepts, we are now obliged to acknowledge that we have been fooled with demagogic love syntagms. The independent and free press is the only that can expose this demagogic prattling and show the pitiable state in which the Rumanian culture finds itself after it was banished, half a century ago, from its status as a real institution, only to be turned into a phantom-like institution.

CULTURA ROMÂNESCĂ ÎN BUCOVINA ÎN CEA DE-A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA (privire de ansamblu)

Ilie Luceac
Cernăuți

Motto: *Cultura este libertate*

(GOETHE)

Scrierea unei istorii a culturii în Bucovina, care să cuprindă întreaga perioadă, începând cu anul 1775 și până în zilele noastre, a devenit, odată cu scurgerea vremii, o problemă absolut inevitabilă și necesară. Elaborarea unei astfel de monografii sau, eventual, enciclopedii a culturii ar pune în lumină multe lucruri necunoscute încă din viața, tradițiile și obiceiurile românilor, cât și ale reprezentanților altor etnii, care – așa cum a voit istoria – au locuit această parte de țară a nordului Moldovei istorice.

Până în prezent numărul studiilor consacrate problemelor istoriei și culturii Bucovinei este destul de mare. În ultimii ani, însă, interesul pentru Bucovina a sporit și mai mult. Acest interes s-a fructificat în lucrări de sinteză cum sunt cele ale istoricilor Nicolae Ciachir*, Mihai Iacobescu*, Erich Prokopowitsch*, Emanuel Turczynski*, Erich Beck*, Rudolf Wagner*, Arkadi Jukovski*.

Abordarea problemelor politice, economice, demografice și culturale (aici se vor lua în considerație și problemele de cult) cu care era confruntată Bucovina istorică, apar în lumina analizei drept consecințe directe ale actului de la 1775, însă sunt oglindite în mod diferit de către istoriografiile română, austro-germană și ruso-ucraineană. În bibliografia austro-germană, de exemplu, s-a idealizat rolul factorului german, minimalizându-se cel al românilor. De aici au rezultat o mulțime de denaturări și interpretări unilaterale ale problemei. Sau, bunăoară, în istoriografia ucraineană, lucrările lui Smal-Stocki și Jukovski pornesc de la ideea că slavii sunt cei mai vechi locuitori ai teritoriilor de la răsărit de Carpați și că moldovenii au făcut parte din statul Halici-Volinia. În general, istoriografia din spațiul est-slav s-a situat și se situează în continuare, din păcate, pe poziții de minimalizare a mișcării de afirmare națională a românilor.

* Aici și în continuare asteriscul trimite la lista bibliografiei, ce se va publica în partea a II-a a studiului din *G.B.*, nr. 14/1997.

Rămâne incontestabilă valoarea pe care o au lucrările despre Bucovina, datate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cât și cele ale istoricilor din generația interbelică.

Remarcăm aici lucrările istoricilor Teodor Balan*, Gh. Bogdan-Duică*, Nicolae Iorga*, Ion Nistor*, Dimitrie Onciul*, I. E. Torouțiu*, Dimitrie Țopa*, Dimitrie Dan*, Aurel Morariu*, Franz Adolf Wicĳenhauser*, Raimund Friedrich Kaindl*, Johann Polėk*, H. J. Bidermann*, St. Smal-Stocki*.

Tănărul istoric rădăuțean, prof. Marian Olaru, în articolul *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea* (vezi *Glasul Bucovinei*, nr. 2, 1996, p. 33), susține că numărul lucrărilor în domeniul istoriei și culturii în Bucovina, pe care le-a identificat Erich Beck* până în perioada zilelor noastre, ar atinge cifra de aproximativ 14 mii.

Drept confirmare a celor spuse mai sus, în ceea ce privește interesul sporit pentru istoria și cultura Bucovinei, ne slujesc lucrările și diversele studii, apărute în ultimii ani, ale acad. Vladimir Trebici*, acad. Radu Grigorovici*, prof. dr. Dimitrie Vatamaniuc*, acad. Ștefan Ștefănescu*.

Pentru domeniul culturii și învățământului din Bucovina vom menționa de asemenea unele lucrări ale vrednicilor cărturari înaintași, Eudoxiu Hurmuzachi*, Alec Hurmuzachi*, Ion G. Sbiera*, Simeon Florea Marian*, Ion Grămadă*, Alexe Procopovici*, Constantin Loghin*, Constantin Morariu*, Iraclie Porumbescu*, Leca Morariu*, Corneliu Gheorghian* și, totodată, ale harnicilor contemporani, prof. Mircea Grigoroviță*, dr. Petru Rusșindilar*, Paul Leu*, prof. Ioan V. Cocuz*, Nina Cionca*, prof. Mircea Diaconu*, dr. Ștefan Purici*, prof. Marian Olaru*, prof. Ștefan Hostiuc*, prof. Adrian Dinu Rachieru*, Ioan Căpreanu*, Dumitru Covalciuc*, Emil Satco*, Nicolae Cărlan* etc.

Dovezi convingătoare ale interesului cercurilor științifice față de istoria și cultura în Bucovina au constituit-o întemeierea Institutului „Bukowina“ (1988, Augsburg, Germania – director dr. O. Kotzian), cu publicația *Kaindl-Archiv*; înființarea Centrului Bucovinean de Cercetări Științifice pe lângă Universitatea de Stat Cernăuți (1992, Cernăuți, Ucraina – director prof. dr. O. Panciuk), cu publicația respectivă, *Buletinul Centrului Bucovinean de Cercetări Științifice*; inaugurarea Centrului pentru Studiarea Problemelor Bucovinei al Academiei Române (1992, Rădăuți, România – director prof. dr. D. Vatamaniuc), cu publicația bianuală *Analele Bucovinei*.

Dintre periodicele contemporane care se preocupă de istoria și cultura Bucovinei atrag atenția, prin varietatea tematică și probitatea profesională a materialelor de specialitate următoarele: revista *Codrul Cosminului* (serie nouă), constituind anele științifice de istorie ale Universității „Ștefan cel Mare“ Suceava, editată de Fundația Culturală a Bucovinei (Suceava); revista trimestrială de istorie și cultură *Glasul Bucovinei* (Cernăuți – București), editată de Fundația Culturală Română, Foaia Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, *Septentrion*, care apare la Rădăuți; *Țara Faĳilor*; almanah cultural-literar al Societății Culturale *Arboreasa* din Cernăuți, editat cu sprijinul Uniunii Vatra Românească – Filiala Târgu-Mureș.

Vom încerca, în continuare, o analiză retrospectivă a actului de cultură în Bucovina, cu riscul de a nu cuprinde toate datele informative și bibliografia care abordează problemele de istorie și cultură. Ne vom limita doar la perioada celei de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea, când românii din Bucovina, ținând cont de situația ce s-a creat în interiorul Imperiului habsburgic la momentul revoluției de la

1848, ca și alte popoare din Europa, au intrat într-o adevărată primăvară a renașterii naționale, militând pentru o autonomie a conștiinței și culturii proprii.

Termenul de *cultură* are mai multe semnificații. *Dicționarul explicativ al limbii române* dă următoarea formulare: „Totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori“ (*Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1966). *C u l t u r a* este complexul de situații și forme de viață economică, socială, politică, artistică și științifică a unui popor sau societăți la un moment dat sau într-o perioadă istorică bine definită (vezi: Emidio de Felice, Aldo Duro, *Dizionario della lingua e della civiltà italiana*, Firenze, 1975). Specialiștii în materie susțin că se pot înregistra circa 200 de definiții ale culturii, termenul păstrându-și semnificația lui semantică (vezi: Ion Bâltan, *Introducere în fiziologia și istoria culturii*, E.D.P., București, 1993).

Analiza componentelor culturii, a evoluției ei în Bucovina secolului al XIX-lea, va constitui obiectul studiului de față.

În gândirea filosofică a lui Lucian Blaga întâlnim pasajele următoare: „Cultura este expresia directă a unui mod de existență *sui-generis*, care îmbogățește cu un nou fir, cu o nouă culoare canavava cosmosului. Omul a devenit creator de cultură în clipa promițătoare de tragice măreții, când a devenit cu adevărat *om*, în momentul când el a început să existe altfel...“¹, sau: „Cultura e condiționată de începerea în lume a unui nou *mod*, mai profund și în aceeași măsură mai riscant, *de a exista*“².

Raportate la societatea românească bucovineană din cea de-a doua jumătate a secolului trecut, ca, de altfel, și la alte popoare din Imperiul habsburgic la momentul anului 1848, aceste gânduri devin postulate revelatorii. Ele vizează în mod direct libertatea de gândire și de acțiune a generației ce i-a urmat celei de la 1848, care a încercat să se autodefinească în toate sferile de acțiune social-politică, revendicându-și drepturile mai întâi de toate prin propășirea culturii. Prin activitatea lor, intelectualii români din Bucovina au creat istorie. Creând istorie, ei au făcut cultură. Or, revenind la Blaga, ne dăm seama de adevărul că „pentru ca geniul omului să devină creator de cultură, acest act a trebuit să fie precedat de o schimbare radicală a modului de a exista. Fără o schimbare a modului, planului, orizontului existențial, cultura nu s-ar fi ivit niciodată, oricât geniu ar fi tresărit sub țeasta umană“³.

Pentru a înțelege mai profund procesul de afirmare a bucovinenilor în plan social-politic și cultural în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, se cuvine mai întâi să amintim ce soartă le-a hărăzit istoria pe parcursul întregii perioade de dominație habsburgică. Acest lucru va înlesni înțelegerea problemei-cheie, și anume: au creat românii din Bucovina în perioada respectivă o cultură cu o formă de organizare superioară cu anumite categorii estetice și morale, bine definite, încât ea să poată fi tratată ca obiect de studiu, având, în ultimă instanță, un statut de instituție, sau nu?!

Răspunsul la această întrebare este în mod categoric afirmativ, în pofida faptului că istoriografiile austriacă, germană și ruso-ucraineană au încercat să minimalizeze, după cum am mai spus, rolul elementului românesc în descrierea procesului de emancipare națională și culturală din Bucovina în perioada studiată.

Dar cum latinii spuneau: *verba volant, scripta manent* – să lăsăm să vorbească documentele de arhivă și cărțile.

Partea de nord a Moldovei – extrema de miazănoapte a Țării de Sus, cum o numește cronicarul, botezată de austrieci Bucovina⁴, a avut un destin aparte pregătit de istorie.

Imperiul habsburgic ia în stăpânire „...acel colț (de țară – n. n.) care se mărginește cu Transilvania, Maramureș și Pocuția”⁵, astfel încât în perioada dominației habsburgilor se disting trei etape de administrare a nordului Moldovei. Bucovina s-a aflat sub administrație militară în perioada 1775-1786, apoi a fost încorporată, ca cel de-al 19-lea district (Kreis), în provincia Galiția (capitala Lemberg sau Lwow) până în anul 1848. În timpul revoluției de la 1848, din care a făcut parte și revoluția din Bucovina, declanșată la 22 martie 1848, la Cernăuți are loc o mare adunare populară, în care se constituie un comitet revoluționar și o gardă națională. Astfel de acțiuni au loc și în alte orașe din Bucovina^{6, 7}. Cu acest prilej se alcătuiește un program din 12 puncte cu care românii bucovineni urmau să se prezinte la alegerile din vara anului 1848. Printre cererile cele mai importante menționăm separarea Bucovinei de Galiția și crearea unui ducat independent al Bucovinei⁸. Programul revoluției române de la 1848 din Bucovina, cunoscut sub numele de *Landespetition der Bukowina (Petiția Țării)*, este o dezvoltare a programului în 12 puncte, elaborat în martie 1848⁹. Problema dobândirii autonomiei, promisă de fapt la sfârșitul anului 1848 și legiferată prin Constituția din 4 martie 1849, se tergiversează mereu de cercurile imperiale. Însă sub presiunea acțiunilor revoluționare și a străduinței frunțașilor politici români din Bucovina, sub conducerea Hurmuzăcheștilor, a căror problemă de căpătâi la acea vreme era realizarea autonomiei provinciei, în septembrie 1849 se întocmește un nou proiect de Constituție, care conținea 57 de articole. Unul dintre articolele de bază prevedea Bucovina ca ducat autonom cu capitala la Cernăuți și alcătuirea unei Diete provinciale formată din 48 membri, aleși pe timp de trei ani. Dintre membrii Dietei urma să fie ales un Comitet al țării, care să vegheze la aplicarea și respectarea legilor, rezolvarea problemelor legate de viața economică, social-politică și culturală din ducat.

Noua Constituție din decembrie 1851, prin care era introdus absolutismul, menținea prevederea ca Bucovina să fie ducat autonom. Însă „prin decretul din 22 aprilie 1860, Bucovina fu din nou unită cu Galiția. Aceasta nu se întâmplă, dar organizarea acestei autonomii întârzia până la proclamarea noii Constituții din 26 februarie 1861”¹⁰. În cele din urmă, noua Constituție proclamă definitiv autonomia Bucovinei. Ea este declarată ducat (Herzogtum) autonom, dependentă direct de Curtea de la Viena.

„La 9 decembrie 1862, împăratul acordă Ducatului Bucovinei stemă proprie, cu bourul moldovenesc, pe fondul culorilor roșu, albastru și auriu. A luat ființă Dieta Țării, în fruntea ducatului se afla un guvernator (Landespresident), numit de Viena, și un mareșal al nobilimii (Landeshauptman), acesta fiind, în majoritatea cazurilor, român. Alegerile din 1861 și din anii următori s-au făcut pentru parlamentul din Viena (Reichsrat) și pentru Dieta Bucovinei (Landestag), ale cărei lucrări s-au deschis la 28 martie 1861. De asemenea, nobilimea din Bucovina avea reprezentanții săi în Camera magnaților (Herrenhaus) din Viena”¹¹. De aici înainte începe cea de-a treia etapă din istoria Bucovinei, care va dura până în toamna anului 1918, când „la 17 octombrie s-a publicat manifestul ultimului împărat-rege, Carol, încuviințând dreptul la liberă hotărâre”¹². Ultimul apel al ultimului împărat către popoarele sale a

avut un ecou deosebit în Bucovina. Tot atunci, „proclamarea regatului polonez, în care era inclusă și Galiția, a tăiat orice legătură dintre Austria și Bucovina”¹³.

La Cernăuți, între timp, românii pregăteau convocarea unei adunări naționale care urma să constituie Consiliul Național Român. „În ziua de duminică, 27 octombrie 1918, la ora 15.20, se deschid, sub președinția de vârstă a octogenarului Dionisie Bejan, președintele Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, consilier consistorial, lucrările Adunării Naționale a Românilor din Bucovina”¹⁴, care va hotărî unirea Bucovinei întregi cu Țara.

În continuare vom urmări care au fost consecințele pentru Bucovina în plan social și cultural după deciziile politico-administrative ale Curții de la Viena.

În perioada anilor 1775-1786, teritoriul Bucovinei a fost metodic integrat sistemului economic, administrativ și politic austriac. Guvernatorii militari ai provinciei au fost: generalul Gabriel Freiherr von Splény, de la 1774 până la 1778, și generalul Karl Freiherr von Enzenberg, de la 1778 până la 1786. „Istoriografiile română și străină sunt de acord că această perioadă a fost pozitivă sub raport administrativ, economic, cultural. Generalul Enzenberg, tirolez la origine, trecuse și pe la comanda regimentului grăniceresc român de la Năsăud, cunoștea bine limba română, era însuflețit de idei frumoase, caracteristice josefinismului și a inițiat măsuri importante pentru dezvoltarea Bucovinei”¹⁵.

Cu toate acestea, pe întreg teritoriul stăpânit de habsburgi se preconiza o politică ce a avut menirea să dicteze sau, dacă nu, să influențeze în bună măsură viața populației băștinase, în toate aspectele ei. Bunăoară, Splény propune Curții din Viena „îndepărtarea moldovenilor din orice funcție administrativă sau juridică și înlocuirea lor cu ofițeri”¹⁶. În general, conform surselor istorice, comandantul militar al zonei urma să rezolve toate problemele de natură economică, social-politică, culturală și religioasă împreună cu un comitet de ofițeri austrieci.

S-a aplicat o politică de colonizare masivă a teritoriului provinciei cu străini, cu toate că la prima vedere pare a fi explicabil faptul că țărănul imigrant rutean găsea pe moșiile răzeșești și cele boierești condiții de lucru și de viață mult mai bune decât pe moșiile stăpânite de polonezi. Se trece apoi la desființarea mănăstirilor ortodoxe și secularizarea averilor mănăstirești – donații ale voievozilor și boierilor moldoveni – creându-se, în 1872, Fondul religionar ortodox („griechisch – orientalischer Religionsfond“), administrat, de fapt, de către Curtea de la Viena.

Desființarea mănăstirilor ortodoxe – centre de puternică spiritualitate românească – a fost, credem, prima lovitură, și cea mai dureroasă, aplicată de către autoritățile austriece în inima conștiinței neamului românesc. „Nu uitați că momentul în care a fost anexată Bucovina era un moment deosebit de propice pentru dezvoltarea culturii în călugărime. Întâi era mănăstirea aceea din Bucovina care își datorește ființa ei însăși marelui gospodar care a residat acolo – Putna“, spune Nicolae Iorga într-o Conferință ținută corului Societății „Armonia“ din Cernăuți, la Universitatea din București, în luna mai 1914¹⁷. Adevărat că au rămas să funcționeze 4 din cele 35 de mănăstiri – cea a Putnei, Suceviței, Dragomirnei și a Cinoviei de la biserica Sf. Ioan de la Suceava. Dacă mănăstirile ar fi rămas să trăiască după rostul lor, „cât de puternică ar fi fost legătura dintre reprezentanții monahali ai culturii bucovinene și între aceia care, în Moldova, continuau să reprezinte aceeași cultură a mănăstirilor! Măsura de secularizare însă, de statificare a mănăstirilor, a împiedicat astfel de relațiuni”¹⁸. Un argument în plus la cele spuse de marele istoric este și faptul că fosta episcopie a Rădăuților, devenită Episcopia Bucovinei, exemptă față de Mitropolia

Moldovei, a fost mutată, cu sediul, la Cernăuți, pentru ca, în ultimă instanță, să fie subordonată, dogmatic, Mitropoliei Ortodoxe de la Carlovac. „Toate aceste măsuri, scrie Nicolae Grămadă, au avut grave și profunde consecințe economice, social-politice, culturale, religioase, dar mai ales naționale”¹⁹.

Etapa încorporării provinciei la Galiția este considerată de majoritatea istoricilor ca fiind cea mai nefastă din istoria Bucovinei.

Această idee o împărtășesc chiar și unii istorici austrieci.

Istoricul sucevean M. Iacobescu scrie: „Habsburgii se vor folosi de polonezi și de ruteni spre a efectua cu ajutorul lor ceea ce făcuseră în toate teritoriile ocupate și anexate: un amalgam etnic și o subordonare cât mai completă și mai profitabilă. Acțiunile administrației galițiene au început prin înlăturarea sistematică a elementelor românești ce mai rămăseseră în administrație, justiție, cultură și înlocuirea lor cu reprezentanți ai nobilimii galițiene și alogene”²⁰. Și, într-adevăr, includerea forțată a Bucovinei la Galiția poloneză și catolică a însemnat continuarea mult mai intensivă și mai brutală a distrugerii a tot ce era tradițional românesc.

Opinia acad. Radu Grigorovici, referitoare la machiavelismul politicii Austriei, aplicat atât de abil în Bucovina secolului al XIX-lea, e cât se poate de exactă și convingătoare. Să rezumăm, așadar, ideile generale, deloc vexatorii, sugerate de către autorul studiului, *Politica austriacă și rezultatele ei adeseori neașteptate*²¹ – idei preluate din *Principiile* lui Niccolo Machiavelli. Când stai să le analizezi, ți se creează impresia că austriecii au ținut cont de ele în administrarea teritoriului anexat. În linii generale, aceste învățături sunt următoarele:

1. Pentru a stăpâni și a interveni la timp la orice semn de tulburare a populației băștinașe, este nevoie de prezența activă a stăpânului pe teritoriul anexat sau ocupat. Așadar, acel *divide et impera*, de sorginte romană, a fost o formulă modernă atât pentru secolul al XIV-lea, cât și, după cum bine vedem, pentru cel de-al XIX-lea. Istoria se repetă, s-au schimbat doar modalitățile de aplicare a scenariului, scena însăși, decorul, autorii și publicul, bineînțeles.

2. Înființarea coloniilor de germani în Bucovina în locurile populate predominant de români, colonii care fac cheltuieli mult mai mici statului decât cheltuielile și pagubele pe care le-ar fi adus întreținerea trupelor militare.

3. Alianța stăpânului cu elementul cel mai slab din interiorul statului și vigilența acestuia față de oricare element mai puternic din împrejurimea lui, cu alte cuvinte, susținerea și întărirea elementului polonez și al celui rutean pe plan etnic în detrimentul total al elementului autohton românesc. Citez direct din articolul amintit: „Lipsa controlului asupra imigrării din Galiția le-a permis rutenilor să se așeze compact în nordul Bucovinei între Prut și Nistru. Mai trebuie să remarc în această privință, scrie autorul, că nici răzeșii, nici boierii români nu și-au dat seama de această primejdie, deoarece dispuneau în acest fel de o forță de muncă pricepută și ieftină. Acești imigranți erau «străinul puternic» de care vorbea Machiavelli, mai ales fiind vorba de extremitatea răsăriteană a Austriei”²².

Reflectând asupra celor spuse și gândindu-ne la ce ar fi putut aduce rezultatele altei eventuale anexări sau ocupări a teritoriului Bucovinei în acea perioadă, să ne fie iertat că am preluat citatul unui politician al Basarabiei interbelice, Pan Halippa, dintr-un alt articol al d-lui acad. Radu Grigorovici²³, citat care ne-a părut atât de sugestiv pentru întreaga perioadă studiată și atât de semnificativ în raport cu conjugarea experienței de viață: „Ce noroc pe voi că v-au ocupat austriecii”.

Ca să nu pierdem firul logic al gândului, vom afirma din capul locului că suntem pe deplin de acord cu istoricul Mihai Iacobescu, care scrie: „În comparație cu Imperiile otoman sau rus, contemporane și vecine – și într-o iminentă și permanentă confruntare reciprocă, diplomatică sau militară – cel habsburgic s-a aflat într-un stadiu al exprimării și organizării juridice cu mult mai avansat, mai strâns legat de nivelul civilizației și culturii Europei Centrale și Occidentale. Pentru întreg sud-estul european Imperiul habsburgic a fost, s-ar putea spune, un model de organizare juridică”²⁴.

Istoricii nu pun la îndoială acest adevăr, însă mai există și reversul medaliei. Și anume: cu scopul, probabil, de a preamări „misiunea civilizatoare” a Austriei în teritoriile anexate, în diferite lucrări oficiale, conferințe, găsim formulări care denotă că austriecii, chipurile, nu au găsit nimic în Bucovina referitor la cultură. În unele lucrări citim, de exemplu, că austriecii au intrat „într-o țară barbară”²⁵, unde, „atât nobilimea, cât și preoțimea nu aveau aproape de loc studii și altă educație”²⁶, așa încât sistemul superior de învățământ și cultură, introdus de administrația habsburgică, „a reușit să câștige de partea Austriei majoritatea boierimii și populației sătești”²⁷.

Găsim la Nicolae Iorga o explicație cât se poate de plauzibilă în acest sens. Cităm: „Din nenorocire boierii (unii dintre ei – n. n.) nu și-au înțeles rolul, legile austriece îi stânjeneau și-i împiedicau la înaintare. Nu era strălucitoarea Curte a Domnilor, nu erau onorurile de acolo, nu era puțința de a se înălța, nu era libertatea de a domina (...) De altminteri, trebuie să recunoaștem că guvernului celui nu-i trebuia această aristocrație: lui îi trebuia aristocrația pe care însuși ar fi creat-o și care ar trăi în mare parte prin sprijinul lui, pe când aristocrația ceastălaltă era atât de înrădăcinată în trecutul țării, încât putea să aibă apucături de independență neplăcute oricărei cârmuiri absolutiste”²⁸. Ceea ce s-a și întâmplat, cum știm, după 1848. Or, nu pot fi contestate valorile culturale, concentrate în această zonă, aparținând perioadei Evului Mediu moldovenesc, monumentele și necropolele feudale de la Voroneț, Putna, Rădăuți, Sucevița, Moldovița, Dragomirna, toate datând din perioada anterioară stăpânirii austriece. Ruperea contactelor directe cu Moldova a avut urmări nefaste. S-au pierdut „cronicile, mărturiile trecutului comun, care se păstrau nu în familiile boierilor mici, ci, în cea mai mare parte, în familiile boierilor mari, fiindcă în ele se cuprindea istoria înaintașilor. Natural că nu în rândul răzeșilor și mazililor ridicați de guvernul austriac la o situație nobiliară se poate găsi păstrarea pioasă și iubirea adâncă a acestor cronici. Cu toate acestea, tot de la boierime, de la cât s-a păstrat din această boierime, au venit cele dintâi atingeri între bucovineni și românii din Moldova, care nu făceau parte încă din Țara Românească”²⁹.

În consecință, iluminismul josefinist, cultura austriacă, școala, însușirea cu timpul a limbii germane de către păturile culte ale populației Bucovinei au făcut posibil contactul între spiritualitatea autohtonă, de factură latină, și cea de factură germano-austriacă, care s-a impus, până la urmă, acordând intelectualității bucovinene șansa de a se integra în sfera uneia dintre cele mai serioase culturi occidentale.

Credem că aceste precizări, referitoare la perioada dominației austriece de până la 1848 în Bucovina, au fost necesare din două motive: în primul rând, ne-am clarificat ce au adus austriecii în Bucovina în plan cultural și ce au găsit în acest colț de țară. În al doilea rând, analiza succintă a perioadei ne creează un cadru limpede, pe fundalul căruia vom înțelege, conform logicii istorice, rostul avântului cultural și importanța pe care au avut-o intelectualii bucovineni în menținerea și afirmarea conștiinței de neam, după perioada revoluției de la 1848.

NOTE

1. Lucian Blaga, *Semnificația metafizică a culturii*, în vol. *Geneza metaforei și sensul culturii (Trilogia culturii, III)*, București, Humanitas, 1994, p. 172.
2. *Idem*.
3. *Ibidem*, p. 173.
4. Vezi: Ion Popescu-Sireteanu, *Ocuparea treptată a nordului Moldovei și numele Bucovina*, în *Glasul Bucovinei*, nr. 4/1995, p. 5-14.
5. Raimund Friedrich Kaindl, *Geschichte der Bukowina*. Dritter Abschnitt: *Die Bukowina unter der Herrschaft des österreichischen Kaiserhauses* (seit. 1774). Czernowitz, 1898, p. 6.
6. Vezi: Mihai Iacobescu, *Revoluția de la 1848 în Bucovina*, în *Suceava* – Anuarul Muzeului Județean, V, 1973, p. 23.
7. Vezi: Erich Prokopowitsch, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus...*, Köln, 1965, p. 28.
8. Vezi: Ion Nistor, *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina (1774-1857)*, București, 1916, p. 46.
9. Vezi: I. Gh. Sbiera, *O pagină din istoria Bucovinei din 1848-1850 dimpreună cu niște notițe despre familia Hurmuzachi*, Cernăuți, 1899, p. 12-13.
10. Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas, 1991, p. 107.
11. Vladimir Trebici, *Demografie – excerpta et selecta* (Academicianul la vârsta de 80 de ani), București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 109-110.
12. Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, Editura Scripta, 1993, p. 267.
13. Hannes Hofbauer, Viorel Roman, *Bucovina, Basarabia, Moldova. O țară uitată între Europa de Vest, Rusia și Turcia* (traducere din germană de Toma Paul Dordea), București, Ed. Tehnică, 1995, p. 43.
14. Radu Economu, *Unirea Bucovinei, 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 7.
15. Vladimir Trebici, *op. cit.*, p. 109.
16. T. Balan, *Administrația și justiția în Bucovina sub generalii Splény și Enzenberg*, în *Junimea literară*, 7-8, 1908, p. 160.
17. Nicolae Iorga, *Legăturile culturale între Bucovina și Principatele Românești* (Conferință ținută corului Societății „Armonia” din Cernăuți, la Universitatea din București, în ziua de 16 mai 1914), București, Editura Casei Școlarelor, 1914, p. 9-10.
18. *Idem*, p. 12.
19. Nicolae Grămadă, *Sătenii și stăpânii în Bucovina între 1775-1848*, în *Anuarul Muzeului Bucovinei*, Cernăuți, 1941, p. 28.
20. Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei, vol. I (1774- 1862)*, București, Editura Academiei Române, 1993, p. 123.
21. Radu Grigorovici, *Politica austriacă și rezultatele ei adeseori neașteptate*, în *Septentrion*, an. III, nr. 10-11, 1995, p. 1-2.
22. *Idem*, p. 2.
23. Radu Grigorovici, *Bucovina, fereastră către Vest a Moldovei*, în *Analele Bucovinei*, tom I, nr. 1, 1994, p. 7-13.
24. Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 127-128.
25. *Calendariu*, Cernăuți, an. III, 1878, p. 82; P. S. Aurelian, *Bucovina. Descriere economică*, București, 1916, p. 34-35.
26. *Bukowina in Wort und Bild*, Czernowitz, 1899, p. 219.
27. Erich Prokopowitsch, *Die rumänische Nationalbewegung in der Bukowina und der Dako-Romanismus. Ein Beitrag zur Geschichte des Nationalitätenkampfes in Österreich-Ungarn*, Verlag Hermann, Bohlaus Nachf, Graz-Köln, 1965, p. 35-36.
28. Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 14-15.
29. *Idem*, p. 15-16.

SCURT ISTORIC AL CĂILOR FERATE DIN BUCOVINA

Ioan Lupu

Iași

GENERALITĂȚI. Rețeaua de căi ferate din Bucovina a început să fie realizată în anul 1864, când a fost întocmit primul document care atestă concesiunea pentru construirea și exploatarea liniei ferate Lemberg – Cernăuți (11 ianuarie 1864).

La sfârșitul anului 1918, când Căile Ferate Bucovinene au trecut în exploatarea Căilor Ferate Române, rețeaua măsura, conform unei statistici întocmite în anul 1922, lungimea de 659,011 km. Din această lungime, numai 221,745 km fusese exploatată de către fostul stat habsburgic, iar restul de către două sau trei Societăți particulare.

În exploatarea:	Ecartament		Total (km)
	normal (km)	îngust (km)	
Statului habsburgic	193,545	28,200	221,745
Societăți private	414,957	22,765	437,266
Total	608,642	50,965	659,011

Cam de aceeași lungime era construită și rețeaua de linii ferate forestiere care au contribuit la exploatarea fără milă a pădurilor seculare de brad și de fag. Aceste linii ferate, cu ecartament îngust, erau în exploatarea societăților forestiere și depindeau, în mare parte, de „Fondul bisericesc ortodox-oriental din Bucovina“.

Căile ferate puse la dispoziția transporturilor de persoane și mărfuri constituiau, în anul 1927, o densitate de 8,1 km/10 000 locuitori, față de 6,8 km/10 000 locuitori media pe Căile Ferate Române. Rețeaua feroviară din Bucovina a fost construită în etape diferite, prin Societăți private și anume: Compania de căi ferate Lemberg – Cernăuți – Iași (150,760 km); Societatea de căi ferate locale (veche) din Bucovina (225,524 km); Noua Societate de Căi Ferate Locale din Bucovina (205,440 km). În timpul războiului din 1914-1918, unitățile militare austro-ungare și rusești au construit 78,418 km linie „de război“. În perioada interbelică, Căile Ferate Române au extins rețeaua bucovineană cu încă 15,5 km, iar după cel de-al doilea război pe teritoriul exploatat de CFR au mai fost construite și alte linii ferate în lungime de cca 58 km.

Fiecare din aceste linii își are istoria sa, dar în articolul de față ne referim numai la prima cale ferată ce a fost construită pe teritoriul istoric al Bucovinei și care a împlinit 130 ani de la punerea în exploatare. Este vorba de porțiunea cuprinsă între stația nordică a Bucovinei, Nepolocăuți și cea de sud, Ițcani. Aceasta, de fapt, formează linia principală la care s-au racordat mai târziu liniile „locale“, ce pătrundeau în locurile de unde puteau fi exploatare bogățiile acestei provincii „diademă a coroanei Imperiului habsburgic“. De remarcat faptul că, atâta vreme cât Bucovina era ocupată de habsburgi, liniile locale nu depășeau limitele teritoriale istorice ale provinciei; singura linie ferată care trecea dincolo de granițe și prin care se realizau toate comunicațiile era linia principală Lemberg – Cernăuți – Roman – Iași.

CONSTRUCȚIA LINIEI PE TERITORIUL BUCOVINEI. În construcția de căi ferate, administrația habsburgică era determinată de factorii politici, economici și, la început, mai puțin strategici. De aceea, legarea feroviară a Vienei cu orașele capitale ale provinciilor ce compuneau imperiul a fost prima acțiune politică; de aceasta a beneficiat și Bucovina.

Până la 26 martie 1861, Bucovina făcea parte, din punct de vedere administrativ, din provincia Galiția Orientală; la această dată Bucovina, în granițele ei istorice, devine Ducat de Coroană. În această situație, teritoriul capătă prerogative de „autogovernare“, fiind înființate noi instituții cum sunt:

- Președintele Ducatului, numit pe un termen determinat de către Administrația imperială centrală;

- Dieta (Parlamentul) compus din reprezentanții naționalităților conlocuitoare, în număr proporțional cu populația ce le compun;

- Un guvern al cărui președinte era numit „mareșal“, ales pe principii de culoare politică.

În noua structură politică, Bucovina capătă dreptul de a avea legătură feroviară cu Viena; rețeaua feroviară a imperiului fusese, până atunci, construită până la Lwow (Lemberg), capitala provinciei Galiția Orientală.

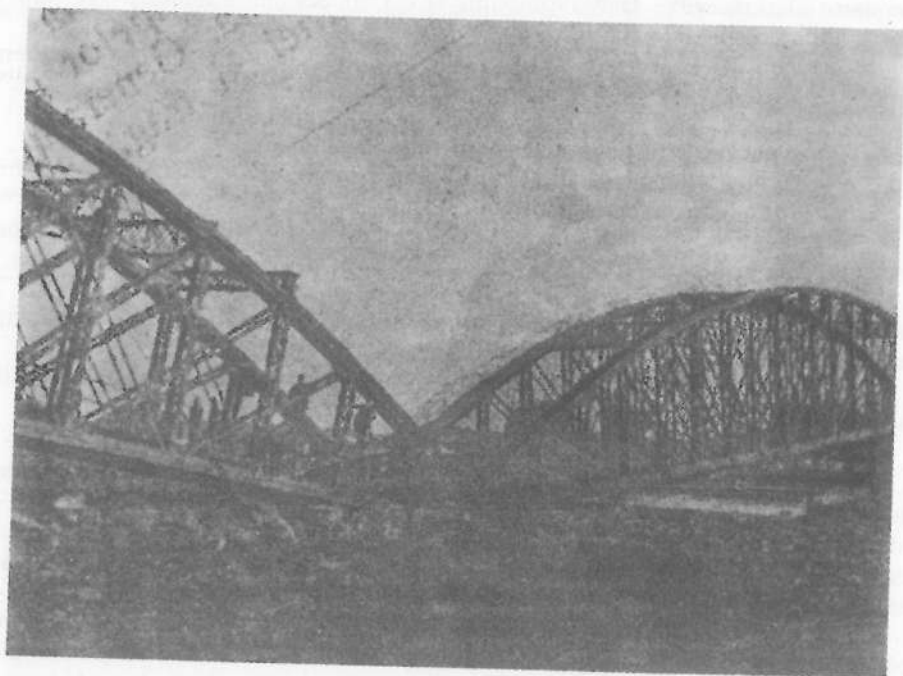
De aceea, trei ani mai târziu, la 11 ianuarie 1864, sunt întocmite, de către administrația feroviară habsburgică, actele de concesiune pentru construcția și exploatarea liniei ferate, în prelungire, de la Lwow până la Cernăuți.

Între timp, guvernul României ducea tratative cu aceeași companie concesionară pentru construirea și exploatarea unor linii ferate de la București și Iași cu granița de nord a țării, unde avea să se racordeze la rețeaua feroviară habsburgică; se considera că înființarea unei comunicații mai rapide și mai comode cu orașele Europei Centrale (Viena, Berlin și de aici la Paris) avea să aibă repercusiuni benefice asupra economiei și politicii din cele două Principate Române Unite, dar încă sub suzeranitate turcească.

Această acțiune convenea administrației habsburgice, care pe lângă faptul că din punct de vedere strategic considera că liniile ferate era necesar să fie duse la cât mai mică apropiere de graniță, dorea și o comunicație prin care să scurgă traficurile de export spre Orient, prin portul Galați la Marea Neagră.

Astfel la 17 mai 1867 este încheiat de către administrația habsburgică un nou act de concesiune cu aceeași Companie, care terminase la 15 septembrie 1866 linia de la Lemberg la Cernăuți, și pentru distanța dintre Cernăuți la Ițcani. Pentru prelungirea acesteia de la Ițcani la Iași, respectiv București, prin Galați, guvernul român încheie un prim document la data de 16 octombrie 1867 cu aceeași Companie pentru

construirea și exploatarea liniilor ferate pe teritoriul propriu. Lucrările contractate au fost executate de către Companie în termene relativ reduse, dacă se ține seama de dotarea acestora și mijloacele de transport utilizate. Aceasta, datorită celor doi conducători cu mare experiență în organizarea unor astfel de construcții de căi ferate; este vorba de Victor von Offenheim și Em. Ziffer, inginer-șef.

Podul de peste Prut, rupt în 1914

Primul tren care a intrat în stația de cale ferată Cernăuți (Czernowitz), după ce parcursese distanța de la Lemberg (Lwow), în lungime de 267 km, s-a consemnat la data de *15 septembrie 1866*, cu această dată se consideră că linia Lwow – Czernowitz a intrat în exploatare.

După numai trei ani, la 28 octombrie 1869, a fost pusă în exploatare și linia de la Czernowitz la Itzkany (azi Suceava Nord), în lungime de 88 km.

De remarcat faptul că nu mult mai târziu, la 13 decembrie 1869, Compania dă în exploatare, pe proprie răspundere, și linia construită în baza contractului cu guvernul român, între Ițcani și Roman în lungime de 104 km.

Documentele de concesiune pentru construcția și exploatarea liniilor ferate Lemberg – Cernăuți și Cernăuți – Ițcani au fost încheiate de către administrația habsburgică, pe de o parte, și reprezentantul unui concern bancar cu capital austriac și englez; acesta era format de către prințul Sapiaha, contele Barkowski, dr. Giskra (austrieci) și Th. Brassey, L. M. Rote, Dracke (englezi).

Reprezentatul lor era Victor von Offenheim numit și directorul general al Companiei de construcții și exploatare a liniei ferate Lemberg – Cernăuți (Lemberg – Czernowitz – Eisenbahn sau, pe scurt, „L.C.E.“). Având aceeași denumire, a construit și linia dintre Cernăuți și Ițcani. Începând din anul 1868, când s-au contractat și liniile de pe teritoriul Principatelor Române Unite, Compania își preschimbă denumirea în „Lemberg – Czernowitz – Jassy Eisenbahn“ (L.C.J.E.), denumire sub care este cunoscută și după punerea în exploatare a liniilor ferate construite.

Statul imperial habsburgic a acordat acestei Companii, la încheierea documentelor de concesiune, un regim generos de interese, printre care arătăm:

- garantarea unei anuități de 7,5% asupra capitalului investit;
- amortizarea capitalului investit pe timp de 90 de ani;
- exploatarea până la 31 august 1956 a liniei dintre Lemberg și Cernăuți, și până la 15 mai 1957 a liniei de la Cernăuți la Ițcani.

Statul și-a rezervat dreptul asupra unei cote de 0,5% din venituri și asupra legalității cheltuielilor ce le făcea Compania.

Întrucât anuitățile și cota de amortizare erau socotite de la punerea efectivă în exploatare a liniilor pe întreaga distanță contractată, Compania a grăbit execuția, fapt care explică și respectarea termenelor finale.

Condițiile tehnice ale construcțiilor erau fixate după normele căilor ferate austriece și prusace.

TRASEUL LINIEI FERATE DE LA NEPOLOCĂUȚI LA IȚCANI. Urmărind traseul, pe teritoriul bucovinean, al liniei ce vine dinspre Lemberg la Cernăuți, găsim că aceasta a fost construită pe valea largă a râului Prut și anume pe partea stângă. Acesta este traversat o singură dată înainte de stația Cernăuți, aflată pe partea dreaptă a Prutului, printr-un pod mixt (de cale ferată și șosea).

După ce ocolește orașul pe partea de est, traseul urmează aproximativ șoseaua până la Ceahor, șoseaua ce lega Cernăuți de Molodia. De la Ceahor, linia intră în valea pârâului Derehului pe care o urmărește până la Hliboca (Adâncata), de unde trece în Valea Siretului pe care-l traversează până la Hliboca (Adâncata), de unde trece în Valea Siretului pe care-l traversează până la Hliboca (Adâncata), de unde trece în Valea Siretului (Cerepcăuți). După ce a trecut Horaița, culmea care desparte valea Siretului de cea a Sucevei, începând din stația Dornești, linia intră în valea acestui râu pe care îl urmărește, când mai aproape, când mai departe, pe partea stângă, până la stația Ițcani.

Iată cum este descris traseul de către diferiți oameni de literă ai vremurilor trecute, ca urmare a călătoriilor făcute cu trenul, în trecere pe pământul Bucovinei.

În anul 1881 austriacul Julius Jandaurek face o călătorie de la Lemberg la Cernăuți și se arată impresionat de cele admirate din tren. „(...) La Snyatin ne urcăm în trenul Lemberg – Cernăuți – Iași, care părăsește Galiția și imediat, aproape de următoarea stație, Nepolocăuți, ne vedem pe pământul Bucovinei. Astfel, ne îndreptăm spre Lujeni și Sadagura prin largă și fertila vale a Prutului cu ale sale lunci verzi, cu lanurile de grâu ondulând, ale sale locuințe și, după ce trecem satele, ne vine într-o întâmpinarea capitalei țării Prutul, care, asemănător unui șarpe de argint, strălucește, iar de aci se văd lucind albele coame ale caselor din Cernăuți. Alături, dealurile împădurite încercuiesc bătrâna Tețină; înălțimea lor principală, acoperită peste tot de perimatele ruine, tronează, ca și odinioară, deasupra râului și pădurilor, stând mai departe în mijlocul dealului, ca permanent supraveghetoare înspre vale, pe deasupra orașului în care păcatele oamenilor le schimbă florile pădurii. Zgomotos

trece trenul, cu telegarul său de aburi, pe unicul pod de peste Prut, încărcat de mărfuri și zăcământ prețios pentru călători (...)“¹.

În același timp scriitorul Alecsandru Pelimon (1822-1883) arată că „(...) Cernăuții înfățișează spre partea Prutului, către est, cea mai pitorească privire. Râul Prut, curgând liniștit pe un șes măreț, reflectă în niște unde de cristal toată acea parte unde casele, ca niște stânci, se ridică unele mai sus decât altele și sunt încercuite cu grădini. Spre partea de nord, Tețina se vede ca o diademă așezată pe fruntea sa. Resturile ruinelor se aseamănă cu acele de la Severin. Dominarea Romei întinzându-se până peste Nistru, răsare aici un punct fortificat de a veghea asupra popoarelor năvălitoare (...)“².

Pentru descrierea drumului feroviar de la Suceava (Ițcani) spre Cernăuți ne vom folosi de ziaristul român Ion Chiru Nanov, care cu ocazia unei călătorii cu trenul, în anul 1881, prin Bucovina ne arată: „(...) Ne ține de urât Suceava cu apele limpezi și răcoritoare. Când se apropie mai bine de noi, apoi începe de a ne spune din viața locuitorilor (...) Un pisc îi taie drumul apoi și stânjenește poveștile până târziu, când iar ne întâlnim. Am trecut podul lung de peste Hatna, cu ape răvășite pe Valea verde, iar sătulețul strâns e pe mal. Ne-a venit în cale Hadik fálva (azi Dornești). Cu casele învelite cu țiglă roșie, înghesuite una în alta și cu chipuri mari încrunțate după mustățile de o șchioapă. Se zărește sătulețul Ruda (Vicșani – n.n.), ca o vatră presărată cu flori, iar în urmă se pierd apele Sucevei și din când în când undele la câte un cot.

La Cerepcăuți (Vadul Siretului – n.n.) zboară drumul de fier peste Siretul lat și repede. Se ridică valuri să înghită dihania lungă care cutează să le calce, dar balaurul pufnește mai mult pe nări și stropii albi cad înecați de fumul, păcura și duhoarea grea.

Rămân de noi și malurile înalte ale Siretului, iar de la Hliboca (Adâncata – n.n.) ne prinde izvorul Derehluului, limpede sticlă și blând ca un miel. Ne ține strâns de el, ne răcorește fruntea și ne alină sufletul cu mirosul floricelelor, plecate pe marginea lui.

Valea se deschide din ce în ce mai veselă și mai frumoasă. Trenul și-a domolit și el mersul; pășește agale pe lângă oglinda apei. Mașina nu mai pufnește pe nări, îi e dragă valea înflorată și ține să n-o afume...

De departe, pe stânga, casele revărsate de Cuciurul Mare. În zare începe să se desprindă prin ploaia de raze coame sclipitoare și albituri înalte (...)“³.

Amintim că între Hliboca și Cuciurul Mare se găsește „[...] apropiata ‘pășune neagră’, unde regele Albrecht al Poloniei a fost nimicit /1497/ [...]“, cum scrie J. Jandaureck, adică locul pe care noi îl numim Codrii Cosminului sau Dumbrava Roșie, unde moldovenii lui Ștefan cel Mare au repercutat o răsunătoare victorie asupra polonilor.

Cu privire la traseul ales pentru linia ferată, în special de la Dornești la Ițcani, presa vremii s-a făcut ecoul nemulțumirilor locuitorilor de etnie română pentru motivul că nu străbate sau nu este la marginea localităților locuite de aceștia, satele cu majoritate românească erau situate pe malul drept al râului Suceava, pe când linia trece localitățile unde stăpânirea habsburgică le-a implantat cu coloniști de alte etnii (unguri, ucraineni, poloni etc.). Traseul ales era justificat prin faptul că se făcuse economie de un pod peste râul Suceava. La construcția liniilor locale spre Rădăuți și Câmpulung, însă, au trebuit să fie construite două poduri, așa că motivele invocate nu stăteau în picioare.

Traseul ales pe partea stângă a Sucevei a produs și unele necazuri, mai ales între Tîbeni și Dornești, acolo unde linia, ca să se ferească de apele Sucevei, a trebuit să taie un hat de deal a cărui bază este și azi scăldată de apele repezi ale acesteia. Aci, într-o zi de Sf. Maria din august 1902 s-a produs cea mai mare catastrofă de cale ferată

de pe această linie; un podeț din piatră zidită a alunecat spre râu pe când, peste el, trecea un tren de persoane, cauzând moartea a 45 din cei 85 de călători ce mergeau la hram. Și astăzi în acel loc se execută lucrări pentru apărarea malului și consolidarea terenului fugitiv.

Nici pe distanța de la Dornești la Cernăuți traseul nu a fost mai bine ales. Întregul teren pe care s-a construit linia ferată între Hliboca și Cuciurul Mare era plin de izvoare subterane din cauza cărora terasamentul căii era slăbit aproape în permanență; pentru consolidarea acestuia primele lucrări mai importante, dar și cu cheltuieli mari, s-au executat în anul 1908.

CONSTRUCȚIILE AFERENTE CĂII FERATE. În general la construirea liniei și a anexelor sale (clădiri de călători, cantoane etc.) au fost respectate strict normativele statului habsburgic.

Clădirile de călători din stații au fost realizate după cele trei tipuri aprobate, în funcție de traficul prevăzut, de călători și mărfuri. Construite cu mai multe nivele, cu ziduri groase din cărămidă, aveau aspectul unor cazărmi; la toate însă parterul era destinat serviciilor în legătură cu publicul, iar etajele erau destinate locuințelor de serviciu pentru personalul Companiei adus din îndepărtata Austrie. Peronul stației din fața clădirii era acoperit pe toată lungimea sa, iar laturile erau închise pentru ca vântul să nu spulbere călătorii.

Dintre clădirile de categoria I există și astăzi cele din Ițcani (Suceava Nord) și Cernăuți care însă a fost refăcută când s-a constatat că nu face față unei stații feroviare din capitala unui Ducat habsburgic; aceasta în special după data de 1 mai 1897, când a sosit în această stație primul tren accelerat ce făcea legătura cu Viena, capitala imperială.

Clădiri de categoria a II-a au fost construite în stațiile Dărmănești, Dornești, Hliboca (Adâncata), Lujeni și Nepolocăuți. În restul stațiilor intermediare, linia a fost dată în exploatare cu clădiri de călători de categoria a III-a.

În linie curentă au fost construite, la distanță de vizibilitate, cantoane cu unul sau două nivele, în funcție de relieful terenului; singura condiție stabilită era ca, în circulație, un tren să poată fi urmărit vizual de la un canton la altul. În toate stațiile au fost construite „cantoane de stații“, câte unul de fiecare capăt; acestea erau destinate drept locuință pentru personalul din serviciul Companiei, ce de regulă nu era localnic.

În unele stații cu mult personal, Compania a construit clădiri speciale pentru acest personal (în Ițcani se numea „Narmhaus“), iar la Cernăuți, locuințe de serviciu în apropierea stațiilor⁴.

Lucrările de artă. Linia, pe întreaga distanță, a fost pusă în exploatare cu podețe și poduri cu caracter definitiv. Podețele executate din zidărie de piatră sau cărămidă le-au înlocuit pe cele provizorii, executate pentru ușurarea construcțiilor liniei.

Podurile mari aveau suprastructura metalică sprijinită pe culei și pile din zidărie de piatră sau cărămidă.

Poduri mari erau socotite cele de pe râul Prut, de la intrarea în Cernăuți, cel de pe pârâul Derehului, între Cuciurul Mare și Hliboca, cel de pe Siret, între Vadul Siretului și Ruda (Vicșani), precum și cel de pe pârâul Hatna, dintre stațiile Dărmănești și Ițcani, numai de pe teritoriul Bucovinei. Toate acestea, existente și azi, nu mai seamănă cu cele construite la începutul exploatării, fiind distruse de calamități naturale sau de

operațiunile militare din timpul celor două războaie, care au măturat Bucovina. Pe distanța Dornești – Vadul Siretului au fost modificate și podețele, pentru a fi adaptate la liniile încălecate, ce au fost montate după anul 1944.

În afară de aceasta, podul de pe Prut, de lângă Cernăuți, insuficient dimensionat, a fost luat de ape nu mult după ce linia ferată fusese dată în exploatare, care „(...) venise Cernăuțiului un fel de mângâiere, că a început să îmble, după vorba de atunci a oamenilor noștri, carul cu foc, căpătând și orașul Bucovinei o stație de drum de fier (...)”⁵. Această nenorocire a venit după altele care s-au abătut asupra orașului: foametea de după seceta din 1864 și 1865, tifosul exantematic, holera și incendiul din 6 septembrie 1865 (care a distrus o mare parte din oraș) „[...] Odată cu deschiderea drumului de fier, care a fost făcut parcă într-un ceas rău, căci în scurta vreme după isprăvirea lucrărilor s-a năruit marele pod de pe Prut, orașul Cernăuți au căpătat o altă față”⁶.

Calea. A fost construită de către Companie, cu șine de tipul 35,4 kg f/m, pe distanța Cernăuți – Lemberg și, respectiv, 35,65 kg f/m, de la Cernăuți la Ițcani. Aceasta permitea circulația trenurilor cu viteza maximă de 60 km/oră, și cu o greutate maximă de 15 t f/osie. De la darea în exploatare a liniilor, adică din anul 1865, respectiv, 1869, nu a fost făcută nici un fel de refacții pentru schimbarea șinelor uzate, a traverselor semirotonde sau pentru completarea ori înlocuirea balastului din pietriș de râu, nici înainte de 1918, nici după acest an. Sarcina de a menține calea în condițiile tehnice, cel puțin inițiale, prin lucrări de întreținere sau refacții, îi revenea celui care o exploata, dar numai cu consimțământul proprietarului, care nu era altul decât Compania L.C.J.E., care însă nu se preocupă decât de încasarea, în mod regulat, a anuităților. Din acest motiv, mai ales în timpul războiului 1914-1918, elementele liniei s-au degradat în așa hal că nu mai asigura circulația trenurilor în condiții de siguranță. Abia după ce linia a trecut în proprietatea Căilor Ferate Române, în anul 1922-1923, statul român a început consolidarea liniei, dar numai pe porțiunea dintre Petriceni și Ițcani.

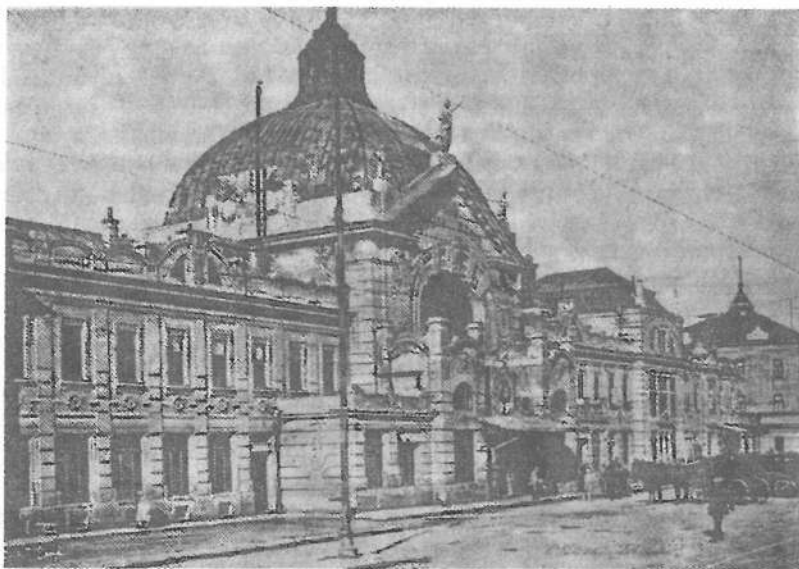
La 10 decembrie 1928, linia ferată de la Ițcani la Nepolocăuți, în urma unor convenții încheiate cu reprezentanții L.C.J.E., trece definitiv în proprietatea statului român. Acesta a început imediat lucrările de refacție a liniei pe întreaga distanță, cu șini de tipul 45 kg f/m, pe traverse noi de fag și stejar, caracteristicile tehnice ale liniei devenind, în anul 1940: raza minimă de 316 m, viteza maximă de circulație de 120 km, cu sarcina maximă de 20 t f/osie.

Stații de cale ferată. Pe distanța Vicșani la Cernăuți: La data de 28 octombrie 1869, odată cu linia, au fost puse în exploatare, pentru toate traficurile (marfă, călători, bagaje) următoarele stații de cale ferată: Vadul Siretului (Czerepcăuți), Adâncata (Hliboca), Cuciurul Mare și Grădina Publică (Volksgarden). Pe parcurs au mai fost deschise noi stații și halte de călători: h. C. Bahrinești (1910), h. C. Petriceni (Komenka) (1897), stația Dumbrava Roșie (Kiczerea) (1895), h. C. Cozmin (Molodea) (1908) și h. C. Ceahor (1919).

Pe distanța Cernăuți – Nepolocăuți. La 15 septembrie 1866 au fost puse în exploatare pentru toate traficurile stațiile de cale ferată: Cernăuți (Czernowitz); Nepolocăuți (Onășeni, Grigore Ghica-Vodă). Pe parcurs au mai fost deschise, în 1884, stația Jucica (Zucza, Moșii), odată cu deschiderea liniei spre Noua Suliță; în 1898, stația Lujeni (Luzan), odată cu deschiderea liniei spre Coțmani; în 1898, halta Nepolocăuți (Nepolocautz), odată cu linia spre Vijnița.

Pe distanța dintre Ițcani și Vicșani. La 28 octombrie 1869 a fost deschisă linia spre Cernăuți cu următoarele stații: Ițcani (Itzkany), Dărmănești (Hatna), Țibeni (Istensegitz), Dornești (Hadik fálva) și Vicșani (Ruda). Până în prezent au mai fost înființate stațiile și haltele de călători: în anul 1960, halta de călători Danila; înainte de anul 1904, stația Milisăuți (Meleschautz), când Țibeni se transforma în haltă de călători.

Depouri și remize de locomotive. Intrarea în exploatare a liniei ferate de la Lemberg la Cernăuți, în anul 1865, a impus și înființarea depoului de locomotive din Cernăuți. Acestea i s-a pus la dispoziție și un atelier pentru reparații la materialul rulant (locomotive și vagoane), folosit pe această distanță; după anul 1918, acest atelier a intrat în sistemul de reparații al Căilor Ferate Române, ca atelier principal.

Gara mare din Cernăuți

În anul 1869, în stația Ițcani a fost deschis un depou de locomotive ce există și astăzi, dar modernizat pentru locomotive pentru tracțiunea electrică a trenurilor. De acest depou depindea, până în anul 1918, un mic atelier pentru reparații curente la vagoanele de marfă și călători, utilizate de Compania L.C.J.E. pe distanța Cernăuți-Ițcani.

În anul 1928, acest mic atelier a fost mutat în stația Burdujeni, ca atelier de zonă pentru reparațiuni la vagoanele de marfă.

Odată cu deschiderea liniei ferate Dornești-Rădăuți (17 octombrie 1889), și remiza de locomotive din stația Dornești a fost mărită, pe măsură ce linia ferată s-a lungit spre Nisipitu și Putna.

La 1 mai 1888 este pusă în exploatare linia dintre Dărmănești (Hatna) și Câmpulung, ca linie cu caracter local, exploatată de altă societate particulară decât L.C.J.E.; aceasta a înființat, în Dărmănești, remiza de locomotive ce remorcau trenurile

pe această linie; remiza construită în mod provizoriu s-a desființat odată cu trecerea liniilor bucovinene în exploatarea Căilor Ferate Române (după anul 1918), sarcina de remorcare a trenurilor fiind preluată de Depoul din Ițcani.

Au mai fost construite remize de locomotive, pe măsură ce erau puse în exploatare noi linii cu caracter local, exploatare de societăți particulare, în stația Adâncata, odată cu linia spre Berhomet pe Siret (1886), în stația Nepolocăuți, când a fost dată în exploatare linia spre Vijnița (1898) și în Lujeni, odată cu linia spre Coțmani (1898). Acestea au fost menținute până în anul 1944.

Edificiul Administrației Căilor Ferate din Bucovina. Pentru coordonarea căilor ferate din Bucovina ocupată de habsburgi a fost construit un edificiu, semnificativ ca aspect, ce a fost dat în exploatare în anul 1908. Clădirea de pe fosta stradă Goethe a fost zidită din fondurile puse la dispoziție de statul habsburgic, contra cost, de către Primăria orașului Cernăuți, în anul 1906. În această clădire, înainte de anul 1918, își aveau sediul Inspectoratul de Stat al Căilor Ferate Bucovinene și cele trei Societăți particulare care mai păstrau încă proprietatea asupra căilor ferate din această provincie (Compania L.C.J.E., Societatea pentru Căi Ferate Locale din Bucovina – vechea Societate – și noua Societate de Căi Ferate Bucovinene).

După anul 1918, până în anul 1944, în aceeași clădire a funcționat Inspekția VII de căi ferate, din cadrul administrației Căilor Ferate Române (C.F.R.).

PROBLEME DE PATRIMONIU ÎN LEGĂTURĂ CU LINIILE CONSTRUITE DE CĂTRE COMPANIA LEMBERG – CERNĂUȚI – IAȘI EISENBahn (L.C.J.E.)

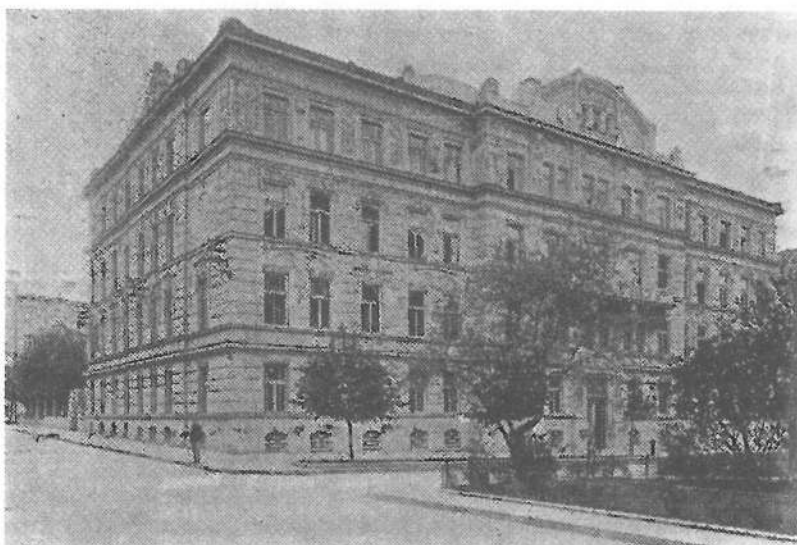
După cum am arătat, întreaga linie ferată de la Suceava (Ițcani) și până la Lemberg (Lwow) a fost construită și apoi exploatată de către Compania devenită, după angajarea construcției și a liniilor spre Roman, Iași și Botoșani, „Lemberg – Czernowitz – Jassy Eisenbahn”. În această situație, Compania, condusă de Victor von Offenheim și Em. Ziffer, administra bunurile și exploatarea căilor ferate aflate pe teritoriul a două state.

În conformitate cu contractele indicate, atât statul habsburgic, cât și guvernul român au contribuit, fiecare separat, pentru liniile de pe teritoriul administrat, cu fonduri importante, pentru executarea lucrărilor. Din acest motiv aveau și dreptul contractual de a controla veniturile și cheltuielile făcute de Companie pentru exploatarea liniilor din cuprinsul frontierelor de stat. Aceasta întrucât, în cazul când nu erau realizate anuitățile din încasările rezultate din exploatarea liniilor, acestea trebuiau să fie completate de către statul respectiv, până la valoarea procentuală față de capitalul investit de Companie la executarea liniilor ferate.

Sechestrarea liniei ferate între Ițcani și Lemberg. În administrarea de către Compania L.C.J.E. a liniilor de pe teritoriul habsburgic, încă din luna mai 1872, adică imediat ce fusese pusă în exploatare ultima porțiune de linie de pe teritoriul românesc (Verești – Botoșani), pusă în exploatare în noiembrie 1871, apar niște nereguli. De fapt, neregulile aveau la bază pierderile cauzate de Companie și durau de mai multă vreme, dar conflictul cu Administrația habsburgică a izbucnit după ce Compania a suferit unele eșecuri în relațiile cu guvernul român care nu a acceptat ca să preia lucrările neterminate de către Compania Strussberg, și nu a admis o emisiune suplimentară de acțiuni, necesare refacerii liniilor ferate de pe teritoriul României (emisiunea a III-a în valoare de 3,865 milioane franci).

La 4 septembrie 1872, Ministerul Comerțului și Comunicațiilor din Viena trimite o scrisoare prin care solicită Companiei: să întocmească un proiect de reformă, în termen de 15 zile, dimpreună cu Inspectoratul drumurilor ferate din Bucovina; să fixeze salariile directorului general al Companiei și ale adjuncților săi; conducerea să se ocupe numai de treburile Companiei și nu de alte acțiuni; pierderile constatate să fie acoperite de conducere; să fie limitate „deplasările” păguboase ale unor salariați.

Răspunsul nefiind mulțumitor, la 9 septembrie 1872 se decide sechestrarea, în folosul statului habsburgic, a liniei ferate Ițcani – Cernăuți – Lemberg. Totodată, Victor von Offenheim este demis, arestat și judecat, fiind făcut răspunzător de neregulile comise de către Societate, iar inginerul-șef Em. Ziffer eliberat din funcție. Acesta din urmă înființează, mai târziu, două Societăți anonime, prin care construiește și exploatează rețeaua bucovineană de căi ferate așa-zise „locale”.

Cernăuți. Clădirea Inspectoratului C.F.R. în 1940

Starea de sechestrare este menținută până la 31 martie 1894, când Adunarea generală extraordinară a acționarilor liniei „Lwow – Cernăuți – Ițcani” a aprobat ca linia să fie exploatată de către Administrația habsburgică.

Atunci, pentru buna funcționare a liniei este acordat Companiei un împrumut consistent, care urmează să fie amortizat de către stat din veniturile liniei. În fapt, Societatea L.C.J.E. a rămas ca beneficiară a anuităților, ce urma să le încaseze pe temeiul contractului (cu valoare și termen). În această situație, în anul 1918, linia ferată intra în administrarea Căilor Ferate Române.

Răscumpărarea de către statul român a liniei dintre Ițcani și Nepolocăuți. După anul 1918 linia ferată Ițcani și Lwow, sechestrată de statul imperial habsburgic, a trecut în administrarea Căilor Ferate Române, respectiv, poloneze, fiecare pe teritoriul său, însă Societatea L.C.J.E. și-a păstrat drepturile stipulate în primele

convenții, încheiate la 11 ianuarie 1864 și, respectiv, 17 mai 1867. Plata anuităților a fost transferată, astfel, statului român și polonez până la 31 august 1956 (pentru linia de la Lwow la Cernăuți) și, respectiv, până la 15 mai 1957 (pentru distanța Cernăuți – Ițcani).

Aceste datorii erau stabilite în conformitate cu Tratatul de Pace de la Trianon și Saint-Germain și a Protocoalelor încheiate de către diferitele Comisii care tratatu problema reparațiilor și sarcinilor statelor succesoare ale fostului Imperiu habsburgic (20 mai 1925 – Protocolul de la Ynnsbruck; 3 sept. 1925 – Conferința de la Praga etc.).

Pentru lichidarea datoriilor către deținătorii de acțiuni, a fost încheiată, la 10 decembrie 1928, o primă Convenție, ce a fost aprobată de către Adunarea generală a Societății la 6 iulie 1929.

Are loc apoi un proces între statul român și cel polonez, pe de o parte, și deținătorii de acțiuni, pe de altă parte, la Tribunalul de Apel de la Cernăuți, care, în ședința din 17 februarie 1932, stabilește condițiile de lichidare a Societății L.C.J.E. Aceste condițiuni sunt legiferate prin Legea nr. 1542 din 28 aprilie 1932, ce a fost promulgată de regele Carol al II-lea.

Discuții mari sunt purtate cu reprezentanții detentorilor, cărora, la 31 martie 1934, le sunt lichidate datoriile dintr-o mare emisiune de acțiuni „Funding 4 1/2”. Astfel, sunt lichidate părțile de capital și cupoanele scăzute după data de 21 ianuarie 1919 și înainte de 1 ianuarie 1935.

Se poate considera astfel că, începând cu anul 1934, linia ferată Ițcani – Cernăuți – Nepolocăuți (Grigore Ghica-Vodă, Orășeni) a intrat fără nici o datorie externă sau internă în patrimoniul României.

În consecință, în iunie 1940 această linie ferată era proprietatea Căilor Ferate Române și a intrat fără nici un fel de plată, pe distanța Bahrinești – Nepolocăuți, în administrarea căilor ferate sovietice în urma aplicării prevederilor Pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939.

NOTE

1. Julius Jandaurek, *Das Königreich Galizien und das herzogthum Bukowina*, Wien, Editura Karl Graever, 1881, p. 178.
2. Eugen I. Păunel, *Bucovina de altă dată*, în *Convorbiri literare*, nr. 2, din februarie 1939, p. 173-174.
3. Chiru Nanov, *Peste Dorna*, în *Noua Revistă Română*, nr. 23, din 16 octombrie 1911, p. 342.
4. Julius Jandaurek, *op. cit.*, p. 190.
5. Emanuil Grigorovitz, *Cum a fost odată*, 1911, p. 85-93.
6. *Ibidem*, p. 94.

SUMMARY

The author presents a short history of the railways in Bukovina starting with 1864, when the works began, till 1940, when Bukovina is ceded according to the hideous Ribbentrop-Molotov pact. The following aspects are mentioned: the building of the rail on Bukovina's territory; the line from Nepolocauti to Itcani; the buildings belonging to the railway system; patrimony problems regarding the railway lines built by the „Lemberg – Cernowitz – Jassy Eisenbahn“ Company (L.C.J.E.).

Personalități bucovinene

MEMBRI MARCANȚI AI SOCIETĂȚII ACADEMICE „JUNIMEA“ DIN CERNĂUȚI (De la înființarea ei în 1878 și până la jubileul semicentenar din 1928)

ALBUMUL MARE, vol. I * (3)

Îngrijire și note de **Rodica Șcraba**

Iași

Radu Sbiera

Nr. 376. **RADU SBIERA**¹

stud. phil.

Datele familiare sub. Rem. Sbiera nr. 299.

S-a născut în Cernăuți ca fiu al prof. univ. dr. Ioan G. Sbiera și al soției sale, Aspazia, născ. Nedelcu, la 5 (17) decembrie 1876. Studiile liceale le-a început și terminat la liceul I de stat (german) din Cernăuți, trecând bacalaureatul la 17 iulie 1894 cu distincție.

Activ 1893/4 – 1895/6.

Primit în ședplen. din 16/10 1894, trece exam<enul> regul<amentar> la 26/10 1895. În 1894/5 a vorbit la comers pentru membrii onorari. În 1895/6, sem. I, e *Secretar I* (foarte conștiincios – n.c.***) ales cu 16 voturi; la comers a vorbit pentru m<embri> emer<itați> și onor<ari>.

* Continuare. Primele două părți au fost publicate în *Glasul Bucovinei*, nr. 3/1996 și nr. 4/1996.

** Nota cronicarului.

Demisia din comitet a fost la 24/1 <1>896. În 10/5 1896 e ales în Comisia literară.

A însoțit pe tatăl său la întâmpinarea Metrop<olitului> Arcadie Ciupercovici, care evacuase „Junimea“ din reședință (Cf. Rap<ortul> an<uar> verde, p. 22) la Zaluțe (azi lângă Gr. Ghica-Vodă – n.c.); a fost admoniat la 3/6 1896. A demisionat din Societate împreună cu frații săi Traian și Decebal.

Emeritat de la 18/11 1900.

În ședplen. din 15/12 1900 e ales cu Dori Popovici examinator pentru exam. regul.

În ședplen. din 13/10 1901 e ales în *Comisia pentru modificarea statutului*; în ședplen. din 28/6 1903 e ales cu Iancu Nistor și Arc. Dugan în *Comisia pentru modific<area> regulam<entului>* (Cf. acte intrate 1903/4). În urma conflictului cu Gh. Bărtoiu roagă demisia din m. emer., căci (12/11 1904) „Gh. Bărtoiu a adus discordie, între activi și emeritați, prin tonul său vehement“.

În ședcom. din 19/5 1905 (p. 90) propune: „Cinci membri emeritați să se constituie într-un Club (primit)“. (Această propunere e primul imbold pentru înființarea „Clubului m<embrilor> emeritați“ realizat de-abia <în> 1911 – n.c.) [...]

În ședcom. din 16/12 1904 (p. 57) e iarăși ales *examinator pentru exam<en> regulam<entar>*. În ședcom. din 28/11 1905 – de-abia – (p. 49) retrace demisia din m. emer., se exprimă foarte rău despre bucovineni (membrii soc. stud. „Bucovina“, n.n.)

În 1905/6 citește, la o șed. literară, poezii originale: *Satira I* (evenimentele din 13 martie), *Satira a III-a – Potopul – Rarăul, Măi ciobane, Voi munților, Doină* [...]

În ședplen. din 25/12 1920 (conflictul cu „Dacia“, „Bucovina“, „Moldova“, în urma raportului de la Cluj – n.c.) propune moțiunea (Cf. ședplen. din 26/2 1920, p. 504): „*Junimea*“ nu recunoaște Centrul stud. „*Arboroasa*“, pentru că numirea de „centru“ e un neadevăr, iar „*Arboroasa*“ suntem noi, „*Junimea*“. O poate recunoaște doar sub alt nume, ca a VI-a societate academică.

Profesor universitar, fost primar, senator Cernăuți. Jertfe pentru „Junimea“: pentru Căminul „Junimei“ – pro 1919-1920: 120 cor.; 1921: 60 lei; pro 1922-1923-1924: 100 lei; 1925: 100 lei; 1926-1927-1928: 300 lei.

(p.448)

Nr. 384. EUGEN HALIP

stud<ii> jur<idice> (ȚONG)²

Unele date familiare: sub. Valerian Halip, nr. 115.

S-a născut la 28 iunie 1877 în Cernăuți. Tata, Grigori Halip, a fost m. sprijin. al „Junimei“ și de la 1928, *Ctitor al Căminului*. A fost, prin decenii, profesor la Școala agronomică din Cernăuți, primul director al Internatului de băieți români din str. Mărășești 24, un specialist în ale pomiculturii, membru în Soc. pentru Cultură, unul din întemeietorii Soc. politice „Concordia“ etc.

Ca profesor la Școala agronomică din Cernăuți, ca singurul român, a avut de luptat cu mulți străini, mai toți „Kulturtrager“ din vest. Fire impulsivă a avut conflicte și, ca urmare, cercetări disciplinare, dar, fiind cinstit, nu i s-a putut întâmpla nimic.

Mama lui Eugen, Pulcheria, e din familia Socolean.

Activ 1894/5 – 1899/900.

Primit în ședplen. din 2/10 1895; e pus sub conducerea lui Traian Sbiera; tece exam. regul. la 7/2 1896; devine la 29/2 1896 activ definitiv. În ședcom. din 9/5 1896 e ales *subeconom*. De la 5/3 1896 e *membru în Comisia revizuitoare*, de la 10/5 1896 – *membru în Comis. literară*.

În ședplen. din 10/10 1896 a pledat, f. călduros, ca și membrii noi să aibă dreptul de a purta panglică (dreptul acesta îl aveau numai membrii cu exam. regul., proclamați în plen: activi definitivi – n.c.) și reușește. În cazul acesta a luptat pentru drepturile fucșilor.

<În> 1896/7 – *bibliotecar*, ales cu 16 voturi (foarte activ – n.c.). La comers a vorbit pentru Popor, <în> adgen. din 1897 primește, ca bibliotecar, vot de laudă.

În 1897/8 se produce cu *Observări critice la schița „Reminiscente“ de Victor Branște*, candidează la postul de vicepreședinte, dar cade cu 7 voturi contra lui Dragoș Bumbac; se apără și demisionează, în ședplen. din 22/5 1898, din Societate, dar, pesemne, retrage demisia, căci, după scurt timp, roagă reîntrirea în Societate, observând că „numai viața din „Junimea“ poate avea oareșicare influență asupra vieții“, și de la 12/7 1898 e *econom*.

În 1898/99, președinte fiind Iancu Nistor, e *vicepreședinte*, ales cu 15 voturi. La comers a vorbit, ca vicepreședinte, pentru Alma Mater (asta devine uz și așa a rămas până azi – n.c.).

De la 26/6 <1>899 e *membru în Secția literară*, ales cu 16 voturi; de la 2/9 1899, președ. Nistor plecând la armată, <este> *conducător al Societății* și, ca atare, compune și iscălește raportul anual. În 1899/900 e președinte al „Junimei“, ales cu 19 voturi, între aplauze prelungite. În ședplen. din 18/2 1900 se apără cu dibăcie contra interpelantului Mihai Bărtoiu. Conduce „Junimea“ până la 11/3 1900. În ședplen. din 18/2 1900 *dirijează și Comis. reviz.* – scapă de dojană și destituire. El a întemeiat și foaia umoristică *Palanetia*, din care a apărut un singur număr într-un singur exemplar.

Finind studiile, roagă, prin faur 1900, demisia din Societate, Sub Eugen Halip, a fost invitat la balul „Junimei“ Rectorul, special, Guvernorul și Metropolitul *nu*. Lui Coco Wassilko i s-a revocat invitarea.

Consilier de tribunal i.r. Cernăuți.

Numit Emeritat la 30/11 1913 și 16/11 1919.

Membru fondator. 1922 și 1923, cu – 200 și 500 lei; pentru Cămin 200 lei; pro 1919-1927 (n-are lacune*) – 640 lei. De la 1928, *Membru sprijinitor*, cu 300 lei anual.

24/1 – 1930

Șol³

(p. 457)

* Fără întreruperi

Nr. 392. DRAGOȘ BUMBAC^A

stud<ii> jur<idice>

Datele familiare: sub 3* – Toader Bumbac I.

Junimen activ: 1894/5 – 1898/99.

Primit în ședplen. din 27/10 1895, trece examenul regulamentar la 7/2 1896. De la 17/7 1896 până la adunarea generală, e membru în Comisia literară, tot așa anul următor, 1896/7, ales cu 7 voturi, dar numai până la ședplen. din 20/3 1897. La comers a vorbit pentru membrii emeritați și onorari. În 1897/98 e (ales cu 11 voturi) vicepreședinte, contra Eugen Halip, cu 7 voturi – președinte ad-hoc la finea ședplen. din 12/7 1898, în care e ales, ca urmaș a lui V. Burduhos, președinte al Junimei.

În aceeași ședință plenară e reprobat de plen, împreună cu V. Burduhos; ambii au fost secundanții lui Filip Siretean într-o afacere de onoare; Filip Siretean era de la 14/5 1898 „Vulpoiul”⁵ lui Dragoș Bumbac.

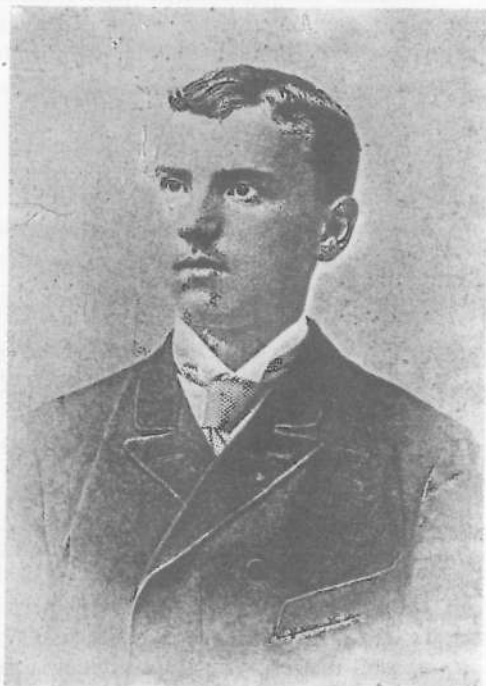
În vacanțele din 1890, după se-rata „Junimei” din Dorna, vicepreședintele Eus. Antonovici „organizează”, pe dealul Mestecăneștilor, o păruială cu un birjar ovreu, iar în Câmpulung, o demonstrație cu tricolorul românesc.

Zboară depeșile între prefectul din Câmpulung, baronul Wolfhart și guvernul din Cernăuți. Lui Dragoș Bumbac, ca președinte, îi succede” să mușamalizeze chestiunea în public și în plenul „Junimei”.

În acel timp „Junimea” era amenințată cu dizolvarea. Dragoș Bumbac a salvat-o.

În acest an s-a produs cu elaboratele^{***}: 1. *Evenimentele anului 1848 în Bucovina*; 2. *Recesiunea poeziilor cetite de Taniu Dracinschi și Dimitrie Popescu I*, numit Călivescu, pseudonim literar.

În adgen. din 27/11 1898 e ales în Comisia pentru modificarea statutelor. În 1898/99 e membru în Comisia revizuitoare, ales cu 22 voturi, îl „sprijinea”, împreună

Dragoș Bumbac

* Dosar nr. 3.

** Îi revine.

*** Lucrările.

cu V. Burduhos, Eman. Antonovici (acești 3 erau seniorii recunoscuți ai plenului), pe președintele Iancu Nistor.

Numit Emeritat 18/11 1900.

Fost m. spijin. 1900/1, 1901/2, 1912/13, 1913/14.

În 1902/21 e *președintele filialei din Suceava*, unde era avocat. [...] Sub Dragoș Bumbac începe lupta pentru Tricolor. Tonul din rap. an. e dârz; a donat pentru Cămin 1 000 lei, totalul colectei 1 300 lei. A murit în Viena în urma unei operații. E înmormântat tot acolo.

8/11 1929
Cron<icar>
(p. 466)

Nr. 396. EMANOIL ANTONOVICI⁶

zis *URSU*

stud. phil.

E una din cele mai interesante figuri din analele „Junimeii“.

Activ 1895/6 – 1898/99.

Primit, în ședplen. din 5/3 1896, ca membru provizor, la recomandarea lui Inacu Cuparencu, trece exam. regul. la 16/5 1896, devine, la 9/6 1896, activ definitiv.

Face, în 1896/7, stagiul militar la reg. 4 art. de cetate din Pola, de unde, întorcându-se înapoi în „Junimeia“, <e> reprimi în ședplen. din 14/11 1897. Povestește despre Talieni și Talience* atâtea lucruri (cele mai multe inventate – n.c.), încât fușilor le lasă gura apă și mulți se anunță să-și facă milităria în Pola (Iancu Nistor, Max Hacman, Arc. Dugan, Sim. Șutu etc.).

În 1897/8 cade la postul de secr<etar>, contra lui Eugen Tarangul, după demisia acestuia. În 26/3 1898 e ales, cu 11 voturi, *secretar I.*

În ședcom. din 6/4 1898 se decide ca el să-l substituie pe președinte și vicepreș. (ambii împiedicați) în conducerea Societății. În ședplen. din 22/5 1898 îl „atacarisește“ (combate – n.c.) pe președ. Burduhos, cu care, de altfel, trăia în cea mai strânsă prietenie. În ședcom. din 26/11 1898: cumpărarea unei casete (casă de fier!) cu trei chei (pentru președintele, cassarul și președ. comis. reviz.). Propunerea e primită în comitet, dar cade în plen (numai d. Nistor a votat pro).

În ședcom. din 26/11 1898 e contra numirii de m. onorari a doamnelor: Sofia Stefanovici, Elena Eus. Popovici și Agripina Is. Onciul. Ursu devine vulpanul lui Gh. Băncescu, Sim. Popo, Arc. Dugan, C-tin Cușmiriuc ș.a.

În 1898/99 e, împreună cu Dragoș Bumbac și V. Burduhos, *membru în comis. reviz.*, îl susține în plen pe preș. Iancu Nistor. [...] În ședplen. din 26/6 1899 propune: vicepreș. să dea membrilor tineri instrucție și să-i conducă (ergo prima încercare de-a

* Talieni și Talience.

crea postul îndrumătorului de azi – n.c.). Propunerea cade. Contra sunt: I. Nistor și dr. Eugen Botezat; pro: Ursu și fușșii săi.

În șed. plen. din 3/12 1899 propune să nu fie „avorbită“ presa la comers. Picat. *Emeritat* de la 17/11 1901.

Prof. în Suceava. [...] Demisia din m. emerit. se primește în ședplen. din 2/7 1905. Reprimit, ca m. emeritat, prin 1922 sau 1923 [...]

Jertfe pentru „Junimea“: pentru Cămin – 120 lei; de la 1928, *membreu sprijinitor*, cu 200 lei anual.

Director de liceu în Gura Humorului.

26/1 1930
Cron<icar>
(p. 471)

Nr. 397. EMILIAN SLUȘANSCHI⁷

stud<ii> jur<idice>

Fam. Slușanschi pare să fie emigrată din Polonia, după împărțirea definitivă a acesteia (1793-1795). Această ramură emigrată ar face parte din nobila familie polonă Sluzanski – Djaworski, a cărei emblemă se vede și astăzi în vechiul palat regal Sobieschi din Varșovia. Ea s-a așezat în Vilanca, unde un Toader Slușanschi este protopop și proprietar de pământuri; fiul lui Teodor, Gheorghe († 1866), trecut în acte ca „răzeș“, se căsătorește cu văduva unui Ionică Vlad, are 2 copii: Ion și Vasile. Vasile a fost învățător în Ceahor († 1908), a fost căs. cu Anastasia Mantic († 1927), femeie de inteligență și energie uimitoare, însă incultă, fiica unui gospodar din Galiția, Iosif Mantia († 1862). Fiul lui Vasile, Emilian, căs. cu Cornelia, fiica m. onorar Artenie Berariu din Ceahor. Copii: Horia, Oltea, Barbu.

Emilian s-a născut la 15/8 1877 în Cernăuți. Liceul l-a făcut – era neastâmpărat – în Cernăuți, Rădăuți, Suceava. *Era dârz*. Ca octavan, a declamat la serbare poezia patriotică *Der Graf von Habsburg*, în costum național, nemulțumind prin asta oficialitatea.

Junimean activ 1895/6 – 1899.

În 1895/6 primește o dojană protocolară pentru purtarea sa la ultima serată (Cf. ședcom. 10/11 1896). Avusese chestii de onoare cu un oficier.

În 18/3 1897 trece exam. regul., e ales *membreu în secția literară* și ține o conferință: *Ceva despre ajutorul propriu în dreptul german*.

În 1898/9 propune, ca Alma Mater, la comers, să fie salutată în limba latinească. Nu reușește.

În Vinerea Patimilor, 1899 (Cf. Cronica), ia parte la demonstrația contra Metropolitului Ciupercovici care pleca la Viena. Lovit de fiica acestuia, el o lovește cu bastonul peste braț. E arestat și relegat pe 3 semestre de la Universitatea din Cernăuți. Toate simpatiile erau însă de partea lui. Ca junimean, era adesea în societatea fraților

Braniște, Adrian Popovici-Desseanu, numit „Sudu Mare“, Eus. Antonovici ș.a. îi plăceau cântecele antimaghiare, așa de ex.:

*Ungurean câne turbat
Mult în lume ți-am răbdat.
Horia abia e sus în deal,
Fug ungurii din Ardeal.*

Nu e deci mirare că primului născut i-a dat numele Horia, care îi plăcea mai mult decât Avram Iancu.

El pleacă la studii la Viena, luând cu sine și bastonul, „bota lui Slus“, așa îi ziceau.

Emeritat al „Junimei“, de la 21/11 1904.

În 1905 e *m. fondator*, f. m. sprijin. 1911/12, 1912/13.

În 1905/6 și-a dat mare silință, cu secția muzicală, lucru relevant în procesul verbal al adgen. din 21/11 1906. În ședcom. din 7/12 1906, „are o idee“: *Să cerem o catedră de istoria națională la Cernăuți*. Despre discuția asupra acestei propuneri, vezi: Ședplen. din 11/12 1906. El e însărcinat să compue Memorandul. (Catedra se înființează mai târziu, cu titularul I. Nistor – n.c.).

În 1912 – criza era mare – *conduce, ca avocat, afacerea restanțierilor* (Cf. ad. gen. 28/11 1912, p. 281).

După terminarea studiilor, a intrat în magistratura din Viena; în Cernăuți e promovat – 1904 – în Dr. jur., se dedică avocaturii.

Cât timp a stat în Cernăuți, a fost membru în „Armonia“. În 1906 e secretarul ei și, cu „Armonia“, pleacă la București la expoziție și la festivalul din „Arenele Romane“, la Sinaia. Înconjurat de români din întreaga Dacie, strânși sub privirile suveranului român Carol I, fu străbătut de un fior de mândrie în fața unui ideal pentru care nici o jertfă nu era prea mare.

Întors în Bucovina, susține, ca redactor al ziarului „Patria“, apoi ca avocat în Storojineț, având de concipient pe fostul președinte al „Junimei“, dr. Aurel Morariu, interesele românilor, apărând în procese pe țărani români [...], organizând un *Club al intelectualilor români din Storojineț*, un consum românesc și sprijinind prin grai și faptă trupele de actori români.

La izbucnirea războiului mondial el trece în vechiul Regat (Cf. Dr. Th. Balan: *Suprimarea mișcărilor naționale din „Bucovina“*). El ține discursuri, scrie articole, înființează foi de propagandă, lucră din răspuțeri.

Istovit, se stinge la 8/7 1916. În 1927 ianuarie e reînhumat la C-ți*.

La reînhumare, „Junimea“ n-a fost reprezentată, dar nu e vina Societății, ci a conducerii de atunci. Copiii, cu drept, au amenințat cu demisia. Dintre copii, îi seamănă mai mult Horia (Cf. albumul portocaliu).

29/11 <1>929

Cron<icar>

(p. 473)

* Cernăuți.

Nr. 399. OCTAVIAN SCALAT⁸

stud<ii> jur<idice>

Dosarul 1067*

Născ. la 27 iunie 1878 în Cernăuți. Tatăl său, Toader, era oficial la Dieta Țării Bucovina. Mama, Antonia, născ. Witkowski. Liceul l-a terminat în Cernăuți, <în> 1896.

Activ 1895/6 – 1899/900.

Roagă primirea la 15/10 1896 (În rapan. pro 1896/7 e indus ca nou intrat).

În ședplen. din 22/5 1897 e ales *econom*, cu 5 voturi contra lui Slușanschi Emilian, dar cu condiția ca până într-o săptămână să facă examenul regulamentar (un caz unic: un fucs reușește în alegeri în contra unui m. activ defin. – n.c.).

Examenul regulamentar îl trece la 26/6 1897, deci, după o lună, devine activ definitiv.

La 26/6 1897, ca *econom*, primește, în adgen. din 14/11, vot de laudă. În 1897/8 e ales, contra lui Teoctist Barbier, *bibliotecar*, în această calitate rămâne până la 26/3 1898, împreună cu Iancu Nistor. A făcut ordine temeinică în bibliotecă, faptul e relevat și în rapan. De la 12/7 1898, demisionând din postul de bibliotecar (și urmează Iancu Nistor), e *controlor*. În 1898/99 e *secretar I*, ales cu 14 voturi, contra Arc. Dugan, cu 8 voturi. La comers a vorbit petru „Academia Ortodoxă” și „România Jună”.

La 18/2 1899 demisionează din postul său. În 1899/900 e *membu în Comisia revizuitoare*.

Emeritat de la 17/11 1901.

În ședplen. din 13/10 1901 *inițiază înființarea bibliotecii juridice*, e unul din cele mai mari merite ale lui:

„Fiecare junimean să dăruiască, după ce a trecut toate examenele, ceva din cărțile sale de studiu Societății”. El a făcut începutul și mulți i-au urmat. În felul acesta s-a îmbogățit biblioteca de studii a „Junimei”, din an în an.

Juriștilor le-au urmat filologii și teologii. Ca junimean a fost un zelos membru al „Armoniei”. Cânta cello. În războiul mondial a stat sub arme, ca ofițer de artilerie. În Pola studia, prin 1915, *Sfânta scriptură*. Această lectură, pesemne, l-a îndemnat să iasă din umbră în public – a ieșit și e unul dintre cei mai de frunte propagandiști pentru înfrânarea alcoolismului, secondat fiind în această activitate de alt idealist, Dr. Ambros Comoroșan.

Ca avocat în Cernăuți – prin (spațiu gol – n.n.) – a luptat pentru recunoașterea limbii românești la judecătoria și a fost unul dintre cei dintâi avocați care au cutezat să pledeze românește. El ține la legea noastră strămoșească. În ședplen. din (?) 1928 a vorbit contra dansului în post și a reușit. Nu fumează.

Jerfe pentru „Junimea”: pentru Cămin – 1000 lei; pro 1919-1927: 647 lei. Ca *membu sprijinitor permanent s-a răscumpărat cu 5000 lei*. Avocat în Cernăuți.

20/1 <1>930

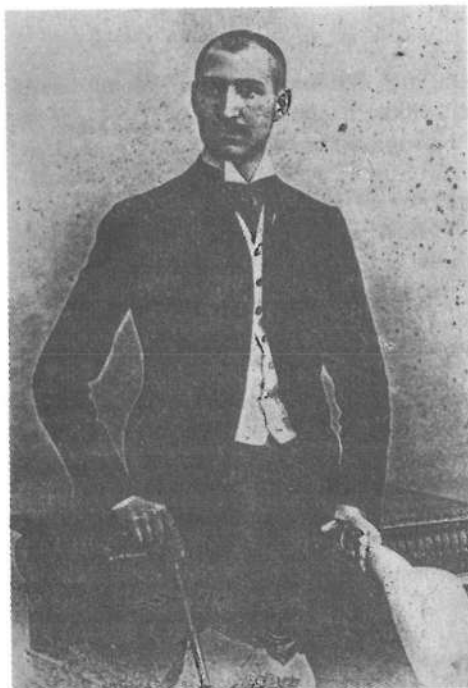
Cron<icar>

(p. 476)

* Conține și spița familiei.

Nr. 400. EUSEBIE ANTONOVICI⁹

stud<ii> jur<idice>

Eusebie Antonovici

Născut la 6 sept. 1876, în Rogojești, fostul județ Sirete, din părinții Nicolai, paroch, și Ecaterina, născ. Lipetchi.

Liceul l-a absolvat la Rădăuți, 1896.

Activ 1896/6 – 1900/901.

Roagă primirea la 9/10 1896. În rapan. e indus ca „nou intrat“, pus sub conducerea lui Adrian Onciul; trece exam. regulam. la 18/9 1897.

La comersul din 1896 a vorbit pentru dame – era un tânăr deosebit de chipeș. De la 20/3 1897 – 22/5 1897 e *econom*, ales cu 10 voturi. De la 22/5 1897 – în urma răposatului Vesalon – e *cassar*, ales cu 7 voturi, la ședplen. din 14/11 1877 primește, ca oficiant, vot de laudă [...]

În acest an, 1897/8 e *cassar*, ales cu 18 voturi, până la 12/7 1898, apoi *vicepreședinte*.

În ședcom. din 26/11 1898 propune: „Bărbații mari din procesul Memorandumului să fie numiți membri onorari“. Nu reușește. În ședcom. din 4/11 1898 propune: „Junimea“ să aibă

un steag propriu“, tot așa propune: „Junimea“ să aibă cărți ilustrate proprii“. Ambele propuneri se primesc în principiu.

Aranjând „Junimea“ la Vatra Dornei o serată, intră, din cauza unui steag tricolor, în conflict cu prefectul din Câmpulung, baronul Wolfhart. Urmează încăierarea de pe dealul Mestecăneștilor (Cf. dosar 371) și demonstrația din Câmpulung, cu steagul tricolor. La toate acestea, Eus. Antonovici a avut cel mai de frunte rol.

În prima ședință după vacanță, 3/10 1898, vine afacerea la discuție; toate simpatiile sunt de partea lui, dar radicalismul său intransigent pune pe gânduri pe bătrânii membri din plen: Dragoș Bumbac, Vas. Burduhos și Eman. Antonovici.

În adgen. din 27/11 1898 primește, la postul de președinte, în primul scrutinii, 11 voturi – contracandidatul Iancu Nistor (mai moderat și sprijinit moralmente de veteranii sus-numiți), numai 9 voturi. La balotaj, Eus. Antonovici primește 10 voturi, Ioan Nistor – 12 voturi.

Eusebie Antonovici e însă ales în *Comis. pentru schimbarea statutelor* și în *Comisiunea literară*, cu 20 voturi [...] În Vinerea patimilor, 1899, ia parte la demonstrația de la gara din Cernăuți în contra Metropolitului Arc. Ciupercovici; e pedepsit

de forurile universitare. În ședplen. din 2/6 1900 și ședgen. din 5/6 1900 reprezintă Soc. Acđ. „Carmen Sylva“ din Graz, unde-și prourma studiile.

E reprimt în ședplen. din 2/11 1900 și, în adgen. din (?), e ales *președinte* al „Junimei“.

Roagă primirea la 9/10 1896,
în rap. anual e indus ca „nou
intrat, „pns sub conducerea
lui Adrian Onciul, trece
exam. regulam. la 18/3 1897.
La comersul din 1896 a
vorbit pentru dame - era
un tânar deosebit de chipes -
Dela 20/3 1897 - 22/5 1897
e Econom, ales cu 10 votari.

A luat în seamă o moștenire grea. Înaintașul său, Teofil Tarnavski, i-a lăsat neordine în casă, datorii, o disciplină zdruncinată, prestigiu știrbit.

Toate privirile erau pe atunci - lupta pentru tricolor își ajunsese apogeul - ațintite asupra „Junimei“ și asupra preș. Eus. Antonovici. Simțul de răspundere l-a făcut precaut. Ținea mult la sfatul lui Dori Popovici, Stănică Berariu și Iancu Nistor, provocând și pe vicepreș. său Arc. Dugan, căruia i-a predat după bal conducerea, să le ceară sfatul.

În ședcom. din 3/2 1901 face rânduială cu datornici restanțieri; în ședcom din 6/3 1901 propune o colectă pentru o statuie lui Ștefan cel Mare, în 1904 împlinindu-se 400 ani de la moartea lui (Cf. ședcom. din 6/3 1901, p. 11, sus).

În sem. II primește concediu de studii și petrece la țară. În ședcom. din 13/11 1901, după ce afacerea Fl. Lupu fu studiată un an întreg, propune eschiderea lui din „Junimea“.

În vacanță a reprezentat „Junimea“ la dezvelirea bustului lui

dr. G. Candrea la Graz (Cf. tabloul), a participat cu Atan. Gherman și Eman. Isopeșcul, stud. phil., la excursia prof. Tocilescu la Atena (Cf. tabloul), a adus din București, de la V. A. Urechia, tabloul „Columna lui Traian“; a aranjat mari petreceri în Dorna, Storojineț, Sirete (în Suceava și Rădăuți a avut conducerea vicepreș. Arc. Dugan).

A serbat amintirea lui Vas. Alecsandri și Mihai Viteazul. El a reintrodus în „Junimea“ seratele literar-declamatrice-muzicale (conferințele erau ținute numai de membri activi).

A scris cel mai frumos și sărbătoresc rap. anual, din câte au apărut până azi.

Ca președinte a rădicat „Junimea“, a condus una din cele mai bogate epoci din istoria societății, a primit în adgen. din 17/11 1901 (președ. a comis. reviz. fiind Iancu Nistor) vot de laudă.

Emeritat de la 8/11 1903.

În ședplen. din 26/10 1907 dr. I. G. Sbiera e în contra editării *Deșteptării* dar Eus. Antonovici e „pentru, stârnind mare entuziasm“.

În războiul mondial a fost auditor militar prin Serbia, după război își mută cancelaria avocațială din Sirete la Cernăuți. A fost un timp președ. Camerei de Comerț – acum îi merge greu, ceva îi apasă sufletul amărât. În 1919 e președintele Clubului.

(p. 478)

NOTE

1. Textul are o fotografie: Dr. Radu Sbiera.
2. Textul conține 2 fotografii datate: 1900 și 1928.
3. Șol = pseudonim a lui Arcadie Dugan, apărut odată cu revista umoristică „Hacu“, înființată de el.
4. Textul conține 2 fotografii:
 - a) În 1897.
 - b) Ca președinte.
5. Vulpan – vulpoi; cf. *Șematismul Societății Academice „Junimea“*: „Membru nou, intrat provizor, fără examen regulamentar, fără vot, fără experiență (fux, boboc); naiv, credul, se cheamă vulpoi. Intră sub conducerea unui vulpan (conducător) care are vot, expert, rafinat, rutinat (în ședința comună din 29/10 1904 – p. 22, nominalizați vulpanii pentru 18 vulpoi). Vulpoi e nume tradițional.
6. Textul conține 2 fotografii:
 - a) cu autograf
 - b) 1915, în lagărul de prizonieri Manthausen, cu fiii săi Roman și Mircea.
7. Textul conține 2 fotografii:
 - a) Ca junimean
 - b) Dr. Emilian Slușanschi.
8. Textul conține 3 fotografii: a) datată 1896; b) Dr. Octav Scalat, 1900; c) 1928, cu autograf.
9. Textul conține o fotografie cu anul 1900, scris pe ea.

MODELE CULTURALE ÎN LITERATURA UNIVERSALĂ* (II)

Anatol Neamțu

Cernăuți

Existența coordonatelor etice, valabile pentru toate timpurile, în structura operei consolidează substanțial criteriile axiologice ale comportamentului persoanei care, în situații de viață concrete, fie că se ridică deasupra banalității zilnice (bunăoară, cneazul Mișkin din romanul lui F. M. Dostoievski a fost înzestrat, deopotrivă, cu calități de Iisus Hristos și de Don Quijote), fie că-și etalează necorespunderea spirituală prin sfidarea acelor idei și opinii al căror exponent este personajul tradițional. Nu întâmplător scriitorii folosesc frecvent procedeul confruntării personajelor create de ei cu cele legendar-mitologice, literare sau istorice. Datorită acestor comparații, în operă se îngână, adăugător, actualul cu eternul, planul real de viață cu sensul său cultural comun.

Acest procedeu este foarte răspândit în versiunile fantastice ale miturilor și legendelor, aflate dincolo de explicațiile realiste și apropiind totodată supranaturalul de național și banal. Dar e mai lesne să admiți posibilitatea reală a inventării mașinii timpului ori a unui contact cu extraterestrii decât să recunoști existența unor zei pe Pământ în secolul XX. Jocul fantastic al „stabilirii contactelor” este acel procedeu al subiectului, care permite explicarea pseudoștiințifică a „produsului” gândirii populare, includerea lui în circuitul ideilor cotidiene, să facă posibilă acumularea de cunoștințe moderne. Gama problemelor tematice ale acestor transformări este deosebit de bogată și variată, ea atinge practic toate aspectele existenței spirituale și materiale a personalității și societății, care pot să prezinte interes din punctul de vedere al creării unor coliziuni neașteptate. Astfel este, de exemplu, procedeul ficțiunii antropocentrice în sistemele robot, a căror esență constă în faptul că robotul este dotat nu numai cu calități, ci și cu neajunsuri omenești (despre robotul ca *imitație* a omului a se vedea cunoscutul ciclu *Sunt robot* de A. Asimov). Din punctul de vedere al omului, antropomorfismul zeilor este firesc, însă la reprezentanții civilizațiilor extraterestre această calitate este un convenționalism fantastic, necesar creării unui model existențial de gândire la om sau conceperii psihodinamicii la un grup de oameni pomenit în situații critice. Procedeul retropolării, folosit în asemenea cazuri, permite activizarea substanțială a principiului de combinare a coliziunilor de subiect în structurile tradiționale, schimbarea orientării lor de fond până la apariția unor versiuni apocrife: nu Mefistofel, ci Faust propune o înțelegere; omul viitorului, în călătoriile sale prin timp, creează mituri și legende ale trecutului; oamenii îl divinizează pe călătorul prin

* Continuare. Începutul vezi: *Glasul Bucovinei*, nr. 4/1996.

timp etc. (H. Lampo, *Nașterea dumnezeului*; G. Kiluort, *Să mergem pe Golgota*; P. Anderson, *Dansatoarea din Atlantida*).

Legătura materialului legendar-mitologic cu realitățile unui anumit context istoric permite să se dea o explicație social-istorică, științifică și psihologică convingătoare antinomiilor mitologice, să fie depășite stereotipiile explicării lor. Cu alte cuvinte, între diferite straturi social-istorice ale gândirii general-umane apare un dialog ce contribuie la o pătrundere mai aprofundată în legitățile dezvoltării ambelor realități. O întorsătură de subiect neașteptată, inventată de scriitor, nu numai că dă o explicație cvasiștiințifică unor situații arhicunoscute, ci și determină, într-o anumită măsură, evoluția pe mai departe a structurii tradiționale. Motivul călătoriei în timp, bunăoară, permite reconstruirea din interior a protosubiectelor laconice, îmbogățirea lor cu realități național-istorice și de viață, crearea iluziei veridicității narațiunii. Datorită „mașinii timpului“, naratorul devine martor ocular sau participant la evenimentele subiectului tradițional. Revenind la subiectul pe care ei deja îl cunosc, călătorii în timp, contrar voinței proprii, urmează logica tuturor miturilor și legendelor cunoscute, purced la crearea imaginii istorice și de viață a acestui trecut (S. Slavcev, *Cetatea celor fără de moarte*, H. Harrison, *O sagă fantastică*). Păstrând formal imunitatea statutului ontologic al altei epoci, oaspetele din viitor contribuie efectiv la materializarea a ceea ce s-a cristalizat în „concentratul“ mitologic și legendar al memoriei general-umane, iar pe parcursul secolelor s-a considerat o ficțiune. Totodată, călătorii în timp provoacă, conștient sau involuntar, un proces de mitizare a evenimentelor reale, deseori devenind ei înșiși obiecte de închinare și divinizare mitologică.¹

În apariția cerințelor de altă origine, în mediul unei culturi un rol determinant îl joacă analogiile factorilor social-istorici, ideologici și etico-psihologici, care stimulează conștiința culturală a unui popor în căutarea de mijloace și forme de oglindire și înțelegere adecvată a realităților proprii în subiectele, imaginile și motivele altui popor. Acestea pot fi nu numai popoare apropiate, situate în aceeași zonă sau regiune geografică, ci și popoare destul de îndepărtate unul de altul. În ultimul caz încep să se dezvolte contactele interzonale, al căror caracter este determinat de gradul relațiilor politico-economice și culturale, precum și de simpatiile literare personale ale scriitorilor.

Caracterul interregional al funcționării subiectelor și imaginilor tradiționale poate fi explicat, în unele cazuri, prin gradul ideatic-estetic înalt al subiectelor și imaginilor și universalitatea problematicii lor (bunăoară, mitologia Greciei antice în interpretarea autorilor din Antichitate), iar în alte cazuri – prin factorii ideologici și morali de influență asupra conștiinței culturale: pe măsura răspândirii creștinismului, subiectele biblice încep să fie întâlnite tot mai des în literatura Americii de Nord și Americii de Sud, în unele culturi africane.

O influență substanțială asupra funcționării imaginilor clasice în literatura secolului XX exercită evoluția, în spirală, a conținuturilor complexe, caracterizată prin complicarea problematicii și varietatea formelor și metodelor de transformare a subiectelor și imaginilor tradiționale de către culturile naționale (completarea, continuarea, prelucrarea, adaptarea, repovestirea, travestirea, apocrifizarea etc.). Bogăția de idei și polisemantismul structurilor tradiționale, în procesul prelucrării literare creatoare, permite intercalarea lor în diferite relații structurale și de conținut, care, în consecință, formează noi dominante evenimentțiale și semantice originale. În materialul de împrumut, cele mai mari modificări afectează planul acțiunii, lărgit substanțial prin noi coliziuni, întorsături de subiect originale, personaje.

Trebuie subliniat faptul că, în pofida respectării formale a coordonatelor temporale și topografice, majoritatea variantelor de subiecte tradiționale din literatura secolului XX sunt orientate spre contemporaneitate. Aceasta înseamnă că abordarea concretă a subiectului (imaginii, motivului) este legată, direct sau indirect, de problematica epocii-recipient și, neapărat, trebuie privită nu ca un experiment artistic abstract, ci ca o reacție a autorului la evenimente și procese din realitatea istorică concretă.

În structura de fond a subiectului tradițional există întotdeauna o dominantă social-ideologică sau moral-psihologică, care nu numai că determină caracterul tradiționalizării sale în literatură, ci este și un punct de plecare pentru reproducerea modelului în epocile următoare. Trebuie de avut în vedere că în variantele moderne ale materialului clasic deseori se produce o fuziune, suprapunere și o apropiere asociativ-simbolică a mai multor câmpuri semantice, iar uneori și evenimentiale, valoroase prin ele înseși. Dar, în ansamblul contextului literar, în urma acestei întrepătrunderi, are loc o înnoire ideatico-estetică a constanțelor, apare o încordare de sens suplimentară.

După o anumită perioadă de funcționare, subiectul tradițional concret capătă proprietăți relativ stabile, care-i determină specificul asimilării de către cititori și-i conturează limitele de interpretare *posibilă* în perioada cultural-istorică dată. Atunci are loc „canonizarea” dominantelor evenimentiale și semantice, se formează stereotipurile percepției (Ahile – erou curajos, Don Juan – seducător, Penelopa – soție devotată etc.). Între timp, fondul de substanță al subiectelor tradiționale se orientează spre caracteristicile originare folosite, în procesul cultural, ca embleme și simboluri artistice. Structura arhicunoscută își pierde, parțial, capacitatea de evoluție și se transformă într-un clișeu literar (de exemplu, evoluția mitului despre Amfitrion în literaturile europene până la comedia lui Molière, transformarea subiectului faustian până la tragedia lui Goethe ș.a.m.d.). Însă, într-un anumit moment al funcționării materialului tradițional apare o interpretare care face imposibilă folosirea coliziunilor și motivațiilor de subiect, devenite banale (prefacerile și prelucrările epigonilor nu le luăm în considerație), ca și cum ar face să „explodeze” opiniile consacrate despre această structură (așa cum, bunăoară, apocriful lui K. Čapek, *Spovedania lui Don Juan*, după care imaginea seducătorului din Sevilla capătă o interpretare semantico-psihologică calitativ nouă; imaginea lui Voland, din romanul lui Bulgakov, răstornă în mare măsură tradițiile de reprezentare a diavolului, stabilite în literatura universală, influențând substanțial asupra manierei de percepere a personajului în deceniile următoare etc.).

Reinterpretarea calitativă a motivațiilor logico-psihologice statornicite conduce la faptul că aspectele comune ale personajelor sunt interceptate ca ceva neașteptat și original. Numeroase variante literare ale materialului tradițional confirmă convingător eficacitatea folosirii moștenirii spirituale a trecutului pentru oglindirea problemelor actuale ale contemporaneității, demonstrează posibilitățile ideatico-semantice inepuizabile ale subiectelor și imaginilor apărute în adâncul secolelor.

Polivalența subiectelor tradiționale, în îmbinare cu stabilitatea relativă a dominantelor fabulatorii și semantice, explică capacitatea lor de a intra în procesul funcționării literare, în relații structurale de fond complexe, de a se întrepătrunde și a se completa reciproc (bunăoară, „faustizarea” subiectului despre Don Juan, intercalarea elementului hamletian în semantica imaginii lui Don Quijote, grevarea calitativă a caracteristicilor de comportare ale evanghelicului Iuda cu concepții ideologice și filozofice-psihologice contemporane ș.a.). Dezvoltând modelele clasice, noile interpretări nu numai că le îmbogățesc, ci și, principalul, le păstrează orientarea activă

spre cunoașterea omului, a existenței lui sociale și individuale, a lumii materiale înconjurătoare. De aceea, se poate afirma că esența subiectelor tradiționale este percepută și înțeleasă dincolo de epoca apariției lor și depinde în mare măsură de orientarea gnoseologică și de principiile axiologice ale receptivității continui.

În legătură cu aceasta, amintim ideea lui M. M. Bahtin că „fiecare cultură a trecutului include enorme potențialități, posibilități seman-interpretative, rămase nedezvăluite, neînțelese și nefolosite pe parcursul întregii vieți istorice a acestei culturi. Însăși Antichitatea n-a cunoscut acea Antichitate pe care o cunoaștem noi acum... distanța în timp, care i-a transformat pe greci în greci antici, a avut o uriașă însemnătate transformatoare: e plină de descoperiri, în Antichitate, de sensuri valoroase „pe care grecii nici nu le bănuiau, mereu noi, deși le-au creat ei înșiși“². După ce vor fi declarat legătura dintre cotidianitatea, modelată artistic, și semantica modelelor culturale comune cu logică interioară proprie, scriitorii vor tinde să ridice brusc nivelul axiologic al receptării, să îmbine particularul, banalul cu general-umanul (I.S. Turghenev, *Lear, regele stepei*; Akutagava Runoske, *Hristos din Nankin*; M.A. Bulgakov, *Maestrul și Margareta*).

Efectul descoperirii și comparării, în operă, a două medii culturale este orientat, cel mai des, spre o percepere, redusă estetic, a materialului oglindit (patimile mici ale unor mediocrități, cu toată asemănarea lor formală, nu pot avea o rezonanță general-umană); concomitent, are loc și racordarea acțiunii la sensul sublim al semanticii structurilor tradiționale folosite. În sfârșit, declarațiile enunțate în titlu deseori sunt în același timp o contrapunere, deoarece modificarea cronotropului modelului tradițional este orientată chiar de la bun început spre negarea sensului comun al operei. Modificarea vechilor dimensiuni ale situației tradiționale, complicată de o altă viziune a lumii din partea recipientului, creează raporturi de conținut încordate între text și persoana care-l concepe. Faptul de a-l fi predispus pe cititor față de text, ca sens și valoare, condiționată de „energia“ substanței titlului, formează un orizont de așteptare al gradului de evoluție a evenimentelor, declarat de autor, o răsturnare a logicii cunoscute a evoluției lor (R. Merle, *Noul Sisif*; G. Panas, *Evanghelia după Iuda*; S. Espriu, *Încă o Fedră, dacă binevoii*).

Istoria civilizației în secolul XX a fost determinată în mare măsură de evenimente globale, care au exercitat și continuă să exercite o influență substanțială asupra existenței sociale și spirituale a umanității. Schimbarea radicală a raportului de forțe social-ideologice pe arena mondială, lărgirea considerabilă a relațiilor economice, politice și culturale între popoare au constituit o premiză inițială pentru activizarea calitativă a legăturilor reciproce între literaturile naționale ale diferitelor popoare, au determinat caracterul tematic comun al abordării și interpretării problemelor de importanță general-umană.

Diversele forme și modalități de receptare și înțelegere a materialului tradițional al literaturii universale sunt, într-un anumit sens, ideale, pentru că în practica literaturii artistice rareori pot fi întâlnite variante pure ale transformării. De aceea, în procesul examinării legăturilor și apropiierilor genetice și tipologice dintre fenomenele literare bazate pe subiecte și imagini din trecut, trebuie luate în considerare nu numai raporturile elementare, intuitive dintre ele (asemănările de subiect, imagini, motive, apropierea nominativă a personajelor, continuarea, reproducerea etc.), ci și legăturile profunde nemijlocite, care apar în procesul valorificării creatoare a monumentelor trecutului și care nu întotdeauna sunt înțelese de înșiși autorii lor.

Structurile tradiționale, concentrând cele mai universale categorii și noțiuni ale experienței general-umane, evoluează în literaturile naționale nu ca fenomene izolate în timp și spațiu, ci sunt concepute ca rezultat estetic și moral al interacțiunii

seculare a diferitelor culturi, oglindesc tendințele esențiale ale procesului literar mondial (C. Zărnescu, *Împărăteasa Iocasta*; J. Updike, *Centaurul*; J. L. Borges, *Trei versiuni ale trădării lui Iuda*).

Încă în 1918, N. A. Berdiaev, analizând dialectica naționalului și general-umanului, a subliniat că „a visa la un om și la o umanitate, rupte de tot ce-i național, înseamnă a dori să dispară o lume întreagă de valori și bogății. Cultura n-a fost și nu va fi niciodată abstract-umană, ea întotdeauna este concret-umană, adică națională, individual-populară și numai în această calitate a sa accede la general-uman... Naționalul și general-umanul în cultură nu pot fi contrapuse. Anume culmile creației naționale au valoare general-umană. În geniul național se dezvăluie general-umanul, prin individualizarea sa el pătrunde în sfera universală”³. Iată de ce în literatura secolului XX subiectele tradiționale funcționează nu ca „proprietăți” ale culturii care le-a creat; ele, păstrând originalitatea tradițională a protosubiectului (subiectului-model), vădesc o tendință spre universalizarea principială a caracteristicilor lor formale și substanțiale. Caracterul notoriu al structurilor tradiționale și problematica lor universală determină diferite culturi naționale să se adreseze lor în anumite epoci istorice, tratându-le asemănător sub aspect ideatic și tematic.

Fiecare subiect (image, motiv) are o amplitudă de funcționare și reinterpretare cu frecvență semantică mai mult ori mai puțin conturată. Intercalarea subiectului și a imaginii tradiționale într-un context de altă origine este însoțită, de regulă, de adaptarea semanticii acestora la o realitate național-istorică netipică. De unde și modificarea caracteristicilor cronotopice tradiționale ale subiectului, naționalizarea sistemului de imagini, saturarea schemelor de subiect universal cu viața reală specifică epocii care le împrumută. Acumulând, în structura lui de fond, experiența de mai multe generații a diferitelor popoare, materialul tradițional, prin subiectele și imaginile sale, asigură caracterul continuu și stabil al evoluției morale a omenirii, consolidându-i potențialul uman și, în ultimă analiză, apropiindu-i viitorul.

NOTE

1. A. E. Neamțu, *Novii zavet i mirovaia literatura*, Cernovți, 1993, p. 220-223.
2. M. M. Bahtin, *Literaturno-kriticeskie stat'i*, Moskva, 1986, p. 506.
3. N. A. Berdiaev, *Sudiba Rossii: Opiti po psibologhii voimî i naționalinosti*, Moskva, 1986, p. 95-96.

SUMMARY

In the second part of his study on the literary archetypes, the author asserts that each subject (image, motif) has a functioning and reinterpretation spectrum with a more or less outlined semantic frequency. The interpolation of the subject and of the traditional image in a context of a different origin is usually accompanied by the adaptation of their semantics to a non-typical national-historic reality. The result of this is the alteration of the traditional chronotopic features of the subject, the nationalization of the image system, the saturation of the universal subject schemes with the real life specific of the epoch from which they are borrowed.

IRACLIE PORUMBESCU – SCRITOR PAȘOPTIST

Vasile Precup

Rădăuți

Anul trecut, în 13 februarie, s-au împlinit o sută de ani de când Iraclie Porumbescu a trecut în veșnicie. Cu acest prilej „Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina“ a organizat o suită de manifestări cultural-artistice dedicate omului de cultură, preotului și prozatorului Iraclie Porumbescu.

S-a născut la 9/21 martie 1823 în com. Sucevița, cea vestită pentru ctitoria Movileștilor. Părinții erau gospodari vrednici în sat; tata se numea Atanasie (oamenii îi ziceau Tănase) Golombievschi, mama, Varvara Crăciun din satul vecin, Marginea. Azi în Sucevița mai trăiesc câteva familii Golombievschi și se consideră cu mândrie rude cu Iraclie și Ciprian.

Asupra patronimului Golombievschi s-au purtat discuții îndelungate, pornindu-se de la mărturisirea lui Iraclie din povestirea *Pronumele meu străin-mântuitor*. Iată ce scrie povestitorul: „Auzii de la bunicul și tatăl meu că în vremurile vechi să fi imigrat în Moldova un antecesor a (sic) lor din Polonia, carele era polon. Și să fi fost încă și nobil“¹. Din povestire se vede că elevul de 17 ani plecând din Cernăuți înspre Lemberg, în Săptămâna Mare din 1840, pe drum tâlhărit de o calfă de legăturica în care avea actele școlare, o cămașă și zece sorcoveți, ajuns în fața unui nobil polon: „Ca un fulger atuncea deodată îmi sclipi un gând temerar și deșăntat“², își inventă originea polonă, pentru a câștiga bunăvoința boierului. Pentru a fi crezut, spune că a citit *Istoria Poloniei* de Vladislav Lokjetek: „și de aici înainte nu știu ce să fie că nu-mi mai dete gândirea mea pace în Bucovina, un ceva tainic mă trăgea neconținut și cu o putere ca supranaturală să viu în țara demnei și vitejei națiuni polone“³. Nobilul dă ordin și „cazaccii săi“ îl caută și-l găesc pe hoț și eroul nostru, fericit, își recapătă „legăturica“. La sfârșitul povestirii, autorul insistă: „Mergând eu de acolo, mulțumiam pe drum lui Dumnezeu că îmi dete acest gând temerar și deșăntat ... prin carele salvai și legăturica cu documentele mele și viitorul Poloniei“⁴.

În concluzie, originea polonă I. Porumbescu și-o iscodește și o consideră „deșăntată“.

Leca Morariu, cercetător de-o viață al operei Porumbesților susține și el originea lor polonă.⁵

Alegația lui Rudolf Wagner cum că „Din Stupca se trage de altfel familia compozitorului român Ciprian Porumbescu, care mai înainte purta numele Golembovschi (sic!), ce sună lipovenește“⁶ este lipsită de seriozitate.

Preocuparea exagerată despre originea scriitorilor o considerăm oțioasă, cu prea puțină relevanță asupra operei. De altfel, întreaga activitate a lui Iraclie Porumbescu se desfășoară în spiritul celui mai curat sentiment național românesc, fără

alunecări naționaliste, xenofobe, cu dreapă măsură, în limitele adevărului și cu înțelegere a firii omenești.

În 1892, la 69 ani, într-o scrisoare din decembrie, îi scrie fetei sale Mărioara, căsătorită cu Liviu Rațiu, impiegat CFR la Dolhasca: „Mi-a spus Ștefan (fiul lui Iraclie) că Liviu se supără de «nemțeasca» ori chiar «leșeasca» noastră. Ce să facem! Nu-i a noastră nemțeasca și leșeasca; dar soarta (sic!) ne-a făcut pre noi de ai lor și ce zice Eminescu? «că lumea-i ca lumea și noi ca dânsa». Bine măcar că sub teascul străinismului aice, ne-am mai păstrat simțământul și limba. Dară nemți sau poloni tot n-a fost nici bietul Ciprian și nu suntem nici noi!». Și-a semnat lucrările I. Golombievschi, I. Porumbescu – Golombievschi și I. Porumbescu.

În 5.IV.1881, capitanatul (prefectura) Sucevei îi aprobă schimbarea oficială a numelui în I. Porumbescu.

În viața unor oameni survin evenimente ce le determină destinul. Iraclie Porumbescu, la doi ani, trăiește un astfel de eveniment. Leonida Bodnărescu, biograful său demn de toată încrederea, ni-l relatează în *Biografia lui I. Porumbescu*: „Când era de doi ani, se bolnăvi greu și era să moară. Buna sa maică, astfel mi-a comunicat însuși fericitul răposat, se ruga Maicei Preacurate să mă însănoțeze și ea m-a jertfit ei“. Peste puțin se însănoțeși Iraclie și, ca să-și ție maica sa Varvara cu nume, cuvântul (juruința) îl duse în conțelegere cu tatăl său la Mănăstirea Putnei, la călugărița „nașa“, care se mutase de la Sucevița la Putna, căci și unchiul ei Ghenadie Platenchi, care o susținea, se strămutase de la Sucevița la Putna⁷.

Egumenul Ghenadie Platenchi îl învață „buchile“ ș-apoi bucoavna și mai departe ceaslovul și psaltirea. La 6 ani, un călugăr năimit de stareț îl învață, „cu mult greu, chin și vai, psaltirea“⁸. În comuna germană Carlsburg (Gura Putnei, azi) urmă două clase primare, iar la Suceava cl. a III-a. Văzându-l isteț, cu simț muzical și voce deosebită, starețul îl trimite pe cheltuiala sa la gimnaziul din Cernăuți. Nu după mult timp, protectorul său moare. Ca să-și poată continua studiile, Iraclie devine „servitor“ în casele unor profesori. Se simte bine la profesorul de filosofie Amtmann, burlac în vârstă, fără multe pretenții gospodărești. În curând acesta este numit profesor la Universitatea din Lemberg și, la plecarea, îl invită pe tânărul ucenic la el, dacă nu se va putea descurca singur în Cernăuți.

Cu chiu, cu vai, ținând lecții copiilor unui „biet olar român din Cernăuți“, rezistă până în martie 1841, când se hotărî să dea curs invitației profesorului Amtmann. În Lemberg, pentru a se putea întreține, dă lecții de română unui englez, o zi este ciceronele domnitorului Mihail Sturdza ce-și așteaptă soția de la Paris, îl ajută pe preotul Sergius Tomovici, ca dascăl bisericesc. Luat drept revoluționar polon (și din cauza numelui) face 6 săptămâni închisoare și pierde un an școlar. Întors acasă, în 1843, tata încearcă să-l însoare cu fata unui bogătan din creierii munților. Acest episod se transformă într-o splendidă povestire romantică, *Încă însurat nu fusese*. Din peripețiile tentativei de însurătoare se alege însă cu un lucru bun: datorită intervenției plănuitului socru, este găsit „inapt“ pentru serviciul militar. Alte aventuri, alți oameni de bine și tânărul Iraclie termină liceul.

Viața l-a călit și l-a maturizat. În 1847 se înscrie la Institutul Teologic din Cernăuți. Locuind în seminar, scapă de grija hainelor, a casei și a hranei, poate să se dedice pregătirii carierei de preot dar și celei de intelectual cunoscător al istoriei și culturii din toate provinciile românești. În vacanță culege folclor și-l trimite lui Alecsandri. Printre studenți are prestigiu, introduce obiceiul de a se cânta muzică populară românească, compune unele cântece. Familia Hurmuzachi îl apreciază și îl

va numi secretar al publicației *Bucovina*. Anul revoluționar 1848, aflarea unor fruntași revoluționari (Alecsandri, C. Negri, Barițiu, Mălinescu etc.) la Cernăuți și Cernauca, cărora tânărul student le devine învățăcel, vor contribui la desăvârșirea personalității sale. În 1850 absolvă facultatea. Tot în acest an, la 20 august, se căsătorește cu Emilia Clodnițchi, fiica brigadierului silvic din Voievodeasa. Este hirotonisit în 16 septembrie de episcopul Eugenie Hacman. Numirea ca preot în Șipote, la intervenția baronului Hermiger, guvernatorul țării, Leonida Bodnărescu o socoate ca o apreciere a talentelor și energiei tânărului preot.

În realitate, autoritățile austriece îl cunoșteau foarte bine, de aceea l-au „surghiunit” într-un loc depărtat, neromânesc, fără condiții materiale strict necesare unui trai cât de cât suportabil (locuință, într-o casă nevăruită, la un huțan, nimic din ce este trebuitor unei gospodării!). În scurt timp însă, cu stăruință și pricepere, și-a creat o stare materială înfloritoare. Autoritățile civile și cele ecleziastice au avut grijă ca părintele Iraclie să nu se ridice în demnități, ci să rămână doar paroh sătesc. În 1861 candidează, mai mult la stăruința repetată a lui Alecu Hurmuzachi, pentru un loc de deputat în Dieta cernăuțeană, în districtul Rădăuți.

Fu ales pretorul din Rădăuți, „prin terorism și promisiuni, prin escamotarea legii electorale”, cum explică Iraclie P. succesul contracandidatului său. Ar fi dorit să ajungă consilier la Consistoriul cernăuțean, dar este preferat preotul Dionisie Bejan (1884). Nici cererea din 1893, de a fi numit „spiritual seminarial”, nu i se aprobă. Și ce devine de-a dreptul incredibil este faptul că-n 1881 i se conferă distincțiunea „exarh cu brâu roșu”, dar i se comunică abia-n 1893!

A păstorit enoriașii Șipotelui din 1850 până în 1865, cu întreruperea celor doi ani (1857-1859), cât a fost transferat la Boian. Le-a fost nu numai păstor religios-spiritual, ci și apărător dărz în fața abuzurilor comise de autorități, așa cum relatează el însuși: „La Șipote, pe lângă că scăpasem unele familii de depozitare din gospodăriile lor, altele de secvestarea averii lor mobile prin uzurări fără suflet, scăpai pe un deputat comunal cu numele Maxim Petrean de prigoniri din partea autorităților ținutale, iar pe fostul primar comunal, Nichita Andreica de la «Straff companie» (Companie de pedeapsă) muncind el deja la fortificațiile de la Zalescic”⁹. Mai obține teren pentru școală și 5 000 florini pentru local.

Ca elev demn al lui A. Pumnul (în anul IV de teologie, urmă un curs de limba română și dădu două examene pentru care primi certificat în toată regula), în anul 1852, trimite Consistoriului un protest scris cu litere latine. Episcopul Eugenie Hacman i-l înapoiază cu aspră admonestare: „Se dă Enariei Șipot cu acea însemnare înapoi, cum că până acum încă nici un circulariu nu s-a slobozit pentru schimbarea literelor și samavolnicie este care o oprim, a scrie raporturile și cele ale slujbei sale cu litere care numai îngreuiază și nu înlesnesc citirea, și care la Consistoriu nu se întrebuintează”¹⁰. Tânărul preot nu se intimidează și ...nu va mai scrie cu litere cirilice niciodată, nici Consistoriului.

Carol Miculi, născut la Cernăuți în 1821, director artistic al Conservatorului din Lemberg, editor al lui Chopin, autor al culegerii „48 airs nationaux roumains” etc., muzician de renume în epocă, își petrece lunile de vacanță (iunie-septembrie) în Șipote. Iraclie îi aducea și îi ducea pianul la Cernăuți „cu harabana cu 6 cai”. Colindau amândoi stânele din munți și Miculi nota cântecelele ciobanilor. Se făcea multă muzică în casa preotului Porumbescu.

Ciprian avea 6-7 ani atunci. Cum Miculi, între anii 1859-1864, a fost oaspetele Șipotului în fiecare vară, Ciprian a primit primele noțiuni muzicale și a descifrat notele de începător sub îndrumarea părintelui său și a compozitorului.

Această timpurie ucenicie a fost de roditor augur.

În Boian, parohul Simeon Andruhovici, prin lăcomia sa de zapciu fanariot, a dus credincioșii la disperare; mulți săteni au trecut la greco-catolici, fapt ce convenea autorităților.

Pentru a pacifica Boianul, episcopul Eugenie Hacman l-a solicitat pe Iraclie Porumbescu, lăsându-l să înțeleagă că îl pune la un fel de examen. Sosit în Boian, autoritățile ecleziastice și cele civile l-au lăsat „să se descurce” singur. S-a zbatut în dificile condiții financiare. Când le-a cerut ajutorul financiar de care avea nevoie pentru traiul zilnic, l-au sfătuit să se adreseze Hurmuzăchenilor la Cernauca! I se recomandă: „De bani scrie d-ta la Cernauca. Ai doară de acolo ofertă. Lucrul se face din partea aceea cu drag, de ce să mai ezitezi?”¹¹

Prin știința de a lucra cu oamenii, vorbindu-le pe limba lor (română, polonă, ruteană), prin generozitatea sa creștină, prin curaj (a înfruntat, ajutat doar de încă doi credincioși, circa o sută de uniati în frunte cu preotul lor și nu a cedat cimitirul!) a adus pacea în comună. A cerut să fie numit într-o comună românească, în repetate rânduri, dar a fost nevoit să revină la Șipote.

În sfârșit, în primăvara lui 1865 se transferă la Stupca. Repede câștigă încrederea și dragostea credincioșilor. Și aici se observă spiritul său gospodăresc: toată lumea-i admiră grădina de flori. Copiii se înmulțesc, cresc, unii încep să moară de mici. Casa devine un fel de conservator, talentul lui Ciprian, instruirea muzicală îi aduc faimă. În 1875, 5 august, moare mama Emilia. După 50 de ani, Mărioara scrie părintelui C. Morariu: „Era o zi de vară plină de soare – flori pretutindeni. Pe pridvor, cerdacul înaintea ferestrelor, aveam oleandri mari, plini de flori roze; cum geamurile erau larg deschise, ramurile florilor intrau în odaie prin geam. La un moment ne cheamă s-o ridicăm și s-o ducem la fereastră, unde era un fotoliu mare. Ciprian cu tata o iau de sub brațe și o ridică; mergând până la fereastră, zice: «Eu mă duc, rămâneți, copiii, sănătoși». Tata o așează pe jilt, ea își pune capul pe fereastră între frumusețea de flori – și adoarme! Lângă și între flori și copiii ei, Ciprian, Ștefan, Mărioara și Alecuțu, numai de 5 ani”¹². Greutățile vieții, morții tot mai numeroși nu-l descurajează. În anul școlar 1877-1878 este și învățător; foștii săi elevi nu-l vor uita toată viața, vor cânta în corul bisericii și oameni în vârstă. Procesul „Arboroasei”, cu detenția lui Ciprian, sunt lovituri pe care le suportă cu demnitate. Boala și moartea lui Ciprian în 1883, moartea altor copii, anii lasă semne în ținuta athletică a preotului. Simte nevoia schimbării locului. I se admite cererea de transfer în com. Frățuțul Nou, în 1884. Deși în vârstă, cu 8 morminte în cimitirul din Stupca, are tăria de a-și continua activitatea de preot, luminător al țăranilor, și cea intelectuală. În anul școlar 1888-1889 organizează, la școală, cu specialiști aduși pe cheltuiala sa (200 florini) din Brașov, un curs de industrie casnică. La serbarea de fine de an, se face o expoziție cu cele mai bune lucrări pentru programul artistic, scrie un prolog recitat de învățătoarea Melania Brăilean din Bilca, care se termină cu versurile:

*Vitejii, mărețe fapte săvârșit-ați în trecut,
Astăzi, munca, hărnicia facă-vă neamul știut!*

Deoarece lucrările expuse au fost elogiate, expoziția se deschide și la Suceava și la Cernăuți. Presa vremii a apreciat călduros inițiativa lui I. Porumbescu.

Păcat că în anul următor nu s-a putut continua cursul, din lipsă de fonduri. Totuși, în urma acestei experiențe, la școală s-a introdus lucrul manual.

Și-a dorit din toată inima să-și sfârșească viața la mănăstirea Putna, de unde a pășit în viață. În 17 iulie 1894 face cerere să fie numit egumen la Putna. Ar fi fost un act de prețuire din partea ierarhiei ecleziastice, folositor vieții religioase din mănăstire. Numai că n-a fost să fie! A venit numirea, dar prea târziu. Dumnezeu l-a chemat la el să-și primească răsplata, pacea și odihna cea veșnică.

În *Condica cronică a parohiei Frătăuțului. Nou din 1890*, începută de Porumbescu, parohul Ureche notează: „Predicile lui erau scurte, populare și aveau mai mult forma de porunci. Și aceste predici aveau mai mare efect decât cele lucrate după rânduielele Teologiei Omiletice. Și astăzi îl pomenesc oamenii mai mult decât pe orice preot, de o energie rară; și se povestesc multe episoade din viața și activitatea sa“ (p. 42)

A păstorit 46 de ani în 4 sate. Enoriașilor le-a fost duhovnic, scut și învățător. Prietenul său Izidar Vorobchievici – scriitor și compozitor – în 15 martie 1895, în versuri scrise în germană, îi surprinde esența personalității.

... (I. P.) slujește
Și împarte învățături în satul Frătăuți
Și a luptat pentru a dezbăra poporul
De superstiții crase și de vrăji,
Și de pe ochi i-a smuls vâlul cel negru
Ca să-și ridice ochii la soare
Și să se străduiască să cunoască adevărul...

OPERA

Raportată la condițiile istorice în care trăiește, ținând seama de energia pe care este silit s-o cheltuiască pentru a asigura familiei un trai decent, cunoscând piedicile puse de mai marii clerului activității sale, opera lui scrisă o judecăm ca destul de întinsă și variată. Autorul a risipit-o prin publicațiile vremii din toate ținuturile românești. A colaborat la: *Albina* (Budapesta), *Albina românească* (Iași), *Almanahul Moldovei* (Iași), *Bucovina* (Cernăuți), *Candela* (Cernăuți), *Concordia* (Budapesta), *Fântâna Blanduziei* (București), *Federațiunea* (Budapesta), *Foaie pentru minte, inimă și literatură* (Brașov), *Gazeta Transilvaniei* (Brașov), *L'Etoile de Danube* (Iași), *România liberă* (București), *Românul* (București), *Telegraful român* (Sibiu), *Tribuna* (Sibiu)¹³.

Influența lui V. Alecsandri, mai ales în 1848, la Cernăuți și Cernaucă, care-i ținea adevărate prelegeri despre poezia populară și despre literatură, ba chiar i-a și corectat unele texte, a fost hotărâtoare în formarea sa de scriitor.

Deși activitatea sa literară se bucura, în epocă, de trecere la publicul cititor, n-a fost tentat să o strângă într-un volum. Învățătul I.Gh. Sbiera, la îndemnul lui A. Pumnul, i-a cerut date biografice pentru *Lepturariu* în care intenționau să-i publice unele texte. Într-adevăr, în tomul II, partea I din 1863, se găsesc 4 poezii: *Un sătean*,

Cerșitorul (44 strofe), *Trândavul* (7 strofe), *Virtutea* (3 strofe) și *Fluturul* (8 strofe). Leca Morariu, pe bună dreptate, i le atribuie lui Iraclie Porumbescu; subiectele, ideile, versificația sunt porumbesciene. Poezia *Cătră zimbrul Moldovei*, semnată Un bucovinean, a circulat ca foaie volantă în 1848.

Primul editor al operei lui I. Porumbescu, admiratorul său mult mai tânăr, Leonida Bodnărescu, a adunat poeziile, publicistica, amintirile, broșurile cu subiecte religioase, a cerut autorului lămuriri în legătură cu opera și date biografice. A publicat primul volum: *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, adunate și însoțite de o schiță biografică, de Leonida Bodnărescu. Partea I, Cernăuți, Societatea tipografică bucovineană, Editura lui L. Bodnărescu, 1898.

Cuprinde: biografia autorului, un *Cuvânt către cititori*, 10 poezii și 17 bucăți de proză – 193 pagini. Partea a II-a ar fi conținut: două incidente din viața celistului Francisc Servais, Misterul nefericit (din viața lui Ciprian Porumbescu), 6 broșuri cu diferite subiecte ce reflectau aspecte din epocă ale vieții bisericești, predici și articole publicate în diferite foi. Mai avea de gând să publice și bogata corespondență, căci: „Aceste epistole mi-ar da o icoană fidelă a multor stări din timpurile trecute și prezente”¹⁴.

Din păcate, planul editorial nu se realizează, inițiatorul lui nu primește destul sprijin bănesc din partea eventualilor cumpărători ai cărților, cu toată subvenția promisă de „Societatea pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina”.

Abia în 1943 apare o nouă ediție *Iraclie Porumbescu. Amintiri*, ediție îngrijită de Ion Ștefan, Editura Gorjan (Muncă și lumină). Volumul nu cuprinde poeziile: *Dezmormântarea domnitorilor Moldovei*, *Vasile Mălinescu*, *Ceva despre trecutul și prezentul Bucovinei*. Editorul selectează din scrierile lui I. Porumbescu numai pe cele considerate realizate artistic. Această ediție nu stărnește ecou în lumea literară, doar o notă critică defavorabilă din partea lui Leca Morariu (în bibliotecă lipsește).

La Cluj, în seria *Restituiri*, mai apare o ediție din opera lui I. Porumbescu¹⁵. Se reia ediția selectivă a lui Ion Ștefan. Îngrijitorul acestei ediții, Nicolae Oprea, colaționează cele două ediții precedente, se străduiește, prin prefață și glosar, să ne dea o ediție acceptabilă. Motivează renunțarea la versuri fiindcă ar fi „facile” și la prozele cele „de interes strict documentar”. Considerăm că în opera lui I. Porumbescu nimic nu e „facil”, totul este foarte grav.

Nici această carte nu l-a impus pe autor cititorilor.

Dacia literară (1840) în celebra *Introducere* a lui M. Kogălniceanu exprimă „programul” literar al pașoptiștilor. „Se vrea un repertoriu general al literaturii românești, în carele, ca într-o oglindă, se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, *bucovineni*, firește cu ideile sale, cu limba sa, cu tipul său”¹⁶; deci se postulează o literatură națională unitară, dar și cu caracteristici „locale”.

I. Porumbescu, „scriitor bucovinean”, își aduce contribuția la crearea literaturii române moderne, prin opere ce exprimă idealurile întregului neam românesc, într-un mediu istoric, social, cultural, politic etc. specific „țării de sub stăpânirea habsburgică”, neprielnic dezvoltării literaturii românilor.

Istoria oferă prezentului decăzut modele demne de urmat în vederea realizării unirii tuturor românilor într-un stat independent.

Poezia *Cătră zimbrul Moldovei*, desigur cu un minus de realizare artistică, se înrudește cu baladele istorice ale lui D. Bolintineanu. Trecutul glorios se constituie în exemplu pentru prezentul „sclav”, „jug necinstitor”, „o ocară”, al „robiei lanțuri poartă”, „greu câștigă hrana sa”.

Poetul îl îndeamnă pe român: „Scoală, scoală din răbdare. Scoală-n grabă, rumpe, sfarmă / Asprul jug necinstitor! / Sfâșii, zdrumecă și darmă / Despotismu'mpi-lător!“ Prin luptă „Vechea fală, fericire –/ Toți iar am dobândi/ Ah atunce-n sfânt'unire / Toți românii la un loc !!!“ (cele trei semne de exclamare aparțin autorului). Balada *İeremia Movilă și săbastrul sau altariul mănăstirei Sucevița*, publicată în *Bucovina*, nr. 29 (an. III) 1850, corectată de V. Alecsandri (după mărturisirea autorului), se inspiră dintr-o legendă din Sucevița, asemănătoare cu cea despre mănăstirea Putna. Leonida Bodnărescu discută insuficiența realizării artistice a baladei și o justifică prin epoca în care a fost scrisă¹⁷. Elementul religios și aspecte ale naturii predomină în dauna celui epic. Și unele cuvinte: ginte, muri (ziduri), mează (mizer), amoare, pie (evlavioase), tempestatea, soțietatea, lucar (lumină) nu fac casă bună cu cele populare. *Anița* (baladă din Bucovina) versifică o luptă a lui Ștefan cel Mare cu tătarii. Anița, eroina unui episod, se luptă să-și salveze tatăl bolnav și bătrân, rostește: „Iară viața ta de este/ Eu acest sfârșit să am;/ Fie, Doamne, – dar scutește/ Pre-al meu tată și-al meu neam!“ *Stâna* (idilă populară din Bucovina) ni-l amintește tot pe Bolintineanu. La Sfântul Gheorghe natura învie, gospodarii „tocmesc“ stâna, se ridică la munte, așa cum făceau „Romanii, moșii noștri“. Autorul, bun cunoscător al vieții păstorilor, ca un sfântos gospodar, expune obiceiul și dă povețe înțelepte, nu reușește „să poetizeze“ tradiții. *Fata de român și Lui Iancu*, însoțite de melodia creată de Porumbescu, s-au bucurat de oarecare notorietate.

Un plugușor, intitulat *Aratrul (plugul) la anul nou* (1850), cum îi șade bine unui elev credincios de-al lui Pumnul, aduce la ferestrele gospodarilor urări din programul revoluționar al anului 1848: „Frăție, dreptate/ Scumpa noastră țară/ De necaz scăpară/ Țara românească/ Dulce străbunească.../ Dați măi tirania/ Dați măi despotia/ Să le înjugăm/ Cu ele s-arăm/ ... Măi dar nu uitați/ ...Boerescu-mi dați/ Hai cu el subt jug/ Să tragă la plug/ ...“ și încheie: „An nou, dar cu bine/ cu timpuri senine/ Fericită fie/ Dulce Românie/ Opriți feciori! Ho!“

Modelul popular, cunoscut foarte bine din copilărie, îl apără pe autor de pumnulisme (un singur cuvânt numai: aratrul), cadența versurilor nu se poticnește. I. Gh. Sbiera, care-l prețuia pe „poetul“ I. Porumbescu, spune că această poezie a devenit populară. În 1851 i se face o percheziție politică lui A. Pumnul, Iraclie Porumbescu, fiindu-i „complice“, și-a nimicit multe scrieri, ceea ce explică, poate, numărul mic de poezii rămase.

Iraclie Porumbescu n-a fost poet, de aceea a renunțat la încercările de tinerețe. Azi, citindu-i cele câteva poezii, descoperi cât de greu s-a născut și s-a dezvoltat literatura română în acest ținut încărcat peste tot de istorie și te apropii cu înțelegere și dragoste de scrierile poetice ale precursorilor vrednici de mai multă prețuire. Pentru ei poezia nu se constituie în „nobilă inutilitate“, ci izvora din adâncul și preaplînul amar al existenței neamului, într-un „babilon“ cu numeroase capcane.

Proza, mai ales cea realizată în ultima parte a vieții sale, se ridică la valoarea marii literaturi.

Dezmormântarea domnitorilor Moldovei (în catacombele mănăstirii Putna), reportaj publicat în *Albina* din Buda-Pesta (1856), relatează despre săpăturile începute în 12 noiembrie la mănăstirea Putna, pentru cercetarea mormintelor voievodale.

Reportajul începe cu redarea împrejurărilor care au dus la cercetarea mormintelor, componența comisiei, bunăvoința guvernatorului țării, identificarea mormintelor. Primul mormânt cercetat este al fiicei lui Ștefan, Maria, „care precum se știe muri fată mare la 1518“, precizează autorul reportajului. Se ține o panohidă pentru toți

ctitorii mănăstirii, asistă și pretorul Pitei și „mare număr de popor“. În mormânt se găsește o „raclă“ săpată într-un trunchi de copac. În sicriu, rămășițe din hainele foarte scumpe lucrate cu fir de aur și pietre scumpe, din corp au rămas „patru osășoare din degetele mânelor, patru dinți sănătoși“... „pulbere din corpul răposatei“... „și șapte bumbi de metal, unii au avut pietre prețioase, iar amu erau deșărtați“ – luați de cineva (n.n.). Pentru fiecare mormânt urmează același ritual. În 15 noiembrie se cercetă mormântul lui Bogdan IV. Spre surpriza comisei, la picioarele lui Bogdan se găsi un alt mormânt, despre care nu se știa nimic. S-a presupus că ar fi al lui Alexandru, primul fiu al lui Ștefan cel Mare; se comunică guvernului acest fapt. În dimineața lui 17 se așeză la cele două morminte din naos și al lui Ștefan. Toți lucraru într-o tensiune puternică, apropiindu-se de „locul repaosului rămășițelor acelu mare bărbat și domnitor, de care odinioară tremurau șapte puteri dimprejurul Moldovei“. După panahida ținută de întreg soborul mănăstiresc, „se coborără 8 români puternici în adâncime“ și ridicară lespede de pe mormânt. În acest moment, cari se aflară de față la acest minut grandios și istoric, îi văzui cu adevărat urniți și cutremurați în cea mai adâncă adâncime a inimei lor!

Acei care au exprimat însă venerație și prețuire pentru domnul lor au fost „bieții noștri țărani, cum ei la descoperirea mormântului, ca de un instinct sacru mânați, toți în lacrimi pe genunchi picară, punându-și mâinile la piept, ca la rugăciune. Fețele lor erau schimbate, ca la o vedenie sfântă și tăcerea cea universală în biserică, care urmă acum, și care se mai înalță prin acompanierea duosului sunet al clopotelor mănăstirești, fu într-adevăr o scenă de acele prea mărețe și sfinte“...

Surpriza cea mare a avut-o comisia când a văzut că s-a umblat în sicriu și s-a luat din podoabele veșmintelor de înmormântare. Cercetându-se în arhiva mănăstirii, s-a dat de o scrisoare a mitropolitului Iacov din 1757 către egumenul mănăstirii din care reiese că „am dezgropat mortul acela“ (așa scrie mitropolitul Iacov!) și au luat: „și toate petricelele cele ce s-au aflat și inelele, și sârjele și boldurile și altele ce s-au aflat, toate să le pecetluiești la un loc“. Cu aceste podoabe (în valoare de 10 000 florini) s-a restaurat mănăstirea. Astfel, poate, a scăpat de desființare, crede I. Porumbescu, scuzând și fapta mitropolitului.

Conținutul reportajului ilustrează o epocă cu aspecte sociale, politice, economice, culturale, epocă redată prin ideologia pașoptiștilor. Și limba este a epocii! Și ortografia. În literatura noastră, I. Porumbescu trebuie socotit ca unul dintre creatorii reportajului literar.

Pașoptiștii își îndreaptă toată puterea de cunoaștere și de înțelegere către țărani, care au fost apărătorii hotarelor în trecut, producătorii bunurilor materiale și spirituale totdeauna; cu ei se va înfăptui viitorul: o Românie a tuturor românilor, independentă și prosperă. Poezia, proza și teatrul lor zugrăvesc satul în toată diversitatea vieții sale. Și în literatura cu subiecte istorice, personaje-țărani ne câștigă dragostea.

Aceeași caracteristică o are și literatura lui I. Porumbescu, de la *Fata de român* la *Ceva despre trecutul și prezentul Bucovinei*.

Ai carte, ai parte; n-ai carte, n-ai parte, ca într-o dramă cu trei personaje, ne aduce în fața ochilor un proces istoric: deposedarea țăranilor de pământ. „Piesa se joacă“ într-o seară a anului 1852, în creierii munților, la povestitor acasă. Servitoarea îi aduce doi țărani, unul bătrân și altul în plină maturitate. Vorbește cel în vârstă: „Nu bănuiești, domnule părinte, că te supărăm noi, niște oameni străini și de departe... Am auzit adecă-te că preștii poporului nostru ist năcăjit și urgisit din cale-afară și am venit

și noi să te rugăm ceva". După ce se convinge că preotul li-i prieten, scoate o hârtie împachetată cu mare grijă pe care a purtat-o sub cămașă și, ținând-o în mână, îl roagă să le-o citească. Și omul nostru continuă: „Avem noi, satul nostru, o judecată cu R..., moșierul nostru, o judecată mare, care o purtăm acum mai bine de 20 ani. Am îmblat pe la toate cancelăriile din țară, am bătut toate pragurile domnilor, am avut soroace peste soroace, ne-am amânat dintr-un loc în altul, ba, de multe ori am fost chiar și dați afară cu rușine. Mulți din bieții noștri săteni au și murit de atunci de scârbă". „Închisu-ne-au, bătutu-ne-au, batjocoritu-ne-au în fel de fel și nu am mai putut isprăvi nimic, până ce în sfârșit un domn creștin se-ndură de noi și ne dete o țidulă". Cu poruncă strașnică să nu o arate la nimeni trei ani de zile. După acest termen să scoată hârtia „la lume", ori mai bine să o expedieze la „împăratul" care va trimite o comisie „și fără nici o vorbă are să vă deie toate la mână, câte le căutați și după câte îmblați". Domnul „creștin" le ia mulți bani și documentele din bătrâni, în schimb le dă o notiță din „Gazeta de L." din 1801 ori 1811, povestitorul n-a reținut precis anul, și ea spunea cum trebuie căutați în pripă cei ce se îmbolnăvesc de ciumă și avea dedesupt într-un cerc ornamentație semnul L. L.¹⁸ Neștiința de carte a făcut posibilă drama sătenilor.

De la țaranul ostaș și creator de cultură, în mod firesc, se trece la revoltatul din plugușor și la înfăptuitorul dreptății, Darii Pomohaci. De fapt, cele *Zece zile de haiducie – un episod din anul 1818, în Bucovina* – povestesc, în proză, un subiect de baladă haiducească, putând fi considerată o valoroasă nuvelă; subiectul se organizează clasic: expozițiune, intrigă – prinderea și luarea eroului în ceata de haiduci – desfășurarea ascendentă a episoadelor spre un punct culminant – noaptea, focul și ieșirea din ceață – și deznodământul – fuga prin pădure până acasă. Ca la toți pașoptiștii natura devine un fel de personaj protector al omului, prezentată în tablouri întinse sub lumina bolții cerești, alteori scufundată în beznă și udate de ploii neprielnice vieții haiducești. Traiul în codru, ca de fiară hăituită de jandarmi, veșnic în mișcare, omul ducându-și în spate hrana și armele, pe poteci accidentate, suportând foame adeseori, luând parte la acțiuni totdeauna primejdioase, nu-l ispitește pe tânărul ucenic întru haiducie. Promisiunea lui Darii: „Tu, băiete, ești, cum văd eu, bun de a fi om, om te voi și face; nu-i bănuți nici tu, nici tatăl tău!"¹⁹ Nu-l opri din plâns. Haiducul Iacob, „un brădan de om cu țurca în cap și cu niște plete până jos pe umeri, cu cămașa pe el ca de cioban" ... zise, ca pentru sine: „cam abia înțărcat, da s-o face", constatare comentată, în gând, de Tănase: „Face-v-ar Dumnezeu gănj și ghem! pe voi, da nu pe mine bun de voi!"²⁰

Văzând că nu găsește înțelegere la haiduci să-l lase să se întoarcă acasă, se prefăce că începe să-i placă haiducia, spre a le adormi vigilența.

La prima sarcină primită, după o masă de seară stropită cu băutură îmbelșugată, având grijă de foc, fuge și, în zori, ajunge acasă.

În cele zece zile de haiducie, Tănase aude despre fapte vitejești, simte că Darii pregătește eliberarea baciului și a ciobanilor din închisoare, dar nu ia parte la nici o pedepsire de ciocoi ori încăierare cu potera. Într-o duminică dimineața căpitanul le zice: „Astăzi e duminică, mergem la sfânta mănăstire (Slatina) la biserică". Nu-și aprinseră nici unul pipa, ci merseră pe rând la părau și se spălară și se pieptănară!... Ajunși la poarta mănăstirii toți își despuieră capul, își îndreptară părul, își tocmiră și-și îmbumbară sumanele, și de la poarta mănăstirii și până la biserică tot cruci își făceau și ziceau: „Doamne, iartă-ne și ne miluiește!" La serviciul divin se comportară cu multă evlavie ca toți sătenii. Vorbeau cu ei firesc de parcă s-ar fi cunoscut de când lumea. După liturghie au mers la un gospodar, au petrecut ca la un hram la niște rude

apropiate. La popasuri, la ospete prelungite nu lipsea cântecul lui Ion Bordeianu din Volovăț, cimpoieșul cetei. Ciobanii, sătenii, huțanii îi aprovizionează cu merinde, le aduc vești. În povestire, naratorul face uneori scurte comentarii referitoare la oameni, locuri, întâmplări. Pârâul Dragoșa, râulețul Dragoșinul, „dunga de munte Piciorul Dragoșinului” îl fac pe acum bătrânul Tănase să-i țină fiului o lecție de istorie. „Ei, ți-aș spune eu – zise aici tatăl meu – multe despre acel Vodă Dragoș – oamenii îl numeau mai demult «Drăguș» – apoi și despre alți voievozi de după dânsul, cari au stăpânit țara Moldovei și cari toți creștini, cu voinicii noștri de moși-strămoși au îngrădit, zice – că, cu piepturile lor, săracii! hotarele acestei țări, ca să nu le ia liftele rele și păgâne, ci să ne lese *nouă* (subl. n.), *neamul lor* (subl. n.), sărmanea de hrană”... „Noi, țărani, orbi, atâta numai știu, ce-a spus tata la fecior și de acolo știm și noi cei de acum”. Și de la istorie la prezent drumul e scurt, autorul îl face: ... „Țara aceasta a Bucovinei, bună sau rea, e munca *neamului nostru* (subl. lui I. P.) – și încă nu muncă ia așa ușoară și ieftină, ci muncă plătită cu sânge și cu mii de vieți de oameni creștini; că așa-dară, toți cari veniră încoace mai târziu de aceea muncă a moșilor și strămoșilor noștri, veniră la masa gata; nu s-ar cădea deci, ca ei pe acei ce au muncit pentru acea masă să-i împingă și să-i dea așa, înapoi, pe la prag, prin tindă”²⁰.

Călugării și preoții, ca personaje în opera sa, nu ocupă loc de prim plan. Călugării, țărani încă tineri, puși la opreliști de cele lumești, cu un pospai de învățătură teologică, scăpați de supravegherea starețului, în beciul mănăstirii Putna, încing un chef haiducesc cu lăutari, uită de cele sfinte și le zic cu foc tot pe cele lumești: „Când eram în vremea mea/ Scripcă-mi era gura mea” sau „Sub călcâiul cizmei mele/ Șade dracu și-o muiere/ Și mă-nvață a face rele”. Naratorul îi înțelege, îi iartă, dar îi pune într-o pagină antologică de umor românesc. Un episod hazliu din mănăstirea Putna. Cât despre preot, iată-i portretul: „Era numa-n cămașă, dar cam lungă, deși nu cam de ieri, de alaltăieri schimbată; descins, desculț, cu neexprimabilele suflicate până la meridianele pulpilor și cu capul gol, părul și barba ținută republicană”... „În gură avea pipă, dar pipă, căreia nu-i ziceau oamenii nici pipă, nici lulea, ci ciubeucă”. Între preot și tânărul Iraclie are loc o scenă dialogată, în care se tocimesc, ca-n piață, cât să plătească pentru meditarea celor 4 copii timp de 4 luni. Pentru a-și putea continua studiile, ultimul an de liceu, avea nevoie de o dovadă justificativă a folosirii timpului în care n-a frecventat cursurile liceului. A acceptat condițiile puse de preot numai să-i dea acest certificat. Deși i l-a promis, nu se ține de cuvânt. Îl scoate din încurcătură un om de mare distincție sufletească, „Franciscus Palffi de Poliany, c. r. Silvarius ac Geometer”, care nu avea copii!

Revoluționarilor pașoptiști, refugiați la Cernăuți și Cernauca, le-a fost apropiat, unora le-a prins personalitatea în pagini memorabile: Aron Pumnul, V. Alecsandri, C. Negri, Vasile Mălinescu etc. Aceste portrete se aseamănă cu cele ale lui Ion Ghica din *Scrisori către V. Alecsandri* – Gr. Alexandrescu, N. Bălcescu etc.

Sunt personaje vii, în mișcare, cu preocupări, supărări și bucurii, însuflețiți de idealuri, proiecte, realizări comune și individuale.

Familia Hurmuzachi devine centrul din care iradiază viața spirituală românească a epocii în toată complexitatea ei.

Doxachi Hurmuzachi „era o personalitate impunătoare, cu profundă înrâurire asupra altor familii, servise de exemplu celorlalți boieri români din Bucovina, manifestând tot timpul o atitudine de rezistență față de dominația străină”²¹. Strângea la masă, zilnic, 10-15 revoluționari moldoveni, îi vizita pe la gazdele cernăuțene, iar discuțiile se prelungeau până târziu în noapte. „Nestorul și fruntașul boierilor buco-

vineni", cum îl caracterizează I. Porumbescu, urmărea ca tinerii revoluționari să se cunoască, să lege prietenii durabile și să acționeze împreună, strâns uniți, spre binele tuturor românilor. Într-o scrisoare către Gh. Barițiu, din 22.I.1850, din Cernăuți, Doxachi apreciază judicios importanța revoluției de la '48: „au produs acest bine că bărbații români carii simt adânc că sunt gata a se jărfti pentru năciunea lor, împinși de o putere nerezistibilă, se cunoscură, se iubiră și se îndatoriră unii pe alții, legându-se și unindu-se spre binele neamului“...„apropierea duhurilor, unirea inimilor, frățietatea caracterurilor, solidaritatea soartei, combucurarea și compătimirea unuia cu toți și a tuturor cu unu“ – „prin care răzlețitul trup a năciunii noastre fără îndoială s-au îndesit și s-au închegat“²².

Acestui bărbat de marcă, I. Porumbescu îi face un portret de o deosebită forță dramatică. Îi scoate chipul din amintire: „Îmi aduc aminte – cum bătrânul boier Hurmuzachi, în hainele sale patriarhale, în antereu, de arșenic de mătase, încins cu șal scump de Bagdad, care ajungea până sus pe pept, coțoveică cu blană de jderi, d-asupra cu giubea de cel mai fin postav, în cap cu fes roșu, de sub care se vedea păr alb ca laptele și peste fes pălăriuța sură, în mână cu o vărğuță de guta-perca cu bold de aur la mănunchi, călare pe un sur sprinten și focos ce mergea cu umblet sprinten și cilibiu, de-ți era mai mare dragoste să te uiți la el și la septuagenariul lui călăreț. Călare colinda orașul pe la hoteluri și gazdele revoluționarilor să-i invite, întotdeauna cu glume, la masă“²³. Portretul lui V. Alecsandri și Vasile Mălinescu, și altele încă, pot sta cu cinste ca exemple în manuale de teoria literaturii.

Prozatorul, povestind, construiește acțiunea în mod meșteșugit, îl ține pe cititor tot timpul lecturii curios, încordat. De exemplu *Un episod din 1848*, șapte pagini, condensează episoade ce se succed gradat, cu punct culminant și deznodământ, acțiunea și oamenii se integrează în natură, creând o atmosferă de tensiune psihică de așteptare, neliniște, îngrijorare, bucurie, surpriză. C. Negri îl roagă să pregătească, în mare taină, 3 trăsură „brașovenești“, să așteaptă unde-i cerdacul de graniță 75, dinspre Moldova. Pleacă din Cernăuți spre Siret 11 revoluționari. Ajunge pe înserat, se strecoară spre graniță printr-o pădure, ferindu-se de „cătane“. Așteptare încordată. Se aude scârțâitul unui car. Iraclie se apropie și din car iese episcopul Iustin Edessis „numai în cămeșă țărănească și încins cu un brâu țărănesc, desculț“. Binecuvântează revoluționarii, în ținută țărănească. La întoarcere se rătăcesc în pădure. Dau de casa săracă a unui pădurar. Intră în casă toată ceata spre groaza soției pădurarului care se chinuia să nască. C. Negri, medic, o ajută. Toți îi dau fetiței daruri boierești și îi pun numele Victoria, nume simbolic. Botezul l-a oficiat episcopul. Amintirile cu întâmplări din 1848, deși cu subiecte diferite, creează totuși o imagine veridică a vieții refugiaților la Cernăuți.

Unele „amintiri“ îl au pe povestitor ca personaj principal. Se referă la peripeții, care de care mai dramatice, din viața sa de elev și student. Cele mai semnificative sunt: *Pronumele meu străin-mântuitor*; *Pronumele meu străin-fatal*; *Încă însurat nu fusesem*, *O răzbunare minunată*. De obicei, amintirile școlărești ale scriitorilor au o culoare specifică: duioșie, melancolie, regrete, speranțe, ironie, în orice caz multă poezie. I. Porumbescu își cenzurează efectele sever, relatează faptele cu detașare chiar atunci când suportă nedreptăți crase, ca acelea din partea preotului ale cărui odrasle le instruieste. Niciodată nu ține predici moralizatoare, nu se transformă în justițiar neînduplecat, nu etalează teorii social-politice incendiare, ci ca un înțelept încercat greu de viață povestește sobru, cu zgârcenie chiar, evenimente trăite, la scara realului. Cititorul se mișcă într-o lume pe care o înțelege, îi este familiară, verosimilă,

nu simte deloc oameni și întâmplări construite literar, artificial. Impresia de viață aievea domină scrisul său. Desigur, lumea operei sale vine dintr-un trecut înnegurat, cu personaje și aspecte de viață diferite de ale cititorului de azi. Vorbirea vremii de atunci conține cuvinte, expresii, construcții sintactice de început de cultură română modernă.

Să exemplificăm printr-o frază dintr-o proză istorică și politică, *Ceva despre trecutul și prezentul Bucovinei*: „Într-o broșurică tipărită și publicată anul trecut, am arătat cu dovezi vii și nerăsturnabile că Bucovina noastră este din străvechime o țară românească și ortodoxă, și că tocmai în considerațiunea acestei fapte, M. Sa Împăratul nostru de acum Francisc Iosif I a hotărât că Bucovina să se despărțească de Galiția cea străină după limbă, datine și obiceiuri, să fie o țară autohtonă, adică de sine stătătoare și atârnătoare numai de guvernul suprem din Viena”²⁴.

Proza, prin construcție, arată că autorul a citit multă proză în limba latină, are o cadență armonioasă, compusă din propoziții de aceeași lungime, bogată în conținut și cu sens clar. Vocabularul, propriu epocii, ușor arhaizat. C. Loghin, scriind despre limba și stilul epocii lui I. Porumbescu, distinge două faze: a tinereții (1848-1850) și a vârstei înaintate (1880-1896). În prima, „limba este vițiată, invadată de latinisme și germanisme”, în a doua – „când limba română se limpezise binișor de aceste străinisme”²⁵ – stilul câștigă în frumusețe.

Azi, la lectura operei lui I. Porumbescu, cititorul are nevoie de glosar; cuvinte precum: aprinzele (chibriturile), asântare (recrutare), bâtcă (ridicătură pe munte), bolfă (îmflătură), cordonist (grănicer), a mânea (a petrece noaptea), pomeală (a scoate oile la păscut, seara) etc. au ieșit din uz ori au circulație restrânsă, altele ca: descensori (urmași), singuritate (fermitate), să apocrifizeze (să falsifice), a prochema (a proclama) etc. nu au intrat în uz decât la unii cărturari. Sensul unor astfel de cuvinte se desprinde din context destul de lesne și autorul nu abuzează de ele. Limba literară a prozatorului nostru bogată, variată și expresivă, de cele mai multe ori populară, uneori cărturărească, caracterizează personajele care o vorbesc. Între exprimarea haiducului Darii, a lui Alecsandri sau a lui Porumbescu din broșurile cu subiect bisericesc există nuanțe proprii fiecăruia, fiecare își aduce stilul caracteristic personalității sale. Studiind stilul și limba scrierilor lui I. Porumbescu, ne dăm seama că și din acest punct de vedere valoarea operei sale îl așază printre scriitorii importanți ai literaturii noastre.

Opera sa așteaptă să fie „dez-mormântată” din publicațiile secolului trecut, publicată într-o ediție științifică, în întregimea ei. Vom descoperi, cred, un prozator cu nimic mai prejos de Alecu Russo și I. Ghica, alături de care trebuie să stea în istoria literaturii române. I. Porumbescu nu este scriitor bucovinean, ci scriitor român pașoptist.

NOTE

1. L. Bodnărescu, *Scrierile lui Iraclie Porumbescu*, adunate și însoțite de o schiță biografică, Partea I, Cernăuți, 1898, p. 4.
2. *Ibidem*, p. 5.
3. *Ibidem*, p. 9.
4. *Ibidem*, p. 10.

5. L. Morariu, *Irachie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, Ediție îngrijită de V. Nicolescu, Ed. Mușicală, București, 1986, p. 119.
6. *Ibidem*, p. 145-146.
7. L. Morariu, *Gazeta Bucovinei*, nr. 13, p. 3.
8. L. Bodnărescu, *op. cit.*, p. 11.
9. *Dacia literară*, sub redacția lui M. Kogălniceanu, studiu introductiv de Maria Platon, București, Ed. Minerva, 1972, p. 5.
10. L. Bodnărescu, *op. cit.*, p. 34-35.
11. *Ibidem*, p. 28-29.
12. *Ibidem*, p. 48.
13. *Ibidem*, p. 52.
14. *Ibidem*, p. 53.
15. *Ibidem*, p. 54.
16. *Ibidem*, p. 172-173.
17. *Ibidem*, p. 174.
18. *Ibidem*, p. 63.
19. *Ibidem*, p. 63.
20. *Ibidem*, p. 65.
21. P. Rusșindilar, *Hurmuzăcheștii în viața culturală și politică a Bucovinei*, Iași, Ed. Glasul Bucovinei, 1995, p. 14.
22. N. Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzachi cu Gheorghe Bariț, Vălenii de Munte*, Tipografia „Neamul românesc”, 1911, p. 63.
23. L. Bodnărescu, *op. cit.*, p. 121.
24. *Ibidem*, p. 185.
25. C. Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918*, Cernăuți, Tipografia Mitropolitul Silvestru, 1926, p. 64.

SUMMARY

The article presents some important moments of the life and work of Irachie Porumbescu, the father of the composer Ciprian Porumbescu. The author is convinced that Irachie Porumbescu's literary creation – which generally evokes events and personalities contemporary with him – should be studied and published in a scientific edition and capitalized for the history of Rumanian literature.

Poezie

CENACLUL „MIRCEA STREINUL“ DE LA UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI

(Ion Bâcu, Doina Bojescu, Svetlana Iavorschi,
Dumitru Mintencu, Lia Popov, Gheorghe Ungureanu,
Rodica Ursuleac, Vitalie Zâgrea)

La sfârșitul anului trecut, harnicul editor Nicolae Șapcă din Hliboca scoate încă o carte: culegerea de versuri a membrilor Cenaclului „Mircea Streinul“ de la Universitatea din Cernăuți (alcătuitor: dr. doc. Lora Bostan, conducător al cenaclului, care semnează și o scurtă prezentare).

De remarcat că această culegere a apărut grație sprijinului acordat cu multă bunăvoință de scriitoarea Ana Blandiana.

Mănăstirea de cuvinte, căci așa se intitulează culegerea, cuprinde 50 de poezii, semnate de cei opt „tineri năvăliți la vis“.

Salutăm apariția acestei culegeri prin publicarea unei sumare selecții din ciclurile cu care sunt prezentați cititorilor.

ULTIMII PAȘI

*Moare numai cel care se știe
pe sine
Se naște numai cel care își este sieși martor*

NICHITA STĂNESCU

E trist orașul
Ninge cu priviri de sânge
Peste ultimii pași.
Deși picioarele-s până la glezne
Afundate-n pământ.
Vreau să-l acopăr cu plapuma
Verbului scăldat în cântece
Ancestrale,
Însă de sub mine plouă fluturi
Cu pendule triste
Și sfâșiindu-mi carnea ultimilor pași,
Se întorc cu burta spre oglinda vremii.
Oare cine naște efemerul?
Să știu, l-aș înghiți cu poftă
Zguduită de mânie.
Fulgerul ceresc îmi sparge
Cripta visului adormit
În uitare
Și stând la straja curcubeului
Născut din firida irisului
Cosesc viermii născuți din
Tina marelui păcat.
Și înțeleg abia acum
Că în carnea ultimilor pași
Niciodată n-a curs sânge,
Doar străzi pustii legănate
În globula ochiului orb.
Iar eu nu sunt cela ce sunt
Voi fi doar un cuvânt
Rostit de un nostambul

Care-și pierde nepăsător
Sufletul.
E trist orașul cu ultimii pași
Născuți de mine.

Doina Bojescu

MOTIV PENTRU CÂNTEC

Acoperișurile de case brăzdează
Asfințitul conabiu
Jucând în ochii mei contururi
De reîntoarcere.
Turnul bisericii mă amenință
Cu zarva păsărilor
Fărămițate în bătaia vântului.
Strigăte de copii îmi fură cu prudență
Zâmbetul de altădată.
Închid ochii.
O pagină neagră acoperă totul,
Drumul nerăbdător mă scutură
Cu circulația mașinilor
Și praful tulburător mă face
Să închid gura.
Aș vrea să spun ceva dar mă deranjează
lătratul câinilor
Atunci, când mă ating de poartă
Și simt căldura lemnului
furat din soare.
Sunt martor la cearta corală
A vrăbiilor,
La aroma plictisitoare a trandafirilor.
Declar că am venit acasă.

Svetlana Iavorschi

*
* *

Vântul deschide larg ușa
Atunci când ploaia e în dans cu frunze de arțar
Sunt ani de când cenușa
Istovitoare, prăfuită mocnește în zadar
Lung păingeniș în colțul tinzii
Interesant tablou departe – e oglinda
Ivitu-s-a din întuneric încondeierea tristă-a amintirii
E chipul tău uitat în pragul iubirii

Sfeșnic înnegrit de vreme cu capătul de lumânare pârjolit
Văzduh îmbătător de liliac uscat în timp
E undeva o carte scrisă, peste
Timid de-un călător ce-anume-a rătăcit
Lăsat-a cineva pe masă un condei
Atunci, fiind grăbit.
Nimic. Și totuși multe, multe amănunte
A scris cu-acel condei vântul pe frunze de arțar
Dar... în zadar.

Dumitru Mintencu

SECUNDA VOPSITĂ ÎN ALB

De la un timp
traversez aceleași dimineți
cu miros de cafea și țigară.
Același câine te salută cu privirile
220 W scurt circuit
în stradă urcându-te în troleu
pornit spre zodia necunoscută.
Același poem cu porumbei întârziați
cu geamul ce-ți dirulează seara
pelicula cu zborurile liliacii ale copilului

ale copilului fantomă de la Agafton-92.
(Încolo totul e banal o călătorie
într-un troleu aglomerat)
dincolo, la coborârea în stația
pe care o vezi în fiecare noapte
tatuată pe aripile îngerului
măturătorului de vise
versurile pe care încă nu le-ai scris
cu mâna întinsă
așteptându-ți milostenia:
biletul din care-ți zâmbește secunda
vopsită-n alb.

Lia Popov

MONOLOG

Mi-e sufletul brăzdat de goluri,
La picioare zac plăsmuirile mele,
Înfrigurată încerc încă o dată
Să răscolesc printre ele.

Culeg cioburi multicolore –
Îmi pare un joc ciudat
Pe care l-am văzut undeva –
Un copil se căznește
Să lipească o vază spartă.

Ce mult aș da vamă timpului
Să rotesc clipele
Spre locul dintâi
Când îmi erau
Curate aripile,
Și îngerul îmi veghea
Visul la căpătâi.

Gheorghe Ungureanu

Atunci, îngerul va rosti
Rugăciunea Domnească.
Pământul se va umplea
Cu holde de sare din oceanul ocular.
Frunza va cădea strivită
De piciorul tău
Pe masa de lucru a heleșteului.
Și vei sufla împotriva vântului
Ca o nălucă.
Atunci, un crâmpei de șoaptă
Va spune: „Ai fost“.

Rodica Ursuleac

ȘI MĂ AȘTERN PE ACEA STRUNĂ DE VIOARĂ

Când mă ascund în neundele unui fir de mac,
Răsărit la orizont în pletele nopții,
Un arcuș pe strune de vioară
Plânge-n frunza de fag.
Trezind fiori ai dragostei,
Dulci ca și clipele unei copilării,
Amari ca și verdele pelinului,
Simțesc țărâna caldă
 și dătătoare de viață
Prin acel labirint de regăsire
 între eu și eu.
Vis de frunze
Plâns de vioară
Și în sfârșit:
Sentimentul, pavăza și crezul,
Stibla de busuioc
La mucenicul chip.

Iar eu mă închin la cununa
Ta de lauri
Și mă aștern pe acea strună de vioară.

Vitalie Zâgrea

SFÂRȘIT DE SECOL

Rădăcini roditoare putrezesc sub sol.
Flori fără tulpine înfloresc în noapte
Și spre zori se ofilesc și mor.
Soarele privește de sub nori de ceață
Haosul din jur.
Ochii dimineții se deschid
Și lacrimi ca roua
Cad pe corole.
Petalele se desprind
Și se transformă-n scrum de vise.
Existența devine neînțeleasă.
Iar trecutul și prezentul –
Un viitor sec și ciudat.

Folclor bucovinean

DIN COLECȚIA FOLCLORICĂ A PROFESORULUI VALERIU ZMOȘU DIN PĂTRĂUȚII DE JOS, RAIONUL STOROJINEȚ

COLINDE

AM AJUNS SFÂNTUL CRĂCIUN

Gospodare, să fii bun
C-am ajuns Sfântul Crăciun
Să fii, gazdă, cu noroc
Și să ne lași lângă foc
Să ne dai și-un dar frumos
De nașterea lui Hristos
Să fii, gazdă, sănătoasă
Și-ascultă colinda noastră
Sus, la poarta raiului
Șade Maica Domnului
C-un pahar de-argint în mână
Și tot plânge și suspină,
Trec îngerii și-o întreabă:
– De ce plângi, Măicuță dragă?
– Plâng întruna rău mă simt,
Multe rele-s pe pământ
Dacă-o sărbătoare vine
Toate cârciumele-s pline –
La biserică nu-i nimeni –
Toți înjură și se bat
Nu li-i frică de păcat
De Dumnezeu au uitat.

*Informatoare: Natalia Gb. Cobeli,
pensionară din comuna Pătrăuții-de-Jos,
reg. Cernăuți.*

Data înreg.: 12 iulie 1991

FII VESEL IUBIT CREȘTINE

Fii vesel iubit creștine
Că iată Crăciunul vine
Mieluțul nevinovat
Hristos marele-mpărat
Astăzi pe cel nevăzut
O fecioară l-a născut
În orașul Betleem
Aproape de Ierusalim.
Păstorii se bucurau
Îngerii frumos cântau
Filozofii se-nchinau
Daruri scumpe aduceau

Împăratul cel slăvit
În lume că a venit
Pe noi să ne mântuiască
De greșeala strămoșească
Să ne-nvețe cu-al său grai
Care-i calea către rai
Ce-i binele pământesc
Pe lângă acel ceresc
Azi Adam se-nveselește
Și iadul se tânguiește.
Azi toate se desfătează
Numai Irod se-ntristează.
Veniți azi iubiți creștini
Astăzi să ne-nveselim
Veniți să cântăm frumos
De nașterea lui Hristos
De-acum până-n vecie
Mila Domnului să fie
Această zi preasfântă
Și sărbătoare mărită
La mulți ani ca să vă fie
Cu noroc și bucurie.
Să aveți zile senine
Să petreceți tot în bine
Să trăiți în norocie
Și deplină fericire
La mulți ani s-aveți folos
De nașterea lui Hristos.

*Informatoare: Viorica Zmoșu,
gospodină casnică din comuna Pătrăuți-de-Jos.
Data înregistrării: 20 iunie 1973*

COLINDĂ PENTRU FATĂ MARE

Este-un strat de busuioc
Cu cărare pe mijloc
Dar cărarea cine-o face?
Face-o, face boul sur
Cu podoabele-mprejur
Cu copite potcovite
Cu coarnele aurite
Dar în coarne ce mai poartă?
– Poartă-un leagăn de mătasă
– În leagăn cine-i culcat?
(Numele fetei) – fată de-mpărat
Scoală deci nu mai dormi
Că de-aseară dor ți-o fi
Că de când ai adormit
Iarba toată te-a-ngrădit
Și pe gură și pe nas
Și pe scumpul tău obraz
Și prin sân ți s-a băgat
Scoală, fată de-mpărat.

*Informatoare: Veronica Moraru,
pensionară din comuna Pătrăuții-de-Jos,
reg. Cernăuți.*

Data înregistrării: 20 mai 1975

COLINDĂ PENTRU UN FLĂCĂU

Păsărică gălbioară
Stropită pe aripioară
Ce-ți faci cuibul
Ce-ți dregi cuibul
Pe drumul Pătrăuțului?
Trece voinicel călare
Cu săgețile-n spinare
Până vorba nu sfârșea
Voinicelul că-mi sosea
Strânse frâul, întinse arcul
Că sări de-un stângen calul.
Păsărica de-l vedea
Din gură așa-i zicea:
– Stai (numele flăcăului) nu mai da
C-am să-ți spun de-o ghicitoare
Ghicitoare, vorbă mare
Să te duci colo în vale

Acolo-i o fată mare
Cu cosițele pe spate
Cu buze nesărutate
Și la față rumenioară
Vrea să-ți fie soțioară.

*Informatoare: Veronica Moraru,
pensionară din comuna Pătrăuții-de-Jos,
reg. Cernăuți.*

Data înregistrării: 20 mai 1975

GREȘALA STRĂMOȘILOR

Eva și cu soțu-n trai
Fericți trăiau în rai,
Iar satana cel din foc
Pizmuia al lor noroc
La păcat spre a-i amăgi,
El de șarpe se slugi
În grădină într-un rând,
Eva pe sub pomi trecând
Ea pe șarpe l-a zărit
Sus în pomul cel oprit
Eva șarpelui grăi:
– Ce-ai venit de-a mă opri?
– V-a zis tatăl să nu luați
Din acest pom să mâncați?
– El mi-a zis, răspunde ea,
Vom muri dacă-om mânca
Dar vicleanu-a glăsuț
– Ba nici vorbă de murit
Dimpotrivă dacă-ți lua
Din acest pom și-ți mânca
Ochii vi s-or lumina
Tatălui veți semăna,
O să știți ca Dumnezeu,
Ce e bine și ce-i rău.
Ochii Evei străluceau
Poftă merele-i făceau.

DESCHIDE UȘA, CREȘTINE

Deschide ușa, creștine
Că eu vin din nou la tine
Drumu-i greu și-am obosit, –
De departe am venit
Pe la Betleem am fost,
Unde s-a născut Hristos.
Și am văzut pe a Sa mamă
Care Maria se cheamă,
Cum umbla pe sus pe jos
Ca să-l nască pe Hristos
Cum umbla pe jos pe sus
Ca să-l nască pe Isus
Cum umbla din casă-n casă
Ca pe fiul ei să-l nască
Și găsi ea mai apoi
Un staul frumos de boi
Și acolo pe rân' jos
S-a născut Domnul Hristos
Îngerii din cer coboară
Staulul îl înconjoară
Îngerii cu flori în mână
Împletesc mândră cunună,
Pe cunună-i scris frumos:
– S-a născut Domnul Hristos!
Care cu puterea sa
Ne va mântui lumea
Și de-acum până-n vecie
Mila Domnului Să fie.

*Informatoare: Elena M. Schipor,
elevă din comuna Pătrăuții-de-Jos,
reg. Cernăuți.*

Data înregistrării: 12 mai 1992

ISUS HRISTOS DOMNUL SFÂNT

Isus Hristos Domnul Sfânt
S-a născut pe-acest pământ
Și-a adus în lume pace
Dar la dușmani nu le place.
Și ei la sfat mi s-au pus
Să-l omoare pe Isus
Treizeci de arginți au dat

Și Iuda l-a sărutat
După-aceea au plecat,
Lui Pilat s-au arătat:
– Răstignește-l tu, Pilate
Răstignirea cea de moarte,
Dacă nu-l vei răstigni,
Împărat nu ni-i mai fi
Pilat pentru-a lui mărire
L-a trimis la răstignire
Sus pe cruce l-au suit,
Măinile i-au pironit
Pălmi peste obraz i-au dat,
Cu oțet l-au îmbătat,
Cu sulița l-au străpuns
Sângele pe cruce-a curs
Isus Hristos a strigat:
– N-aveai putere Pilat
Tatăl de nu ți-ar fi dat!
Și-a mai zis Isus rănit:
– Doamne, duhul ți-l trimit,
Iar când duhul i l-a dat
Soare s-a-ntunecat
Lumea s-a cutremurat
Luna s-a-mbrăcat în sânge,
Îngerii-ncepură-a plânge
Isus Hristos ca prin vis
Către cei din jur a zis:
– Pe mine mă răstignesc,
Pe voi să vă mântuiesc,
Că vine ziua cea mare
Și pe pământ sărbătoare.

*Informatoare: Ana V. Popescu,
pensionară, studii medii necomplete,
din comuna Pătrăuții-de-Jos, reg. Cernăuți.
Data înregistrării: 20 septembrie 1993*

COLINDĂ

Bună seara vă zicem
Și colinda începem
Vă rugăm să vă sculați
Colinda să ascultați
Că la anul care vine

Nu se știe de o fi bine
Că în acest an am tras
Tot nevoi și mult necaz
Domnul s-a cam supărat
Că pe el n-am ascultat
Noi trăim cu băuturi
Și-am uitat de rugăciuni
Dar nu știm că azi sau mâine
Domnul Hristos poate să vie
Să ne ia la judecată
Să ne facă parte dreaptă
Trebuie azi de-nvățat
Cum pe Hristos de-l urmat
Că el sângele-a vărsat
Să ne scoată din păcat
Pe cruce-a fost răstignit
Pentru-acest popor iubit
Dumnezeu pe Fiul Sfânt
Ni l-a trimis pe pământ
De batjocură și chin
Ca noi bine să trăim
Și el când s-a înălțat
Lege pe pământ a dat:
Să trăim, să ne iubim
Și Domnului să-i slujim
Dar vedem câteodată
Multe rele se arată
Ploi grozave și furtuni
Pentru că nu suntem buni
Sau vin ani și secetoși
Că suntem noi păcătoși
Noi aicea pe pământ
Nu iertăm nimeni nicicând
Dacă am greșit puțin
Iată ne și chinuim
Dacă vine la-mprumut
Trebuie să dăm mai mult
În Scriptură așa scrie
Să nu mai ținem mânie
Dacă bine vom trăi
Și pe Domnul vom iubi
Atunci fericiți vom fi
Dar amar va fi de noi
Că vine vremea de-apoi
Vom plânge și-l vom ruga
Și nimic n-a ajuta
Plânge și mi te căiește
Până moartea nu sosește

Îndreaptă-te cât ești viu
La moarte va fi târziu
Rămâneți cu bucurie
Dumnezeu cu voi să fie
Să trăiți să-nfloriți
La anul să ne primiți.

*Informatoare: Domnica Gheorghian,
gospodină casnică din comuna Pătrăuții-de-Jos,
reg. Cernăuți.
Data înregistrării: 27 septembrie 1992.*

SUS E CERUL, JOS PĂMÂNTUL

Sus e cerul plin de stele,
Jos – pământul plin de rele!
Sus – strălucesc stelele,
Jos – pe lume – relele.
Numa-n cer este dreptate,
Pe pământ e răutate,
Se-nșală frate pe frate
Ici e furt, colea – minciună
Crâșmele toate răsună
Mă întreb, Doamne, cum se poate
Ca să mi le rabzi pe toate
Oameni buni să ne-apucăm
Viața noastră s-o schimbăm
Să lepădăm lăcomia,
Vrajba, ura și beția.

HAIDEM, HAIDEM, NOI DOI FRAȚI

Haidem, haidem, noi doi frați
Pân-la ceaia curți înalte
Dinaintea curților
Crește-un măr și-un perișor
Iar în vârful mărului
Legănașul Domnului
Vântul din cer abur da
Leagănul se legăna...
Maica Sfântă lăcrima
Și din gură cuvânta:
– Of, of, of, Tu fiul meu

Al meu și-al lui Dumnezeu
Tu să spui lume-n jos
Ca să creadă în Hristos
Acela în rai va merge,
Că moartea când o să vie
La nimeni nu dă de știre
Ea din casa luminoasă
Duce-n groapa-ntunecoasă
Și te-acoperă cu lut
Să nu zici nici un cuvânt
Nici de apă-o picătură
Să-ți ardă limba în gură.

*Informator: Toader Gb. Procopoiaie,
pensionar din comuna Pătrăuți-de-Jos,
reg. Cernăuți.
Data înregistrării: 3 iunie 1994*

PLÂNGE MĂICUȚA LA CRUCE

Plânge Măicuța la cruce
După fiul ei cel dulce
Dar nu plânge cum se plânge
Inimioara i se frânge
Care mamă nu ar plânge
Când își vede fiu-n sânge
Pe care mamă n-o doare
Când vede că fiu-i moare
Of, Isuse, Fiu prea-dulce

BUJORUL

Dramă populară

Personajele:

1. Anul Nou
2. Anul Vechi
3. Grecul
4. Bujorul – căpitanul haiducilor
5. Ciobanul
6. Vânătorul
7. Căpitanul turc
8. Amanta
9. Trei haiduci

Costumația

1. *Anul Vechi* – moș obișnuit – suman, opinci, ȋțari, pălărie mare.
2. *Anul Nou* – mireasă – rochie albă cu cununie pe cap.
3. *Grecul* – are barbă și manta militară, fes roșu.
4. *Vânătorul* – costum verde, pălărie, armă.
5. *Ciobanul* – cojoc, cușmă, opinci, fluier.
6. *Căpitanul turc* – costum militar cu ighileți și epoțeți.
7. *Bujorul* – costum național românesc – ȋțari, căciulă, bondiță.
8. *Amanta* – catrință, cămașă, basma pe cap.
9. *Trei haiduci* – costume naționale românești.

*(În casa celui urat intră cântând Anul Vechi,
Anul Nou, trei haiduci, Grecul).*

– Anul Nou cel mult dorit
Sosește împodobit
Ca un împărat slăvit

De Domnul orânduit
Așa e ca o mireasă
Și sosește-n casa voastră
E ca zâna din povești
Alta așa nu găsești.

ANUL NOU (intră cântând)

– Foaie verde de mohor
Măi dorule, măi
La fântâna cu izvor
Măi dorule, măi
Se-ntâlnește dor cu dor
Măi dorule, măi
Se sărută până mor
Măi dorule, măi.

ANUL NOU

– Ah ce tare-am obosit
Până am ajuns pe pământ
Pe mine m-a trimis Dumnezeu
Ca să trag acesta greu
M-a trimis și l-am găsit

(Arată spre Anul Vechi)

Și am multe de vorbit.
Bună seara veterane
Și prea mândre căpitane
Ce ești Ștefan sau Mihai
Glorioși trecuți la rai
Sau vreun al apărător
Acestui cinstit popor.
Spune-ndată cine ești
Dacă vrei să mai trăiești.

ANUL VECHI

– Eu sunt Anul Vechi trecut
Care multe-am suferit
Pentru-acest popor cinstit
O, tu scumpă bălăioară
Mândră ca o lăcrinioară
Spune și tu cine ești
Cu ce nume te numești?

ANUL NOU

– Eu sunt Anul Nou, și-atât
De-aceea-am venit pe pământ

Haiducul I

– Te felicitiez An Nou!
Bucovina toată az
Este în mare necaz
Așteaptă a ta sosire
Pentru a ei mântuire.

ANUL NOU

– Mulțumesc pentru felicitare
Dar pe tine ghinș bătrân

(Arată spre Anul Vechi)

Te voi face praf și scrum
Că nimic n-ai făcut
Pentru poporul iubit.

ANUL VECHI

– A-o-leu! Ce belea grea
S-agățat de barba mea
De când Anul Nou a venit
Și barba mi s-a-ncălcit.

(Haiducii cântă)

– Anul Nou ce a sosit
La toți fie fericit
Și trebuiește primit.

(În casa celui urât intră Bujorul cântând)

– Foaie verde mă domnesc
Toată vara eu muncesc
Pe ogorul boieresc
Ce folos din munca mea
Merge-n punga altuia
Cât muncesc eu într-o vară
Îmi beau grecii într-o seară
Cât muncesc eu într-un an
Plătesc birul la dușman

Dar am stat și m-am gândit
Și la palat am venit
La palat albă să fac
De biruri să fiu scăpat
Dar în poartă la palat
Uite-l pe grecul spurcat.

(Arată către grec)

GRECUL

– Ce cauți, ai opincare?

BUJORUL

– Cat dreptate boier mare!

GRECUL

– Pleacă repe de-aici
Vodă nu-i pentru calici
Tu, Bujor îngrozitor
Ce faci pradă și omor
Această bardă ascuțită
Pentru tine-i pregătită.

(Îi arată barda lui Bujor)

BUJOR (cântă)

– Dacă e vorba așa
Naiba pe toți să vă ia
Rămâi Vodă la domnie
Că eu plec în haiducie
Și de voi prinde vreun grec
Am să-i bag hangeru-n piept
Și vreo trei gloanțe la spate
Singular o să-mi fac dreptate
De voi prinde vreo cucoană
Am să-i fac carnea pastramă
De voi prinde vreun ciocoi
Șapte piei o să-i jupoi.

BUJOR *(se adresează haiducilor)*

– Bună seara, măi flăcăi,
Mândri pușori de zmei

Voi de când ați haiducit
Pe aicea n-ați zărit
N-a trecut un grec spurcat
Chiar de aicea din sat?

Haiducul I

– N-a trecut dragă Bujor
Pe aicea de trecea
Pe el moartea-l aștepta
Tlința asta ruginită

(Arată arma sa lui Bujor)

Pentru el e pregătită

Haiducul II

– Ale noastre pungi golite
Cu aur erau umplute!

Haiducul III

– Un lucru doar mă mânănește!
Potera ne urmărește
Și ne-a prinde fără de veste!

Bujor

– N-aveți teamă, măi flăcăi,
Ai codrilor haiducei
Cât timp noi vom haiduci
Potera o vom atârpi
Și pe greci i-om nimici!

Ciobanul *(cântă)*

– Foaie verde de arțar
Măi Bujorule, măi
Mă suiam pe pătular
Măi Bujorule, măi
Și-am văzut sub un umbrar
Măi Bujorule, măi
Un voinic cât un stejar
Măi Bujorule, măi
Voinicul voinicilor
Măi Bujorule, măi

Căpitan haiducilor
Măi Bujoare, măi
Decât bățul ciobănesc
Măi Bujoare, măi
Mai bine în codru des
Măi Bujoare, măi
Decât ciobănaș la oi
Măi Bujoare, măi
Mai bine haiduc ca voi
măi Bujoare, măi!

(Ciobanul îngenunchează în fața lui Bujor)

– Măi Bujoare, dragul meu
Vedea-te-am mândru flăcău
Căpitan peste haiduci
Care bagă groaza-n turci
Primește-mă-n ciata ta
Pentru a mă răzbuna
Pe această liftă păgână
Ce mi-a răpit a mea turmă.

BUJOR

– Te primesc în ceata mea
Pentru a te răzbuna
Pe-această liftă păgână
Ce ți-a furat a ta turmă!

VÂNĂTORUL *(intră în casă)*

– Pe loc stați! Din loc nu mișcați
Din acest moment sunteți arestați
De aici nu veți ieși
Până-al nostru căpitan n-a veni!
El pe mine m-a trimis
Pe toți să vă arestez.

BUJOR *(nepăsător)*

– Vie și al vostru căpitan
Doar știu că nu e Bogdan
Și Bogdan dacă ar fi
Noi de-aici tot vom ieși
Ține ușa, frățioare
Ca să-mi scot eu săbioara
Săbioară fermecată
Să le iau puterea toată.

CIOBANUL

– N-o mai pot ținea, stăpâne
Nu mai am puteri în mine
Sunt mulți, bată-i-ar norocul
De dușmani nu-mi aflu locul!

BUJOR

– Fie cât de mulți, nu-mi pasă
Bine că-i stăpânu-acasă
Și ne-a face de mâncare
Trei găini și trei rățoae
Și vom trage din pistoale.

VÂNĂTORUL

– Măi Bujor, gata-i cu tine
Iată căpitanul vine.

CĂPITANUL

– Măi streine, înarmat
Spune-mi pe unde-ai intrat
Spune-ndată cine ești
Dacă vrei să mai trăiești!

BUJOR

– Stai, măi, la prima-ntâlnire
Tu mă pui chiar la oprire
Furios ce mă gălesc
Îmi vine să te zdrobesc!
Această flintă ruginită
Pentru tine-i pregătită

(Și-i arată arma sa căpitanului. Acesta s-a înfricoșat)

Tu știi că eu sunt Bujor
Ce pe boieri îi omor
Pe mine de nu mă crezi
Dute-n codru și-ai să vezi
Unde-s tufele mai mari
Zac ai voștri boieri mari
Unde-s tufele mai mici
Stau ascunși ai mei voinici.

CĂPITANUL

– Te rog, dragă vânător
Dă-mi un pic de ajutor
În curând să mi-i omor
Pe Bujor-ngrozitor
Cu această sabie-săbioară
Preaiubita mea surioară.

VÂNĂTORUL

– Măi Bujor, îngrozitor
Ia-o mai încetișor
Și tare nu te grăbi
Pe al nostru căpitan al omorî
Că eu sunt frate cu el
Și te-mpușc ca pe-un mișel.

CĂPITANUL

– Pentru vorbele ce mi le-ai dat
Pe loc să fi-i arestat
Dar mai sigur ca să fim
Luați armele de la brâu!

BUJOR

– Vom lepăda armele noastre
Chiar în fața D-voastră
Dar vom cere socoteală
Pentru-a noastră bănuială.

CĂPITANUL

– Acum, dragă vânător
Leagă-l pe acest Bujor
Pentru crimă și omor
(Vânătorul îl leagă pe Bujor)

VÂNĂTORUL

– Ștefane, Bujorule,
Unde-ți sunt averile?

BUJOR

– Le-am ascuns pe sub copaci
Ajutor la cei săraci

Să-și cumpere boi și vaci!

(Apoi cântă)

Eu mă duc codrul rămâne
Plânge frunza de pe mine.
Că la mulți le-am făcut bine
Iar dacă-am făcut vreun rău
Am să-l trag doar singur eu!

(Apoi zice)

Ah, amanta mea iubită
Te rog, nu sta amărâtă
Vină-n grabă și mă scapă
Și dă-mi o cană de apă
Că-s în lanțuri greu legat
Și de greci înconjurat

AMANTA *(intră cântând)*

– Cutreier munți și codri
Mă urc pe stânci și râpi
Să-mi caut iubitul
Și-aș vrea ca să-l gădesc
Să-i spun o jale amară
Și câte-am petrecut
De când s-a dus prin lume
Și nu l-am mai văzut
Aș vrea să-l văd o dată
În brațe ca să-l strâng
Cu dor să-i sărut gura
Și să suspin, să plâng...

(Amanta zice Căpitanului)

– De unde vii tu oare,
Preamândre căpitane?

CĂPITANUL

– Vin din urmărirea
Unui brav șoiman!

AMANTA

– Nu-l cunoști tu oare
Pe-un brav haiduc ce poartă
Numele Bujor?

CĂPITANUL

– Îl cunosc prea bine
Scumpa mea puicuță
Chiar e-n cort la mine
Dar ce este drăguță?

AMANTA

– El mi-e mai aproape
Și aș vrea să-l văd
Dacă vrei arată-l
Că nu e prăpăd!

CĂPITANUL

– Dar știi ceva dragă
Dacă-i vrea să-mi fii
A mea mireasă peste câteva zile?

AMANTA

– Chiar și-mpărăteasă
De-aș putea să fiu
Altuia mireasă
Nu doresc să fiu
Eu nu vreau cu tine
Să mănânc dintr-un talger
Și nu-mi las iubitul
Pe Bujor cel ager!

CĂPITANUL

– Cu bine dragă
Îl vei vedea murind
Vânător! Sus încarcă-ți arma
Și-amândoi ca să fim gata!

(Cântă Căpitanul și Vânătorul)

– Să fim gata iară
Să-l lovim să piară
Să-l ochim să-l lovim
De el să ne mântuim.

AMANTA

– Numai prin pieptul meu
Va trece glonțul
Dar pe Bujor nu-l va atinge

(Apoi cântă disperată)

– Cui lași tu codrul
Cui lași tu murgul
Și ai tăi haiduci?
Gândește-te la mine
Că eu te iubesc
Și-acum pentru tine
Viața mi-o jertfesc.

AMANTA *(către căpitan)*

– Ah, măi dragă căpitane
Mi-a venit un gândișor
Dau o pungă de bani numărați
Pe Bujor să-l dezlegați!

CĂPITANUL

– Auzi, dragă vânător
Ce zice amanta lui Bujor
Că ne dă o pungă mare
Lui Bujor să-i dăm scăpare
Tu ce zici?

VÂNĂTORUL

– Eu sunt de acord!
Voi avea bani de iernat
De vară și de-nsurat!

CĂPITANUL

– Ia, măi dragă vânător
Dezleagă-l tu pe Bujor!

BUJORUL

– Iată colo-ntre pistoale
Veți găsi o pungă mare
Punga mare o luați
Armele ni le lăsați.

Haiducii (*cântă*)

– Ha-ha, tra-la-la
A scăpat Bujorul, da!
Ha-ha, tra-la-la
A scăpat Bujorul, da!

Căpitanul și Vânătorul (*cântă*)

– Viclenia și vânzarea
Vezi Bujor ne-a înșelat
Noi murim de întristare
Dar el vesel a scăpat.

Haiducii Bucuroși (*cântă*)

– Ha-ha, tra-la-la
A scăpat Bujorul, da!
– Ha-ha, tra-la-la
A scăpat Bujorul, da!

Bujorul (*cântă*)

– Eu mă plimbu pe poteci
Însoțit de-ai mei haiduci
Ei au arme ca și mine
Și nu se mai tem de nimic!

Haiducii (*cântă*)

– Ha-ha, tra-la-la
A scăpat Bujorul, da!
Ha-ha, tra-la-la
A scăpat Bujorul, da!

Haiducul I

– Tu cel cu chipiu vărgat
Cine te-a mpins la păcat?
Pe Bujor de l-ai legat
Până punga nu ți-am dat
Din lanțuri nu l-ai dezlegat
Spune-ndată cine ești
Că pe loc te nimicesc!

CĂPITANUL

- Eu sunt căpitan
De mai bine de un an
Și scumpa țara mea
În veci o voi apăra.

Haiducul II

- Dar tu cel cu flinta-n spate
Cine te-a dus la păcate?
Pe Bujor de l-ai legat
Și până bani nu ți-am dat
Lanțurile nu ți-ai luat
Spune-ndată cine ești
Că pe loc te nimicesc!

VÂNĂTORUL

- Eu sunt vânător
Căpitanului meu ajutor
Și scumpă țara mea
În veci o voi apăra
Dar dacă tu nu crezi
Pot un cântec să-ți probez.

Haiducul III

- Cântă și vei fi iertat!

VÂNĂTORUL ȘI CĂPITANUL (*cântă*)

- Ziua scade, noaptea crește
Vine timpul de vânat
Inima-mi întinerește
Că mă duc eu la vânat
De-acum doarmă cine poate
Liniștit în patul său
Vânătorul n-are noapte
Vânător sunt eu.

ANUL VECHI (*cântă*)

- Mândruliță ochi ca mura
Vin la badea și-a da gura
Că ți-a da inel de-argint
Cu pietre de mărgărit.

ANUL NOU (*cântă*)

– Moșule cu plete dalbe
Nu vorbi ce nu se poate
Că ne-aude Dumnezeu
Și ne-a face ceva rău!

ANUL VECHI (*cântă*)

– Nu te teme, mândruliță
Vin' și-mi dă a ta guriță
Dumnezeu e bun și iartă
Unde-i dragoste curată.

SFÂRȘIT

*Informator: Vasile Garaga, 33 ani,
studii medii, locuitor din comuna Pătrăuții-de-Jos,
reg. Cernăuți.*

Data înregistrării: 10 noiembrie 1989.

Arhiva Bucovinei

DIN ARHIVA FAMILIEI NANDRIȘ: SATUL NOSTRU MAHALA DIN BUCOVINA *Însemnări pentru mai târziu*

de dr. Ionică Nandriș

VI

Vasile DORUȘ a lu' Petrea scrie:

„...de când a început războiul, 22 iunie 1941, n-am putut dormi nici o noapte liniștit... Eram pădurar, ziua îmi făceam datoria în pădure, noaptea eram cu ochii în patru, căci, în fiecare seară, spioni de-ai bolșevicilor veneau să vadă ce fac... În timpul din urmă am părăsit pădurea și am venit în sat, unde eram mai liniștit și nu eram așa de singur. Seara ne mai adunam pe la vecini și tot socoteam cam pe când ar putea ajunge ai noștri aici...

La 5 iulie s-a zvonit că trupele române ar fi în Cernăuți. Atunci ne-am pornit spre Prut mai mulți bărbați, cam vreo douăzeci, toți mai tineri, cu armata făcută, pentru a întâlni ostașii români și să le putem fi de folos la nevoie. La Prut, la Horecea, pe locul cum îi spuneam noi la „Spingheac”, am întâlnit cea dintâi patrulă românească, un căpitan și un grup de ostași. După ce-am împlinit prezentarea trebuincioasă, i-am spus căpitanului că stăm la ordinele lui. Căpitanul ne-a primit bine și după ce ne-a cercetat cu ochii și ne-a pus mai multe întrebări căutând să ne cunoască gândurile, ne-a dat o misiune: să-i aducem situația de la punctul „Lipnic” unde rușii aveau tranșee solide. Într-o fugă am fost în Lipnic și am găsit tranșeele goale. Rușii au șters puțină... Cele aflate i le-am adus repede căpitanului, care ne aștepta la Prut. Am condus patrula până la Lipnic. Ajunși acolo, gospodinele din Mahala au adus mâncare caldă pentru ostași (noi în trecere prin sat am dat de veste). Ostașii au mâncat și s-au odihnit puțin. Între timp, grupul nostru a crescut cu mulți săteni din Mahala. În timp ce ostașii mâncau, noi patrulam împrejurimile.

Căpitanul mi-a mai dat o misiune, să cercetez comuna Rarancea – un centru comunist cunoscut. Am plecat încolo cam treizeci de mahaleni și, într-adevăr, am descoperit șase ostași sovietici, pe care i-am dezarmat și i-am pus sub pază ca prizonieri. Am mers la primărie unde am adus vestea că vin trupele românești. Împreună cu câțiva oameni din Rarancea, am pus un primar nou, am dat poruncă să deschidă biserica (închisă la venirea rușilor) și să tragă clopotele... Oamenii ieșeau din ascunzișurile lor să vadă și ei ce se întâmplă de trag clopotele rămase tăcute din 30 iunie 1940. După ce-am mai descoperit 10 soldați ruși ascunși prin casele oamenilor, dezertori sau spioni, i-am dezarmat și ne-am întors cu arme și 16 prizonieri la

* Dealul cel mai înalt dintre localitățile Mahala și Rarancea (n.red.).

Lipnic, unde căpitanul ne aștepta cu grijă, să nu ni se fi întâmplat ceva. Bucuros că ne-am întors, ne-a rugat să-l însoțim la Boian, fiindcă cunoaștem drumul mai de-a dreptul. În Boian căpitanul nostru a întâlnit o altă patrulă românească. Locuitorii din Boian aveau încă proaspătă amintirea purtării rele a unor evrei de-acolo, care au nenorocit o mulțime de săteni cu denunțuri și ajutor pentru deportarea populației românești din acel sat, în timpul comuniștilor (...). Mulți români au plătit cu viața și alții cu deportarea în Siberia, din pricina aceasta. Căpitanul nostru, după ce-a făcut legătura cu compania sosită în Boian, înaintea noastră, ne-a mulțumit pentru ajutorul dat, și ne-a rugat să ne întoarcem acasă. Ne-am despărțit cu părere de rău și i-am urat sănătate și izbândă. Mândri de tot ce-am putut face în acea zi de 5 iulie 1941, ne-am întors în sat.

.....
Ce poate face frica! [...] era în săptămâna a doua de la intrarea trupelor românești în Cernăuți, scrie mai departe Vasile Doruș a lu' Petrea. Bolșevicii s-au dus, trupele românești trecuse Prutul și dădeau lupte departe undeva în Basarabia. Mahalenii, ca și toată populația care a trăit sub bolșevici un an de zile, au rămas cu o boală ce nu se lecuiește ușor: frica, groaza de bolșevici și de cozile lor de topor. Oamenii vorbeau puțin și nu aveau încredere în nime. Fiecare familie care nu se dase cu comuniștii se aștepta, înainte de eliberare, să fie deportată în orice noapte. Când venea seara, bărbatul nu era acasă. Somnul și-l făcea fiecare unde și cum putea. Unul dormea ascuns în paie într-o șură, altul într-o grămadă de strujeni, altul pe câmp în zăvoaie... Grigore Isac avea o scorbură într-o răchită bătrână și acolo își petrecea nopțile. Gheorghe a lu' Tuman și-a făcut pat în malul unei râpe și așa mai departe... De aceea, atunci când au venit românii, frica, groaza, spaima nu le ieșise din oase și nu știau ce să facă ca să scape de boala asta...

„...era într-o marți, 15 iulie 1941, de sus, din pădure, unde m-am întors din nou, ca pădurar, zăresc pe șoseaua ce vine dinspre Sadagura spre Boian și pe marginea satului o mișcare de oameni neobișnuită. Într-o fugă, intru în sat și ce văd: lumea fuge care cum poate, lăsând totul în urmă. Când întreb pe unul, pe altul ce s-a întâmplat, de ce fug, unde fug, nime nu răspunde și fug cât pot. Fugeau copiii, fugeau femeii, fugeau bărbații, fugeau tinerii și bătrânii, toată lumea fugea spre Prut și spre Boian. Oamenii din satul vecin, Jucica, fugeau în Mahala, cei din Mahala fugeau în Boian. Toată lumea fuge unul peste altul, lăsând în urmă casa, vite, gospodărie. Tot întrebând în dreapta și-n stânga de ce fug și neprimind nici un răspuns, zăresc în mulțimea grăbită de pe șosea un cunoscut din Jucica. Vreau să-l opresc și să-l întreb, poate știe el ceva, că vine mai de departe, dar n-a fost chip să-l opresc. Din mers mi-a strigat doar «vin jidanii»... Cu groaza asta am ajuns acasă. Aici ce să văd? Nevasta singură plângea, de n-o puteam opri, să-mi spuie de ce plânge. Cei trei băieți ai noștri nu erau nicăieri. O clipă parcă eram năucit de cap. Nu mai știam ce să cred, ce să fac și încotro s-o iau... Ori lumea a înnebunit, ori eu am înnebunit.

Șeful de post mă roagă, dacă cumva voi întâlni vreo unitate militară românească ce-ar trece spre front s-o rog în numele lui să ne dea o mână de ajutor... Ieșind la șosea, într-adevăr întâlnesc o coloană mare de căruțe de aprovizionare în drum spre front. Mă prezint comandantului și-i spun rugămintea șefului de post din Mahala. Comandantul se uită mai bine și vede o mulțime de lume care ieșind din sat grăbește spre Prut și Boian, luând-o peste ogoare. Comandantul oprește coloana lui, se duce la mulțimea grăbită și-o sfătuiește să se liniștească, să se întoarcă acasă, că nu-i nimic ce să-i sperie. E numai o spaimă fără rost. Dar n-a folosit sfatul comandantului. Atunci

a dat ordin să tragă în aer mitralierele, cu gândul că-i va intimida și lumea se va întoarce din drum. Efectul a fost și mai rău... Lumea s-a speriat și mai tare și-a luat-o la fugă mai serios... Atunci comandantul a dat ordin ca toți ostașii lui să lase căruțele pe loc, și au mers cu toții în fața mulțimii și le-a vorbit că tot ce fac e degeaba, că nu e nimic, că frontul e departe, și să nu se sperie de o vorbă aruncată anume de cineva care ne e dușman. Și mai cu binele, mai cu răul, oamenii au început a se mai liniști și unul câte unul au început să se întoarcă în sat. Unii însă tot au luat-o la fugă. După toate acestea, eu am pornit călare spre Prut, întrebând pe cine întâlneam dacă n-au văzut trei băieți așa și așa. Nimic. Am trecut Prutul la Horecea și-am ajuns pe nserate în Cernăuți. Băieții i-am găsit în Caliceanca, la un gospodar cu mai mulți săteni. Ce aflu în Cernăuți? Aici în oraș s-au adunat ... evrei din satele și târgurile Bucovinei de miazănoapte căzută sub stăpânire comunistă. ... Văzând că situația devine primejdioasă pentru ei, au părăsit orașul și, trecând prin satul Jucica, s-au îndepărtat spre pădure, cu gândul să ajungă la frontul rusesc, care era atunci pe Nistru și să treacă dincolo. Unii dintre oamenii din Jucica spuneau că au văzut grupe mari și bine înarmate, trecând prin grădinile oamenilor. De șosea se temeau. ... Ucrainenii din Jucica s-au speriat și au început să fugă din sat spre Mahala. În felul acesta a luat naștere panica, ca o nebunie și s-a lătit ca focul. În noaptea de marți spre miercuri și miercuri spre joi, oamenii din Jucica au dormit în Mahala, cei din Mahala au dormit în Boian, Ostrița și Cosmin. Apoi încet, încet, au început să se întoarcă la casele lor. O femeie cu copii, Eufrosina Răileanu, a ajuns până în Dorohoi. A fost arestată, bănuită de spionaj rusesc, apoi internată și îngrijită în spitalul din Dorohoi. După două săptămâni femeia și copiii s-au întors sănătoși acasă..."

Întâmplarea aceasta este în măsură să oglindească starea de groază a populației după un an de stăpânire rusească și „prelucrare“ bolșevică.

Și Ștefan A LU' MITRU, din Mahala, a scris, în iunie 1946 prietenului Vasile Doruș, refugiat în România:

„... Te rog, măi prietene, să-mi dai răspuns. Tu știi ce vreau și ce așteptăm. Rog răspuns, dacă ai plăcere, și scrie, e ceva nădejde ori nu?...“ Și până azi, în mai 1965, Ștefan a lu' Mitru n-a primit răspuns.

ANEXE

NUME DE FAMILII MAI RĂSPÂNDITE DIN MAHALA:

1. Antonescu	49. Gologan	97. Paulovici
2. Androniciuc	50. Huștiuc(Hostiuc)	98. Putință
3. Axani	51. Hurghiș	99. Propiescu
4. Balan	52. Harabagiu	100. Purice
5. Bădicel	53. Huzun	101. Răileanu
6. Bodnar	54. Harasâm	102. Roșca
7. Boiciuc	55. Lungu	103. Ruptaș
8. Budnic	56. Iacobăț	104. Rușoiu
9. Bujniță	57. Irimia	105. Rodici
10. Buzdugan	58. Isac	106. Salahor
11. Clim	59. Istrati	107. Sâdur
12. Carp	60. Izmicher (Hismicher)	108. Sânduleac
13. Caba	61. Ilinciuc	109. Sainciuc
14. Costan	62. Iuri	110. Samson
15. Cernăușcă	63. Iurcu	111. Soroceanu
16. Cârstel	64. Ienca	112. Singurel
17. Cazacu	65. Lazăr	113. Scripcariu
18. Cataranciuc.	66. Leanu	114. Tarhon
19. Chelbea	67. Lungeac	115. Toacă
20. Chificeac	68. Lupu	116. Todiraș
21. Cudla	69. Lisei	117. Tănăsoiu
22. Cojocariu	70. Mândrescu	118. Todirean
23. Coițan	71. Magdalin	119. Trișcău
24. Cova	72. Mardari	120. Timciuc
25. Cernăuțean	73. Moraru	121. Tanasescu
26. Caracea	74. Mamolea	122. Tatarciuc
27. Costel	75. Măxineți	123. Ursu
28. Chișcari	76. Mihalescu	124. Vlas
29. Ciobotariu	77. Mitrofan	125. Vasilaș
30. Ciobanu	78. Mușat	126. Vasiloiu
31. Crăiuță	79. Munteanu	127. Volintir
32. Crișan	80. Merticariu	128. Ursache
33. Cuciureanu	81. Mosoriucă	129. Zahariciuc
34. Cucu	82. Maiorschi	130. Zauca
35. Doruș (Doroș)	83. Macoviciuc	131. Ungureanu
36. Dolhan	84. Masloschi	132. Ienache
37. Droboță	85. Nandriș	133. Mihalcea
38. Damian	86. Neğuțoiu	134. Mihălucă
39. Dănilă	87. Niculaievici	135. Zlătar
40. Danciu	88. Nică	136. Iftode
41. Diaconu	89. Osaciuc	137. Basu
42. Fănar	90. Pascal	138. Tuman
43. Găină	91. Pleșa	139. Poclitar
44. Gorgan	92. Pridie	140. Mustață
45. Grigoraș	93. Petriuc	141. Dascaliuc
46. Grigorovici	94. Pitei	142. Spănu
47. Grigoroșciuc	95. Prisacariu	
48. Ghiba	96. Popiciuc	

OBICEIURI DE CRĂCIUN

De Crăciun și Anul Nou, erau la noi, în Mahala, obiceiuri frumoase ca în toate satele din jur: colinde, stele, irozi, plugușor, malancă, semănatul etc.

Cea mai veche colindă cunoscută era:

*Sculați, sculați boieri mari
Că vă vin colindători
Pe la miez de cântători...*

.....

apoi:

*Trei crai de la răsărit
Cu steaua au călătorit... (cu multe variante)*

Mai era o colindă bătrânească: „Maria se tot plimba“, pe care numai bătrânii o cântau.

Irozii nu puteau lipsi.

De Anul Nou: plugușorul și „coleada“, organizate după vârsta și fruntea flăcăilor. „Plugul cel Mare“ era el flăcăilor de frunte, cu scripcar (vioară) și fluier, cu calfă, casier, colăcer etc. Mai era „Malanca“ – ca un fel de trupă de teatru improvizat.

În dimineața Anului Nou, copiii umblau pe la case cu „Semănatul“ (cu grâu). Plugușorul avea felurite și frumoase cântece și urări. Iată de pildă cel mai cunoscut:

a. *Aho, aho, copiii și frați
Lângă boi v-alăturați
Și cuvântul mi-ascultați
Bădica Traian a pornit într-o joi
Cu plugul cu doisprezece boi
Boi, boureni...
Da voi mânați, măi feciori
Hăă, hăăi, hăăi...*

b. *Măine anul se înnoiește
Plugușorul se pornește
Și începe a colinda
Pe la case a ura:
Iarna-i grea, omătu-i mare
Semne bune anul are,
Semne bune de belșug
Pentru brazda de sub plug...
Doamne binecuvântează
Casa care o urează
Plugușorul fără boi
Plugușorul tras de noi
...mânați flăcăi
Hăăi, hăăi, hăăi...*

VECHE STRIGĂTURĂ DE JOC DIN MAHALA

*Hai, la dreapta, tropota,
Hai la mijloc, iaca așa,
Și-ncodată, măi flăcăi,
Ostriceanca rupe-o măi!
Trie-nainte, trii-napoi,
Jumătate bade băi,
Pe călcâi, bade Mihai
Haide-n sus, bădiță măi,
Trie pălite, trii schimbate
Și la dreapta sus, măi frate
Hop în loc și iar în loc
Și din palme batem foc...**

Auzită de la Ion Ursu din Mahala, refugiat la Sibiu. A decedat în 7 septembrie 1965, în Sibiu. Nevasta lui și doi băieți (de doi ani și cinci ani) au fost deportați de ruși în Siberia, în 1941. Nevasta a murit acolo. Băieții s-au întors acasă după 18 ani, dar nu l-au mai văzut pe tatăl lor.

SEARA SF. ANDREI:

În seara aceasta era mare mișcare în sat la noi, mai ales printre tineri. Fetele se adunau în case și o bătrână le făcea fel de fel de lucruri, care să le prezică dacă se vor mărita curând și cum va fi bărbatul lor. Se topea plumb și se vărsa în vas cu apă rece. După formele plumbului, se poate ști viitorul fetei pentru care s-a făcut acea operație. Se arunca câte o ciubotă galbenă de-a fetei peste casă și după cum găsea poziția ciubotei se presupunea și viitorul fetei. Numai că flăcăii pândeau treaba asta și furau ciubota și fata rămânea numai cu una. La miezul nopții, fetele de măritat se legau la ochi și se duceau așa la un gard apropiat și legau ață de lână de diferite culori de un par din gard. Dimineța alergau să vadă cum arată parul. Dacă e neted, drept, atunci și soțul ei viitor va fi frumos și drept. Dar flăcăii aveau grijă să schimbe legătura parilor și dimineța fetele să fie tare supărate de ce-au găsit.

Și multe alte datini curioase mai dăinuiau de Sf. Andrei.

MĂSURĂTORI LOCALE:

1. *prăjina* = aprox. 13 m²
2. *falcea* = 80 prăjini
3. *stânjen* = doi metri cubi (lemne)
4. *claie (de păioase)* = 30 snopi
5. *claie* – (la ouăle de Paști) = 30 ouă
– (și la cânepă) = fuioare

LA SECERAT DE PĂIOASE (GRÂU, SECARĂ ETC.):

1. *mănunchi* = cât cuprinde mâna stângă ca să fie tăiat cu secera
2. *snop* = după mărime

* Se striga la un joc al flăcăilor (fără fete) care, în sat, se chema *Hinț* (n. red.).

- 3. *clai* = 30 snopi
- 4. *stog* = de formă rotundă
- 5. *jireadă* = de formă lungă

LA COSIT DE FÂN:

- 1. *brazdă* = cât se cuprinde cu coasa
- 2. *pală* = grămezi mai mici de fân, uscat în brazde
- 3. *val* = mai multe pale
- 4. *căpiță*
- 5. *stog și jireadă* = vezi mai sus

UNELTE CASNICE ȘI DE MĂSURAT:

- 1. *Căuș* = recipient din lemn, de formă ovală, cu coadă, cam de un kg.
- 2. *mertic* = recipient din lemn, de formă verticală, cam cât o doniță. E măsura ce se lua la moara de apă, ca plată pentru măcinatul unui sac de grăunțe.
- 3. *dimirlie* = cam 12,5 kg
- 4. *baniță* = 25 kg
- 5. *coreț* = patru banițe = 100kg
- 6. *vadră* = 16 litri
- 7. *ocă* = 1 litru
- 8. *sângeap* = 1/4 litru
- 9. *șol* = cam grosimea degetului mare (la scânduri, de pildă)
- 10. *șub* = un lat de palmă cu degetele strânse și degetul mare întins
- 11. *coșarcă* = coș de nuiete
- 12. *oboroc* = o coșarcă mai mare
- 13. *cot* = măsură de pânză, de pildă de la osul cotului, până la vârful degetului mijlociu al mâinii și întors peste dosul palmei până la încheietura mâinii.
- 14. *degete* = măsura obișnuită, de 2-3-4-5 degete lățime

CUM SE TRECEA O APĂ?

- 1. *prin vad* = când apa nu era prea adâncă, cam până la genunchi sau ceva mai sus
- 2. *cu cioboca* = o luntre mică, îngustă, ușoară, pentru cel mult doi oameni
- 3. *cu luntrea* = de mărimi diferite, conduse cu prăjina
- 4. *cu brodina* = un mic pod plutitor, pentru 1-2 căruțe, condus cu prăjina
- 5. *poron* = pod plutitor, condus pe o sârmă groasă, ce leagă cele două maluri ale apei. E mai mare, poate cuprinde și zece căruțe

CU CE PRINDEAU PEȘTE?

- 1. *cu mirideul*
- 2. *cu volocul*
- 3. *cu vârșă*
- 4. *cu ietre*
- 5. *cu leasa*
- 6. *cu năvodul* = un voloc mai mare

* Rotundă, cu vârful ascuțit (n. red.).

7. *cu torța* = forma aceasta era în vremurile mai vechi și constă într-o torța aprinsă purtată pe apă. Peștele venea la lumina torței și pescarii îi prindeau cu niște furci mici de fier, ascuțite, pe care le înfigeau în bronhii. A rămas numai în amintirea bătrânilor. Leasa era un gard de diferite mărimi, din nuiele de răchită. Se formau mai multe lese, care să cuprindă lățimea apei curgătoare, purtate de oamenii din luntre, mergând la vale. Peștele știm că urcă apa. În felul acesta se adunau pești și, prin anumite mișcări ale lesei, formau un ocol la mal, de unde peștii erau scoși.

CE FEL DE PEȘTI ERAU?

1. *crap*
2. *lin*
3. *caras*
4. *știucă*
5. *somn mic* (Prut)
6. *clean*
7. *bebliță*
8. *chișcari* (țipari)
9. *raci*
10. *mreană*
11. *scobai*
12. *văduviță*

CE BUREȚI COMESTIBILI ERAU?

1. *hribi*
2. *bulubițe*
3. *iuțari*
4. *bureți porcești*
5. *gălbiori*
6. *creasta cucușului*
7. *ciuperci* (*champinon*)
8. *popenci* (*pipinci*)
9. *zbârciogii*
10. *bureți albi de grădină* (timpurii, de iarbă)

Bureți otrăvitori erau mulți și trebuia să fii bun cunoscător pentru a-i recunoaște.

CUM SE FĂCEAU „BINEȚELE“ LA NOI ÎN SAT?

1. *bună dimineța* = până la orele 9
2. *bună ziua* = până către seară
3. *bună vremea* = de la chindie până la înnoptare
4. *bună seara*
5. *noapte bună*
6. *doamne ajută* = când îl găseau pe om lucrând
7. *rostu mare* = când găsim o gospodină la țesut, la stative.

Bătrânii erau în mare cinste la noi în sat.

Copiii și cei mai tineri le sărutau mâna. Nu se săruta mâna la nici un venetic sau străin, oricare ar fi fost vârsta.

Unii bătrâni dădeau ei mai întâi „bună ziua“ la copii, ca să-i învețe ... Uneori bătrânii întorceau din drum copiii care nu știau să răspundă sau să dea ca lumea bună ziua și-i puneau să repete...

LUCRAREA CÂNEPII

E lucru cunoscut că industria casnică și arta populară la români sunt foarte vechi – de mii de ani – și foarte bogate în forme și frumuseți. Îmbrăcămintea se făcea în casă.

De când proștii au dispărut și țăranii de altădată – câți mai sunt în viață – nu mai au pământ, industria casnică și arta populară românească sunt pe moarte. Fără țăranul român, fără pământ nu-i mâncare, nu-i lână, nu-i cânepă și in, nu-i răgaz pentru crearea de artă populară românească.

Caznele unor doctori de ocazie de a ne arăta că ei vor continua sufletul și viața artei populare românești în spitale, în atelierelor lor de „artizanat“, ne dau nenorocite „ersatzuri“ lucitoare – tip Gablonz – de artă populară românească.

Mai jos vom da o schiță a felului cum se lucra cândva cânepa și inul până la valul de pânză. Cu timpul se va așterne uitarea peste toate. Și e păcat!

Iată povestea cânepii:

1. Cânepa sau inul se smulge când sunt coapte, se leagă în snopi mici și se lasă să se usuce puțin.

2. Se duc la baltă sau la o apă curgătoare și se pun la „murat“ (se zicea la noi, la topit). În alte părți rămân în apă cam 14 zile (depinde de căldura apei).

3. Când cânepa e murată, se scoate, se spală bine și se aduce acasă să se usuce.

4. Apoi intră în lucru. Se bătăla cu o unealtă din lemn numită bătălaș, care rupe și scoate partea mai mare, lemnoasă din cânepă, lăsând puzderie. Așa se cheamă aceste resturi, ce se foloseau la foc.

5. Apoi se melița la meliță, care scoate resturile lemnoase care au rămas de la bătălaș.

6. Se piaptână, cu niște piepteni mari, cu dinți lungi de fier.

7. Se rajilă = o formă rotundă cu dinți de fier, mai deși și mai subțiri ca la piepteni.

8. Se perie, cu o perie de formă rotundă, cu păr aspru de porc sălbatic.

Astfel fuiorul de cânepă e gata; numai fire lungi galbene, frumoase. Restul, ce a ieșit din această operație, se cheamă buci care se folosesc la făcut pânza groasă pentru saci sau țoluri de cânepă.

9. Fuiorul ca și bucii de cânepă sau in se torceau iarna. Din fusele pline se făceau gHEME. Din gHEME se făcea tort, pe rășchitor.

10. Tortul se spăla, se zolea într-un butoi de lemn numit zolnic. Era umplut cu torturi și cenușă, într-o cârpă. Peste asta se turna apă fiartă până se umplea. După 24 de ore se spălau și se puneau la ger. Operațiunea se repeta până se făceau albe. După toate aceste operații, se trecea la pregătirea pentru țesut în stative (război în alte părți). Gospodina trebuia să aibă și o socoteală în toată această muncă. La tors e următoarea socoteală:

a. 3 fire = o numărătoare

b. 10 numărători = o jerghiuță
c. un motovelnic = lungimea firului pe rășchitor socotit dublu (adică în sus și o dată în jos). Un rășchitor avea cam 2 metri lungime, deci un motovelnic avea 4 metri. După câte torturi și jerghiuțe avea gospodina – socotind urzeala și băătura – hotărăște câte motovelnice să urzească.

11. Din tort se face ghem la vârtelniță.

12. Măsura pe rășchitor dă numărul motovelnicelor ce trebuie urzite pe urzitoare, după socoteala torturilor și jerghiuțelor.

13. Pe urzitoare se urzește numărul motovelnicelor.

14. Se trece apoi la operația „nividitului”:

a. Urzeala scoasă de pe urzitoare se nividește la stative.

b. Pe susul de la stative se întinde urzeala fir lângă fir, prinsă pe sul cu mânzu’ – un băț mai gros legat bine de sul la amândouă capetele.

c. După mânz se pun fușceii în cruce (două bețe de alun, cojițe, netede, legate la capete între ele). Firele se trec în cruce de la un băț la altul.

d. Urzeala se taie la celălalt capăt și se trece câte un fie prin ițe, apoi câte două fire într-un dinte al spatei. Ițele se leagă de talchige (talpigă) și în felul acesta se face „rostul”. Prin apăsarea cu piciorul pe un talchig firele se desfac larg și femeia trece cu suveica băătura și bate cu vătala. Când apasă cu piciorul pe al doilea talchig, firele se desfac în sens invers, se trece suveica cu băătura și se bate cu vătala. Cu cât se desfac mai ușor și mai larg firele când se mișcă ițele, cu atâta rostul, adică sporul la țesut e mai mare.

De aceea, când intră un străin în casă și femeia țese la stative, nu-i zice „Bună ziua”, ci „Rostu mare”, iar răspunsul, „mulțămim D-tale”. De aici și vorba noastră: „n-ai rost” sau „nu-i înțelegi rostul”. De aici și vorba „s-au încurcat ițele”. Vai și-amar dacă femeia greșește la trecerea firelor prin ițe. Se țese în două ițe, în patru și șase ițe.

Am așternut pe bârtie aceste aduceri aminte despre satul nostru, despre datinile și oamenii care au fost, deoarece cu timpul se va așterne uitarea peste toate. Mi se pare de necrezut că undeva departe, la margine de neam, se va stinge, încetul cu încetul, un vechi sat românesc. Și e păcat!

București, mai 1965

DIN ARHIVA FAMILIEI MORARIU

Cursul vieții mele

de pr. Constantin Morariu*

*Să slujești Domnului Dumnezeuului tău și norodului său!
Acesta e scopul vieții creștinului.
Cum am slujit eu, arată scrierea aceasta.*

1. ORIGINEA FAMILIEI

Vărul meu Vasile, fiul Mitropolitului Silvestru, mi-a spus că familia noastră a Morărenilor, din Mitocul Dragomirnei, își are originea de la contele polonez Andrei Kwiatkowski (Florescu), care în luptele cu rușii de pe timpul împărțirii Poloniei fu prins de aceștia, ca general, și din prinoare a izbutit să fugă, travestit în haine țărănești, până la Mitocul Dragomirnei, unde și-a făcut o moară cu șase pietre, raritate pe atunci în tot Orientul. După moara aceea, numită „Moara de la nisip”, i-a rămas conumele *Morariu*. Moara de la nisip am văzut-o și eu. Ea se afla pe pârâul *Huc*, nu departe de comuna Ițcanii Noi. Ca gimnazist am fost într-însa o unică dată, pe când era cu totul părăsită, și am aflat podelele de pe jos, coșurile și scările ce duceau la ele încă în stare bună, iar acoperișul, de tot găurit**. Drept argument *ad oculos* pentru afirmațiunea sa, Vasile mi-a arătat un tablou de la un muzeu din Cracovia, înfățișând doi generali ce țin săbiile scoase din teacă, cruciș, și un episcop le binecuvântează. „Generalul din dreapta, zicea Vasile, seamănă bucățică ruptă cu sora tătuchii, Catinca***, el e strămoșul nostru, Andrei Morariu din Mitoc“.

Eram cooperator la biserica Sf. Paraschiva în Cernăuți. Într-o zi, în pe la amiazi, mergând spre casă de la baia Sofia, am intrat în restaurantul l'Europe să beau un păhar

* *CONSTANTIN MORARIU* s-a născut la 5 mai 1854 în Mitocul Dragomirnei. Este tatăl lui Victor, Aurel și Leca Morariu. A fost o personalitate marcantă a vieții culturale, religioase și politice din Bucovina. C. Morariu, în toată activitatea sa, a slujit cauzei românești. „De aceea orice ar fi scris, menționa C. Loghin în *Istoria literaturii române din Bucovina (1775-1918)*, fie că ne dă o biografie a unchiului său, Mitropolitul Silvestru, fie că ne spune durerea după scumpul său prieten, compozitorul Ciprian Porumbescu, fie că ne scrie monografia satului păstorit, fie că ne tălmăcește *Părți* din istoria românilor bucovineni, preotul C. Morariu le-a scris totdeauna în spiritul, în limba și în folosul poporului. Ele sunt mai degrabă prilejul ca din evenimentul istoric, din fapta sa personală să aleagă pilda, să găsească îndemnul, să desprindă învățătura. Ele nu sunt scrise de dragul științei, pe care o respecta, ci de dragul poporului pe care-l iubea“.

Cu acest număr începem publicarea memoriilor lui Constantin Morariu.

** Cu o anecdotă populară, intitulată „Moara de la nisip”, am ieșit prima dată în publicitate, într-o foaie populară a lui Iosif Vulcan, de al cărui nume nu-mi mai aduc aminte.

*** Preoteasa Catinca Vasilovici din Buninți care, ca văduvă, și-a dăruit toată averea Societății „Școala Română” din Suceava.

de bere. Cum stam acolo singur singurel, iată văd că întră înlăuntru colegul meu de la gimnaziul de la Suceava, dr. Eugen Mitkiewicz, însoțit de un moșneag polon, și cum mă vede, vine la mine zicând: „Was machst du Andriewicz?“ (conume cu care mi-am făcut studiile gimnaziale). A, pardon, ietzt, Morariu!“ Recomandându-mă apoi moșneagului, acesta îmi zice: „Sie heissen, pani, weder Andriewicz, noch Morariu, Ihr, wahrer Familien name ist Kwiatkowski. Sind sie adeliger Abstammang, Ihr Urahne ist Graf Kwiatkowski. Er hat in Mitoka Dragomirna eine Mühle gehabt. Das habich auch Ihrem Onkel, dem Mitropoliten, gesagt und ihn aufmerksam gemacht, er möge im Fundamente der Mühle Nachgrabungen pflegen, vielleicht findet man drinnen eine Inschrift“.

Să slujești Domnului Dumnezeuului tău și norodului Său!

Acesta este scopul vieții creștinului. Cum am slujit eu, a-
tafel scrierea aceasta.

1. Originea familiei

Tătarul meu Vasile, fiul Mitropolitului Silvestru, mi-a spus că familia noastră a Morăncilor din Mitocul Dragomirnei, își are originea dela contele polonex Andrei Kwiatkowski (Florescu), care în luptele cu Rușii de pe timpul împărașii Poloniei fu prins de acestia ca general, și din prisoare a ieșit să fugă, traverseșit în țările țărănești, până la Mitocul Dragomirnei, unde și-a făcut o moară cu pease pietre, raritate pe atunci, în tot orientul. După moara aceea, numită „Moara dela nisip“, i-a rămas conșmelele Morariu. Moara dela nisip am văzut-o și eu. Ea se afla pe pârâul Huc, nu departe de comuna Ișcanii-Orșei. Ca gimnaziast am fost într'înșă o unică dată, pe când era cu școlă țărănească, și am aflat șodelele de pe jos, coșurile și scările ce duceau la ele, încă în stare bună, iar acoperișul de tot găurit! Drept argumentum ad oculos pentru afirmarea sa, Vasile mi-a arătat un tablou dela un muzeu din Cracovia, înfățișând doi generali ce din păbiile, se căde în țară, crucii și un episcop le binecuvintează. „Generalul din dreapta“ - țica Vasile - „seamă ră bucată ca rușii ca pora țărăneștii (Catinca)“, el e strămoșul nostru Andrei Morariu din Mitoc. Eram cooperatör la Biserica Sf. Paraschiva în Cetățiu. Într'o dată m-am plecat la amant, mergând spre cast. dela paia Sofia, am intrat în restanțiantul el Europe să beau un păhâr de bere. Cum stam acolo pingui

„Moara dela nisip“, am zis prima dată în publicitate, într'înșă o scrisoră populară a lui Josif Iulcan, de al cărei nume nu mi-am uitat amintea. 2) Protesa Catinca Vasilovici din Buziuci care, ca vădit, și e vădit fața averea societății „Școala Română“ din Suceava.

Interesantă este istorisirea auzită de tatăl meu de la tatăl său Teodor, că Andrei Morariu ședea singur într-o oadaie a casei sale noapți întregi cu lumânarea aprinsă, tot scriind și trimițându-și scrisorile la Liov.

Dacă însă dr. I.G. Sbiera relatează în *Enciclopedia Română* a lui Cornel Diaconowich, la numele *Mitropolitului Silvestru*, cu totul altfel despre originea familiei noastre, apoi eu trebuie să mărturisesc că la el *adevărul* era câteodată chiar intenționat vrăjit de libertatea fantasiei. Dovadă: pentru aceeași *Enciclopedie*, Sbiera m-a rugat să-i comunic activitatea mea literară și, între altele, i-am scris din Pătrăuți pe Suceavă și *adevărul istoric că eu sunt inițiatorul înființării foii populare „Deșteptarea“ care am redactat-o de la 1893 până la jumătatea lui Iunie 1896*. Din acest adevăr fantasia lui Sbiera a produs în *Enciclopedia* numită, la p. 328, evident intenționată vrajă: „și este unul dintre urmașii foii populare „Deșteptarea“, mai atribuindu-mi și neadevărul că am început a fi activ pe terenul literar încă ca gimnazist.

Prin urmare, originea familiei noastre de la Andrei Kwitkowski e cu atât mai probabilă, cu cât însuși Mitropolitul Silvestru a istorisit-o nepotului său, profesorul universitar dr. Constantin Berariu, și acesta mi-a mărturisit-o mie, mai adăugând episodul că, pe când era copil, a venit ca oaspe în casa tatălui său Gheorghe, preot în Mitocul Dragomirnei, un bătrân îmbrăcat în haine poloneze, a petrecut acolo câțva timp, în care adesea îl lua în brațe pe micul Samuil (Silvestru), gogolindu-l și atunci tatăl îi spunea fiului său Samuil că oaspele îi este strămoș. Oaspele era deci tatăl lui Andrei Kwiatkowski cel stabilit în Mitoc*.

2. ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI

I. Andrei Morariu a avut după etate: 1) pe moșul meu Teodor, 2) pe Procopie, 3) pe Gheorghe care, fiind născut în 26/8 1796, a fost cel dintâi Morariu școlit din Mitocul Dragomirnei, a cercetat școala normală capitală din Suceava, unde i s-a schimbat conumele în *Andrievici*, a studiat apoi Teologia, la 14/10 1817 s-a cununat cu Zamfira, fiica preotului Grigorovici din Mitoc, unde a păstorit multă vreme, iar restul vieții și l-a petrecut în Sf. Mănăstire Dragomirna unde e și înmormântat.

II. Moșul meu, Teodor, a avut după etate: 1) pe tatăl meu Gheorghe, 2) pe Nicolae, 3) pe Vasile, 4) pe Samuil, 5) pe fostul profesor de teologie morală Constantin.

III. Fiul lui Andrei, preotul Gheorghe, a avut după etate: 1) pe Samuil (fostul Mitropolit Silvestru, 2) pe Domnica, 3) pe Catinca.

IV. Dintre frățânii mei, astăzi 12 faur 1925, când scriu acestea, suntem în viață numai eu și sora mea Dahina.

* Nu ambiționez absolut de a mă fâli cu deșertăciunea descendentii de familie de conte, fiindcă îmi e așa de scumpă nația românească, încât, fără de dânsa, n-aș vrea să-i aparțin nici celei mai vestite din lume. Lucrul de căpetenie e însă și aice, ca în orice chestiune serioasă: *triumful adevărului!*

3. NAȘTEREA MEA ȘI AMINTIRILE DIN COPILĂRIE.

*Te poți pune sorții tale,
Dar soarta și biciu de foc;
De nu ți se dă ea din cale,
Cuminte fii și fă-i tu loc!*

*Poți să înconjuri soarta ta,
Dar poți să-i stai și dârz în față;
Dârz de o vei întâmpina,
Ți-o faci amică pe viață.*

(Goethe)

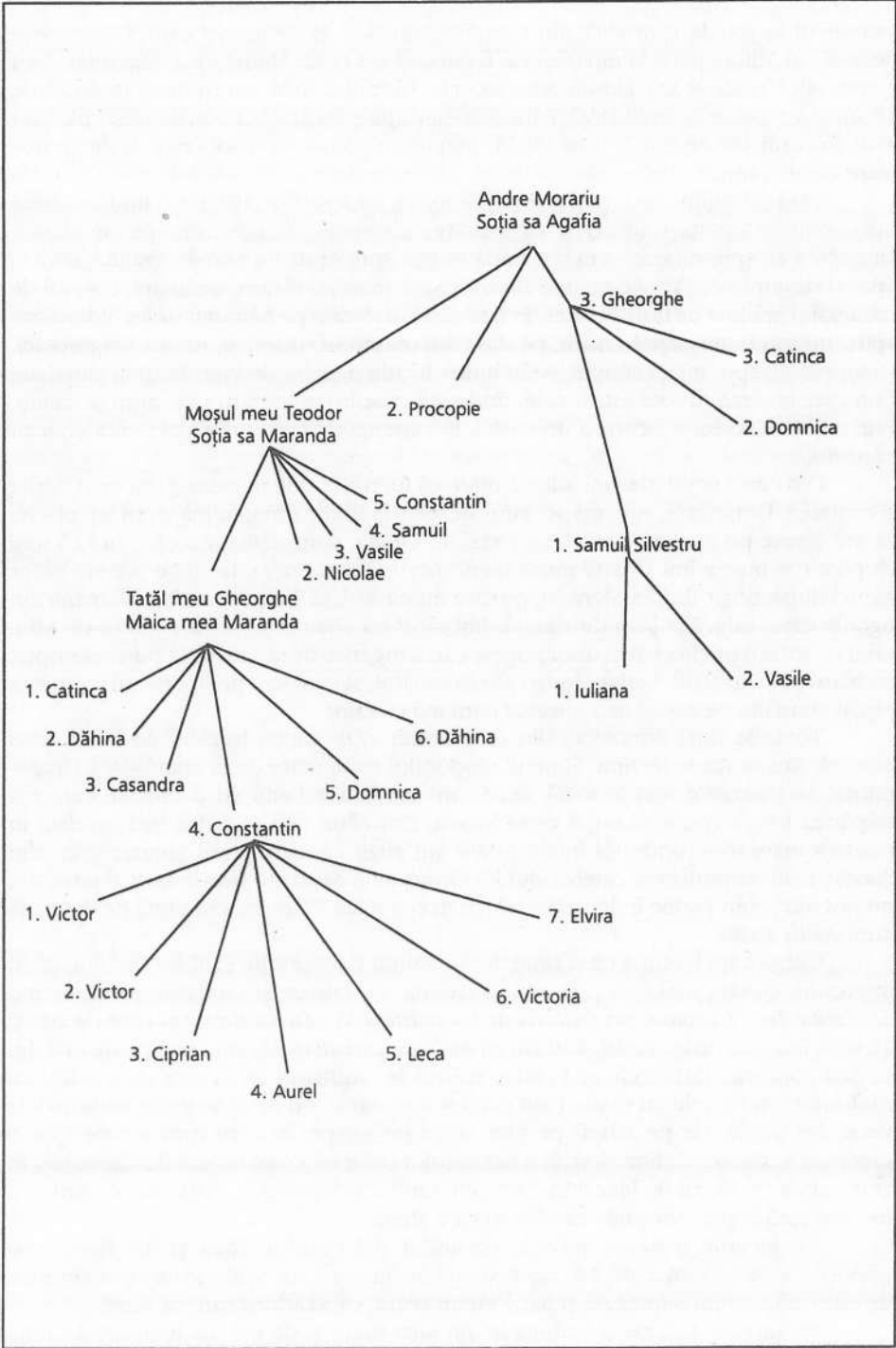
Adevărul, dreptatea și libertatea m-au împins să mă opun biciului de foc al sorții ce mi-l pregăteau împrejurările, de aceea nu cred că va fi fără de folos schițarea pe scurt a traiului. Adevărul, dreptatea și libertatea mi-au fost busola vieții, după cum spun versurile:

*Împrejurările se zice
Că-l fac pe om. Ei, dar pe care?
Pe cel ce numai după stele
Se-ncearcă pe a vieții Mare.
Dar cine are și-o busolă
Spre portu-și poate să se ducă...
El prin furtuni și chiar naufragii
Împrejurări o să producă.*

Împlinind, în 1925, vârsta de 71 de ani, pot zice cu toată mulțămirea că am trăit.

Sunt născut în satul Mitocul Dragomirnei, districtul Sucevii, nu, cum spune certificatul meu de botez, la 20 aprilie v., ci cu totul sigur, la 5 maiu 1854. I-am auzit pe părinții mei vorbind că ziua nașterii mele e greșit însemnată în condica născuților, și mama spunea că m-a născut pe la amiază, când orașul Suceava ardea mai tare. Despre acel foc am aflat în arhiva Sucevei următoarele: „La 5 mai 1854 orașul Suceava a fost lovit de o grea nenorocire de foc. Pricina nu e cunoscută. Focul s-a ivit la orele 10 dimineața dintr-o clădire laterală a casei baronului Capri nr. 489. Un vânt puternic l-a lătit așa de repede, încât o sută de case ardeau deodată. Flăcările au mistuit în total 127 de case, 44 de grajduri, 69 de șoproane, 29 de grânare, magazinul militar, acoperământul bisericii Sf. Dimitrie și tutungeria, împreună cu tot tutunul și cu toate timbrele în ea. Paguba cea mai mare au avut-o armenii și jidovii. Numai 9 clădiri erau asigurate. Paguba se evaluează pătrar de milion de florini convențională (tradus din nemțește). Așa de tare a ars atunci Suceava, încât cum mi s-a spus, mătușa mamei mele Măriuca lui Niță Oloieru din Tisăuți, care se prinsese de mai înainte să mă boteze, neavând de unde cumpăra cele trebuincioase, nici n-a venit la botezul meu.

Tatăl meu Gheorghe, fiul economilor Teodor și Maranda Morariu, născut la 8 ianuarie 1818, a cercetat, deodată cu vărul său Samuil, fostul Mitropolit Silvestru, școala normală capitală din Suceava pe vremea directorului Theil, cel ce-i pedepsea pe școlarii români, pentru vorba lor moldovenească, cu atârnarea de icoane de măgari la grumaz, apoi s-a căsătorit, în vârstă de 21 de ani, la 22 ianuarie 1839, și, practicând multă vreme serviciul de cantor bisericesc în mod provizor, în 1877 a făcut

examenul la școala cantorală din Cernăuți, rămânând de atunci cantor bisericesc definitiv în Mitoc, până la moartea sa, 6 decembrie 1892. Mama mea, Maranda, fiica economilor Vasile și Ana Hrișcă, s-a născut la 21 aprilie 1824, s-a cununat în vârstă de 15 ani și a răposat în iunie 1897. Părinții mei, după cum arată condicile născuților, au avut 16 copii, dintre care acuma (1925) mai trăim numai eu și sora mea Dăhina, mai mare decât mine.

Casa părinților mei, casă veche de lemn, cu ferestre mici, cu o tindă și două odăi, numite căsuța (culina) și casa mare, acoperită cu paie, era pe un dâmb. Dinaintea ei, spre miazăzi, era o ogradă lungă, spre apus un pomăt, grajdul, șura și aria cu stogurile de fân și de pâine albă, iar spre miazăzi-răsărit, o cămară, coșerul de păpușoi și grădina de flori. Megieș, în fața casei, îl aveam pe bătrânul stoler Sidor, spre apus, pe Ion Banuș, spre răsărit, pe dascălul (cantorul) bisericii, Ionică Grigorovici. Dinapoia ei, spre miazănoapte, se întindea livada noastră de vreo falce și jumătate, prin care o cărare ducea într-o vale, unde era păscătoare pentru vite, arini și răchiți. Prin mijlocul acelei văi curgea un pârâu, în care mama și surorile toată vara ghileau pânzele.

Din ceata copilăriei îmi aduc aminte că lucrurile cele mai dragi îmi erau florile și cântarea. Dimineața, cum mă sculam, alergam la florile din grădină, apoi îmi plăcea să mă soresc pe prispa casei, despre răsărit. Odată, cum stăteam acolo, aud că trag clopotele și mama îmi zice: O murit bietu moșu-tău! Nu pot uita cu ce jale am plâns atunci după moșu Toader Morariu, pe care numai o dată îl văzusem lângă fântâna din ograda casei sale. Era înalt de statură, îmbrăcat cu anterior și încins cu brâu de șam, orbit de tot din pricina bătăii unor hoți pe cari îi fugărise de la casa sa în puterea nopții, cu părul din cap și din barba-i lungă alb ca omătul, și cum sta sprijinit de un toiag m-a pipăit cu mâna pe cap și m-a întrebat cum mă cheamă.

Tonurile unei armonice, din care vreun șvab cânta, trecând pe lângă casa noastră, îmi storceau lacrimi. Sunetul clopotului celui mare da la mănăstirea Dragomirna, ce-l auzeam mai în toată seara, îmi umplea sufletul cu o duioșie care mă stăpânea lungă vreme și după ce el înceta. Dar când tata m-a dus întâiași dată în biserica mănăstirii, unde tot întâiași dată am auzit cântând corul gimnaziștilor din Suceava sub conducerea catehetului lor Constantin Morariu, fratele bun al tatei, ah, nu pot uita, cum vreme îndelungată după aceea toată ființa îmi era plină de dulceața armoniilor auzite.

Cum să uit bucuria ce o simțeam în ajunul Crăciunului și al Iordanului, când împreună cu tată umblam prin sat cu icoana, cu crucea și cu aghiazma, cântând *Nașterea Ta, Hristoase*, ori *În Iordan botezându-Te, Tu Doamne* și cete de băieți alergau înaintea noastră, strigând *Ho-ni-bo!* sau *Chiraleisa!* Și cine mai poate uita din timpul copilăriei farmecele ce le aduc colindele, umblatul cu steaua, cu *Irozii* și cu *Malanca*, ori Paștele cu ouăle roșii și cu scrânciobul, ori Sf. Gheorghe cu brazdele verzi din doniți, de pe stâlpii porților și de pe prispe, în care sunt înfipse câte o crenguță verde de răchită, și datina urzicatului celor ce nu se scoală de dimineață în ziua aceea, ca să nu fie leneși în decursul anului, și Duminica Mare, cu ramurile de tei prin casă și prin streșinile caselor, și câte altele.

De jocurile mele cu surorile Casandra și Domnica, Nicu și Ilie Banus: cu păpușile, de-a mijoarca, de-a mingea, de-a bălălia, și trântea, și alergături, și zbânțuieli de cum mă sculam dimineața și până târziu seara, când adormeam ca mort.

Pe surorile Catrina și Dahina le-am aflat mari, și de ele mă temeam. Dahina adeseori mă bătea, pentru că îi luam cusăturile cu felurite flori ce le anima pe sub

icoanele de pe pereții din casa cea mare. Ea fiind tot bolnavă, a murit de apoplexie în vârstă de cam 18 ani. Pare că văd și acuma, cum tata într-o seară de iarnă, stând culcat pe cuptor și eu lângă el, după ce a cântat cu mine felurite cântări bisericești și m-a învățat *Miluiște-mă, Dumnezeule*, a început a grăi ironic de parohul Teodor Danielevici din Pătrăuți pe Suceava, și când eu am zis: „Eu am să fac rânduială în Pătrăuți pe Suceava“, și toți, câți erau în căsuță, au început a râde. Apoi tata s-a dus să se culce în casa cea mare. Pare că văd aievia, cum atunci opaițul ardea pe muchia cuptorului, cum mama ședea pe vatră și torcea, Anita și Măriuca lui Petrișor torcea pe laiță, în fața mamei, și surorile Catinca și Casandra, pe cuptor, iar eu, eram culcat pe pat și sora Dăhina torcea lângă mine. Anita lui Petrișor spunea o poveste. De la o vreme Dăhina lasă furca, se duce la măsuța de lângă fereastră, își razimă capul pe coate și se uită lung timp la omătul și la luna plină de afară, apoi se întoarce, se culcă pe pat lângă mine și începe a bate din picioare și a striga: vai, mămuță, eu mor! lovind-o pe mama cu piciorul, mama încă a împins-o crezând că-i glumă, dar biata Dăhina chiar a murit și, în curând, a fost așezată în casa cea mare. Am plâns și eu, căci de nimic nu plângeam mai amar decât de jalnicul glas al mamei, când o auzeam bocind după cineva. Încetând bocetul ei cel dintâi, știu că am luat cusăturile răposatei de sub icoane.

Șezători de tors am văzut multe în casa părintească, și meștera poveștilor la prilejuri de acestea era Floarea lui Ion Strugariu. Ea povestea cu atâta farmec, încât noi, copiii, n-o lăsam nici să se răsuflă, și odată, de ciudă că n-a vrut să ne povestească, eu i-am aprins, cu un chibrit, furca de buci, iar pentru șotia asta am primit de la mama canonul potrivit.

Sămănatul cânepii, al inului și al haldanilor era la noi așa de obișnuit ca sămănatul păpușoiului. Culegându-se și îmblătindu-se sămânța, fuiuarele se puneau la topit în pâraul Huc de lângă Lipoveni ori în apa Sucevii. Ce scârbă avea mama, când veneau ploi mari și cânepa era încă în apă. Atunci numai ce-o auzeam zicând către tata: Haide, omule, să ne aducem cânepa, c-om rămânea goi! Prin melițoi, meliță, raghilă, piepteni și perie, iar la lână prin piepteni și fusălai, se alegeau fuiuarele, paciușele, călții și bucii, apoi toată iarna era de tors, de rășchiat la răchitor ori pe căleap, de zolit torturile, de pus pe vârtelniță, de făcut gHEME și de dat pe urzitoare. Primăvara începeau a boi torturile cu apă de pădureț, calacan, sovârf, droghiță etc... Gardurile de pe lângă ogradă erau pline de torturi boite în felurite culori, așa cum toamna erau pline de fuiuare topite în apă, ca să se usuce la soare. Și apoi stative, în care fel de fel de ițe, vătăle, spete, fuscei, îmblători, scriptți, tălghi, <?> ici, molodeți, vergele, sucală, lopățică, țevi, suluri și supărări că nu usucă natra, ori se rup fire, ori se fac lătunoaie. Dar mai pe urmă iarăși mulțămirea: atâția coți de ștergare și de prosoape în 3, 4, 5, 6 ițe de borangic, bumbăcel, bumbac; atâtea valuri de pânză de bumbac, de fuior, călți; atâtea lăicere de lână ori de buci; atâtea țesături de sumane, de traiste, saci, lăicere și țoluri. Așa de harnică era scumpa mea mamă, nici o dată n-am văzut-o sculându-se dimineața ori culcându-se seara, muncea neconținut. Călcăiele îi erau crăpate ca pământul după o arătură, crăpături lângă crăpături și mari, încât mie îmi era groază când făcea, din haldani, funii și odgoane. O vedem seara picurând în ele din lumânarea de său aprinsă, ca să n-o doară. Aprig la lucru era și scumpul meu tată. Dumnezeu să-l odihnească! La adunat fân în fânețe din Poieni, la prășitori, la cosit, la legatul snopilor ori la culesul păpușoiului sau la scosul barabulelor în ogoarele de la Cruce, Fântâna Hrișchii, pe Dealul Morii, în Stratulat, în Ghedon, la Poarta Țarinei, tata muncea de-i curgeau sudorile pârau. Și, când eu cu

picioarele înțepate de miriște, obosit de lucru și de arșița soarelui, mă puneam să odihnesc puțin la umbra unui copac ori sub vreun tufar, tata îmi zicea: „Vezi, măi, cât de grea e munca țaranului! Caută de învăță bine la școală, ca să scapi la o pâine mai ușoară!”

Binele făcut de părinții mei oamenilor nevoiași mi-a lăsat impresia, ca și cum ei mai mult pentru alții ar fi trăit. Mângâiați se duceau din casa noastră toți cei ce veneau, să se tânguiască de ceva, și mai ales văduvele și orfanii, cărora tata le era episcop. Mi-a rămas amintirea istorisită de tata, cum el pentru o bătrână călugăriță, care dorea să-și sfârșească viața aproape de mănăstirea Dragomirna, l-a rugat de mai multe ori pe egumenul acelei mănăstiri să îplinească dorința călugăriței, el însă a tot refuzat. La cea de pe urmă rugare, tata i-a spus egumenului o pildă așa de pătrunzătoare din viețile sfinților, încât el s-a muiat. Totdeauna, când mergeam cu tata la fânațele din Poieni, ori la pădure după lemne, el îi ducea călugăriței aceleia ceva milostenie, și când ne întorceam cu carul încărcat, pare că văd cum tata poposește lângă coliba ei și cere să ne deie de băut.

Ilustrez aici pe scurt și dragostea dintre părinții mei. În Duminica Paștilor din 1892 capăt vestea că mama e lovită de paralizie, astfel încât nu se poate mișca deloc. Răpede am mers cu soția la Mitoc, am adus un medic de la Suceava și, împreună cu un călugăr de la Dragomirna, am împărțășit bieteii mame sfânta taină a – ungerii. Tata era foarte mâhnit. L-am mângâiat cum am putut și m-am întors la Cernăuți, unde eram cooperador la biserica Sf. Paraschiva. Pe la începutul lui decembrie din același an mă surprinde știrea că tata e bolnav pe moarte. Alerg iute la Mitoc, dar, cum intru în casă, văd că nu-i scăpare, deoarece bolnavul avea aprindere la plămâni în gradul suprem. Medicul adus de la Suceava n-a mai putut ajuta nimic. Cu încordări peste măsură tata izbutise, prin felurite mijloace, să ușureze boala mamei întru atâta, încât ea putea umbla singură de la un loc la altul cu bățul în mână. În momentul de care istorisesc, adică după vizita medicului, mama ședea pe marginea unui pat răzimată de băț, în fața ei pe alt pat, zăcea tata respirând foarte greu și repede, iar eu ședeam între ei amândoi la o masă. Fiind cam pe la amiază, sora Casandra aduce de mâncare și ne pofteste la masă. Îi poftesc și eu pe părinți. Tata zice că nu mănâncă, Petrișor spunea o poveste, iar mama se scoală încet de pe pat și, răzimată de băț, vine spre masă plângând cu același glas jalnic care nu o dată mi-a sfâșiat inima și zicând: *Vină, dragul meu soț, de mănâncă cu mine, de ce mă lași singură!* Ah! Aste vorbe m-au ars ca și cu foc și mi-au umplut ochii de lacrimi. Iar bietul tata, ca să îplinească dorința mamei, a zis să-l ridicăm și să-l punem la masă, deși era așa de slab, încât capul îi cădea în talger, și eu am trebuit să-l țin de frunte tot timpul cât a mâncat, atunci, cea de pe urmă oară, cu noi împreună. În ziua de Sf. Nicolae 1892, tata și-a dat sufletul în vârstă de 74 de ani și 11 luni fără trei zile.

După înmormântarea lui, sora Casandra mi-a spus: Nu mai era chip să trăiască bietul tătuța, că, de când s-a îmbolnăvit mămuța, traiul lui a fost numai chin și alergături. Nu trecea zi, fără să fi mers ba la Suceava, ba la Cernăuți, ba la cutare sat după leacuri, ba la Dragomirna după cărămizi nouă, de încălzit și de pus, învălitate cu peteci muiate în oțet, pe părțile bolnave ale mămuței, și, cum venea acasă asudat și obosit, încât abia se ținea pe picioare, pe loc se apuca de lecuit, și nopți întregi nu dormea, ci tot suspina și era supărat. La urmă, când a văzut-o pe mămuța că se scoală și umblă-n băț, o zis că casa cea veche (părintească) îi pricina că s-o bolnăvit, și îndată o chemat oameni și o năruit-o, zicând că o să șadă la noi în casa cea mare, unde o făcut ferestre și pe dinlăuntru, și sobă, și toate îndemnările.

După moartea tatei am luat-o pe biata mamă la mine, crezând că medicii din Cernăuți vor mai ușura-o, dar, neputându-i ei ajuta, ea s-a cerut înapoi la Mitoc, la sora mea Dăhina, măritată după Nicolae Burac, unde i s-a dat toată îngrijirea până ce a răposat, în vârstă de 73 de ani și curat două luni. Durerea după scumpa mea mamă m-a făcut să pun pe note cântarea *Plâng și mă tânguiesc*, armonizată de maestrul de muzică A. Karnet și publicată în *Calendarul „Glasul Bucovinei”* pe anul 1892^{*}.

Dintre jocurile copilărești mai drag îmi era jocul de-a bătălia. În valea cea cu pâraul din livada noastră era o groapă mare, unde tata avusese cărămidărie. Pe când pășteam acolo vitele, ne strângeam mai mulți băieți la un loc, luam fiecare din acea groapă câte o bucată ca o pâine mare de lut cleios, o frământam, făceam cu călcâiul o bortă în mijlocul ei, astfel, ca partea opusă să nu se spargă; cu lutul așa pregătit, ridicat cu amândouă mâinile în sus și îndreptat cu borta în jos, ne sculam în picioare și după comandă, îl izbeam de pământ. Clocotea valea de pocnete, bătălia cu tunurile era începută. Vitele poate de mult făceau pagubă în păpușoi, lutul împușcat ne plesnea în față și ne mânjea cămășile, noi habar de grijă n-aveam până ne trezea vreun strigăt ori chiar palma sau varga. După ce lutul se învârtoșea, ne apucam de împușcat la țintă. Luam, adică, fiecare câte o vargă, întepeneam în vârful ei un glont de lut, lipeam o hârtie sau făceam alt semn pe o răchită ori pe un arin și apoi – iar după comandă.

Începusem a umbla la școală. Tata avea multe cărți: *Psaltirea, Ceaslovul, Octoiubul, Floarea darurilor, Alfavita* etc., mă ținea și pe mine aspru la carte. La slovenit nu o dată mă trăgea de urechi și, când eu începeam a plânge, mama îmi smulgea cartea din mână și îmi zicea plângând și ea: „Fugi, măi, că te-a zăluzi la cap!” Scăpând așa de carte, eu mă furișam cu dânsa în sân la jocul de-a bătălia. Îmi aduc aminte cum o dată, socotind că e vremea să mă duc la școală, arunc repede lutul și alerg la pârau să mă spăl. Dar, pe când mă plec în jos, cartea din sân îmi pică în apă, și chiar atunci iată că vin și părinții mei. Eu plâng, tata începe a mă sudui, iar mama mă ia de mână și mă duce acasă, face foc în vatră, razimă cartea deschisă de piciorul hornului cu filele întoarse către foc, și, tot întoarce filă după filă ca să se usuce.

Într-o duminică, venind de la biserică pe lângă casa șvabului Trif, văd înaintea mea, cam în depărtare de vreo 120 de pași, pe colegul meu de școală Nicolae Ursu mergând cu izmenele suflecate până peste genunchi, deoarece plouase și era glod. Eu atunci iau un băț, înfig în vârful lui un boț de lut și strig: „Măi Nicolae, ia seama, că te împușc!” El abia a apucat a se întoarce cu fața îndărăt și s-a și prins cu mâinile de pulpa piciorului de unde îl lovise, și a început a plânge. Pe mine însă m-a cuprins așa o milă, încât nu-mi puteam afla loc de părere de rău, și toată după-amiaza aceea l-am căutat pe Nicolae ca să-l mângâi și să-l îmbunzez pentru durerea ce-i pricuisem fără nici o vină, dar nu l-am putut afla.

Cât despre azvârlit, mai că nu era zi să nu se fi plâns moșneagul megieș, Sidor, la tata ori la mama, că nu poate lucra în ograda sa din pricina bulgărilor, pietrelor și bucăților de hârburi, cu care eu azvârleam și îl nelinișteam la munca lui. Moșneagul însă mai spunea că atunci când mă aude cântând, uită de toată supărarea ce i-o fac cu azvârlitul. De hramul nostru la Sf. Maria Mare, când casa ne era plină de oaspeți, și mătușa Măriuca din Tișăuți, ori mătușa Domnica de la Pătrăuți, ori Săftica de la Suceava mă puneau să cânt *Plâng și mă tânguiesc, Adus-mi-am aminte de prorocul,*

* Cui ar fi putut să-i treacă prin minte că acea cântare va fi executată întâia oară de corul lui Zavulovici la al cincilea parastas oficial după moartea preas rumpei mele soții Elena în biserică Sf. Paraschiva din Cernăuți, în ziua de 13/26 noiembrie 1923.

Vai, câtă durere are sufletul, despărțindu-se de trup și alte cântări ce le deprinsesem de la tata, oaspeții plângeau și eu căpătam de la ei mulți gologani, cu care alergam de vale, la pârau, să-i frec cu nisip, ca să strălucească.

Într-o zi mai mulți băieți ne jucam de-a mingea pe toloaca de înaintea ogrăzii lui Maga, când, deodată, văd că dinspre șatrele țiganilor aleargă o femeie cu părul despletit, cu trupul aproape de tot gol și răcnind în gura mare. Era o nebună. Tovarășii mei au început a arunca în ea cu ce apucau. Eu mă sileam să-i opresc, dar, văzând că e cu neputință, am alergat iute acasă și am cerut de la mama mâncare pentru nebuna. Mama a pus într-un talger brânză cu smântână și mămăligă și a trimis cu mine o soră mai mare. Când am ajuns la prilazul ogrăzii, iată acolo și nebuna plină de sânge în mai multe părți ale trupului. Câtă mângâiere am simțit când am văzut-o că grăiește cuminte și începe a mânca. Dar, după câteva îmbucături, repede apucă bucata de mămăligă cu amândouă mâinile, o strânge așa de tare, încât îi țâșnește printre degete, o înfige în păr și, răcnind și smulgându-și părul, aleargă mai departe. Mie mi-a trecut cheful de joacă. M-am dus în pomăt și m-am lungit pe iarbă, gândind mult la nenorocita femeie.

Din copilărie îmi aduc aminte că adeseori eram bolnav. Și, cum Floarea lui Ion Strugariu era meșteră la povești, așa baba Pruna era meșteră la leacuri. De dureri în stomac mă trăgea cu untură pe pânțece, zicând că-i vătămătură; de gâlci mă descânta cu busuioc învălit într-o petică, cu care se șterseseră ouă roșii de la Paști; de deochi îmi stângea cărbuni, și de multe alte beteșuguri ea îmi lua, cum se zice, ca și cu mâna. Odată însă baba Pruna nu mi-a putut ajuta. Mă bolnăvisem de lungoare și am zăcut aproape tot postul mare. Pare că văd cum stau culcat pe divanul de lângă fereastra despre răsărit din casa cea mare, și amar e tot ce mama îmi dă să mănânc. Pare că văd cum unchiul mamei, dascălul Simeon Hrișcă, îmi citește la cap Psaltirea, cum fumul de tămâie din cătuia pusă pe pământ se ridică în sus, și cum mama și surorile îngenuncheate în mijlocul casei se roagă, bat mătâni și mama plânge. Și pare că văd, cum după aceea tata intră în casă cu un doftor de la Suceava, apoi de către seară aduce un șipușor mic, fluid limpede ca apa cea mai curată, picură vreo câteva picături pe o bucățică de zahăr și, când mi-o dă în gură, eu simțesc amărăciunea amărăciunilor.

După însănătoșire eram mereu flămând și mama, deși ne aflam încă în postul cel mare, grijea să nu se sfârșească nicicând din oala mea carnea cumpărată din Moldova. Înainte de Paști am fost la biserică de m-am grijit cu sfintele taine. La reîntoarcere văd că un băiat al șvabului Rau aleargă înaintea mea în fuga mare, se împiedică alături de mine, pică și începe a țipa. Eu, încă slab cum eram, merg mai departe, dar deodată mă trezesc că cineva mă pălmuește pe după spate. Era tatăl băiatului care crezuse că eu sunt pricina căderii copilului său. Vin acasă plângând și mai pe urmă vine și tata de la biserică. Auzind cele întâmplate, tata nici n-a mâncat, ci s-a dus și, după ce s-a întors, a spus că șvabul în genunchi l-a rugat să-i ierte cele cinci bețe la cari îl osândise vornicul Mironiuc. Și tata l-a iertat.

Nu mă mir că în copilărie am bolit de atâtea ori, ci mă mir că am scăpat cu zile din timpul acela. Căci acuși eram la scăldat în pâraul Huc, în iazul babei lui Toader ori în pâraul nostru, unde, o dată, abia am scăpat de înecare; acuși mă acățam pe pomi, prin podul șurii și al grajdului după ouă și pui de vrăbii, acuși mă suiam în vârful cireșilor, de unde de două ori așa am picat încât credeam că-s mort. O dată m-am suit într-un vișin și stam cu picioarele pe o creangă, sub care erau parii ascuțiți ai unui gard menit să fie streșinit, cu o mână mă țineam de altă creangă deasupra capului, și

cu cealaltă mână culegeam vișine. Deodată creanga de sub picioare pocnește, și eu repede mă prind cu amândouă mâinile de creanga de deasupra capului și încep a răzni, deoarece cu groază văd că sub mine e un par ascuțit. Tata, venind cu boii de la părinți și lăsându-i pe cărarea dintre păpușoi, aleargă în fuga mare și strigă: „Ține-te, măi, ține-te bine!“ M-am ținut și m-a mântuit, mântuit fie de păcate!

Și făceam multe șotii și în casă, mai ales în vreme de iarnă, dacă nu scăpam la săniută ori la gheață, așa că surorile nu o dată mă ghigoseau și mă dupăceau, înfricoșându-mă cu hoțul Matrachi ori cu școala, unde ziceau că au să mă bată cu vergi de mesteacăn, pârлите în para focului, și au să mă puie în genunchi pe grăunțe de hrișcă, de mi s-a beli pielea și mi-a curge sânge. Când moșul Simeon Hrișcă începuse, de la o vreme, a zice că eu sunt acum bun de școală, de ce mă țin acasă, și alte vorbe de felul acesta, pe mine mă prindea o groază nespusă de varga de mesteacăn și de grăunțele de hrișcă. De aceea, cum simțeam că vine moșul, eu, tiva, pe cuptor, unde mă ascundeam după horn și nici nu suflam de frică, ca nu cumva moșul să oblicească că sunt în casă și iar să începă vorba despre școală. Spunându-mi odată surorile că tata are să mă ducă a doua zi la școală, cum m-am trezit în dimineața acelei zile, am ținut tot o fugă până la mătușa Pachița lui Bârzoii, o soră a mamei, și acolo m-am ascuns în grăunțe de păpușoi, de unde tata m-a coborât cu varga și m-a dus acasă.

Despre Mătrachi și feciorii săi am scris în *Amicul familiei* din Gherla, anul 1883, nr. 10 și 11. Ion, feciorul lui Mătrachi, a fost prins de jandarmi în 1902 în casa lui Ion Holcă din Pătrăuți pe Suceava unde eu eram paroh.

(va urma)

Conferințe. Cărți

SIMPOZION NAȚIONAL: „BUCOVINA – FILE DE ISTORIE“

Catedra de istorie de la Universitatea „Ștefan cel Mare” și Inspectoratul pentru Cultură al Județului Suceava au organizat, în zilele de 28-29 noiembrie 1996, la Suceava, Simpozionul național *Bucovina – file de istorie*, ediția I. Întrunirea științifică a fost axată pe două teme principale:

1) „Cartea de istorie – teme și mesaje”; 2) „Bucovina în dezbateră lumii contemporane”.

Expunerea de inaugurare a susținut-o prof. univ. dr. M. Iacobescu, decanul Facultății de Litere și Științe, prezentând numerosului auditoriu scopul și obiectivele simpozionului. Prima parte a debutat cu prezentarea cărții *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică* (1995), avându-i ca autori pe acad. Gh. Platon și Al. F. Platon. Acad. Gh. Platon a menționat că acest simpozion este un eveniment inedit prin faptul că au fost invitați autorii unor lucrări de istorie care să prezinte singuri roadele muncii lor publicului interesat. Autorul a specificat că monografia a fost concepută în anul 1987, într-o epocă nepotrivită pentru cercetări în această direcție, și reprezintă o introducere într-o istorie a elitelor politice și sociale. În urma investigațiilor efectuate, cercetătorii au ajuns la concluzia că boierimea, cu toate minusurile ei, în special în domeniul educației, nu reprezintă o excrescență parazită pe trupul națiunii române; ea s-a manifestat plenar în viața politică după înlăturarea regimului fanariot.

Acad. Gh. Platon a prezentat apoi volumul *De la constituirea națiunii la Marea Unire* (1995), care îi îmbogățește opera sa profesională. Citind articolele incluse în această culegere, a menționat universitarul ieșean, se poate urmări câte din ideile incluse au rămas valabile.

Cartea *Ascensiunea nazismului* (1995), apărută sub semnătura istoricilor Em. Bold și I. Ciupercă, a fost prezentată de prof. univ. dr. Em. Bold. Autorii și-au propus să clarifice cum a fost posibil ca într-o țară atât de civilizată ca Germania să apară un regim atât de reacționar. Lucrarea a fost realizată cu 5 ani înainte de 1989 și mulți dintre colegii autorilor s-au îndoit atunci de posibilitatea apariției acesteia.

Cercetătorii au ajuns în final la concluzia că fascismul, ca și comunismul, reprezintă o anomalie de la mersul firesc al civilizației și și-au propus să continue investigațiile pentru perioada de până la cel de-al doilea război mondial, prezentându-le într-o monografie aparte.

Universitarul ieșean Gh. Pungă a vorbit despre studiul *Țara Moldovei în timpul lui Alexandru Lăpușeanu* (1994), prin care a încercat să delimiteze adevărul de mit,

să înlăture o mulțime de falsuri privind raportul dintre Domn și Divan, Domn și cetățile ruinate, Domn și Biserica etc.

În lucrarea *Țara Moldovei în contextul relațiilor politice internaționale 1538-1572*, istoricul Gh. Pungă a încercat să urmărească evoluția și procesul invers al acesteia în statul moldovenesc din perioada respectivă, dovedind că tratatul secret dintre Petru Rareș și Ioachim de Brandenburg, încheiat la 1 martie 1542, este o realitate istorică și nu un fals, așa cum s-a crezut înainte.

Dr. Gh. Onișoru, cercetător științific principal la Institutul de Istorie „A.D. Xenopol” din Iași, a prezentat anuarul *Xenopoliana*, revistă editată cu sprijinul Fundației Söros, din care au apărut deja trei numere, volumul colectiv *Itinerarii istoriografice* (1996), dedicat istoricului Leonid Boicu și monografia sa, *Partide și alianțe politice în România, 1944-1947* (1995).

Volumul colectiv *Ion Nistor 1876-1962* (1993), apărut sub îngrijirea acad. Al. Zub și M.Șt. Ceaușu, a fost prezentat de ultimul dintre autori. Dr. M. Șt. Ceaușu a relevat că s-a urmărit profilarea dimensiunii umane, științifice și politice a istoricului și omului politic din Cernăuți.

Prof. dr. P. Rușșindilar, prezentându-și lucrarea, *Hurmuzăcheshii în viața culturală și politică a Bucovinei* (1995), a menționat că a urmărit pe această cale reliefarea rolului jucat de familia Hurmuzachi în istoria neamului românesc.

Despre *Constantin Dimitrescu-Iași, un Democrit al românilor* (1996) a vorbit dr. Al. Toma iar Gh. Giurcă, profesor la Școala Normală „Mihai Eminescu” din Suceava, a prezentat cartea *George Tofan – o viață închinată școlii* (1995).

Prof. univ. dr. D. Vitcu a relevat că monografia *George Enescu și spațiul artistic american* (1994) este rezultanta a două „accidente”: primul, că s-a născut în imediata vecinătate a locului de naștere a marelui muzician și, al doilea, că a beneficiat de un stagiu mai îndelungat (2 ani) în SUA. Cu acest prilej, autorul a înțeles că George Enescu s-a înscris de mult în spiritualitatea mondială, fapt ce i-a servit drept imbold pentru transpunerea pe hârtie a realității date.

În plus, istoricul D. Vitcu a prezentat publicația periodică realizată împreună cu cercetătorul S. Sanie, *Studia et Acta Historiae Judaeorum Roumaniae* care vine să acopere un gol în istoriografia românească, fiind dedicată cercetării problemelor trecutului minorității evreiești din România.

Culegerea de studii (3 volume) *Credință și cultură în Moldova*, care cuprinde articolele privind civilizația ortodoxă în Evul Mediu, a fost prezentată de dr. V. Demciuc.

Prof. univ. dr. M. Iacobescu, prezentând al doilea număr (1996) al Anuarului Catedrei de Istorie *Codrul Cosminului*, a menționat că istoricii suceveni au „îndrăznit” să reia modelul interbelic al revistei, urmărindu-se stimularea cercetării științifice a profesorilor și studenților.

Partea a doua a simpozionului a debutat cu expunerea *Bucovina în atenția conferințelor istorice internaționale din anul 1996*, susținută de prof. M. Iacobescu. Istoricul sucevean a relatat despre conferința de la Sejmy și cea de la Rădăuți, care au reprezentat un dialog extrem de valoros între oamenii de știință din mai multe țări europene.

Prof. M. Lazăr, șeful Catedrei de Istorie a Universității din Suceava, a vorbit despre modul de abordare a trecutului provinciei istorice *Bucovina în istoriografia ucraineană*, menționând că foarte des elementul politic a prevalat adevărul istoric.

Istoricul C. Șerban a prezentat semnificațiile anului 1918, pornind de la cartea lui R. Economu, *Unirea Bucovinei 1918*.

Comunicarea *Considerații pe marginea conceptului „homo bucovinensis“*, și modul de interpretare a problemelor etnodemografice de către istoricii cernăuțeni în ultima publicație *Din trecutul istoric al Bucovinei* (1996) au fost prezentate de dr. Șt. Purici.

Cercetătorul sucevean M. Diaconu a încercat să pună în lumină istoria complexă și controversată a perioadei interbelice în comunicarea *Bucovina și complexul provinciei*.

Dr. M. Ignat s-a referit la *Preocupările arheologice în Bucovina*, subliniind că, până la 1990, s-au efectuat paralel două cercetări, una sovietică și alta românească, ambele dominate de ideologia dialectico-materialistă și sprijinite de stat. Dacă arheologii sovietici au făcut cercetări într-un ritm galopant și cu anumite priorități – ignorându-se alte culturi – arheologii români au acordat prea puțină atenție Evului Mediu timpuriu. Această lacună în preocupările arheologice românești este treptat înlăturată.

Dr. D. Alexa a evocat *Activitatea politică a istoricului Ion Nistor*, reflectând, pe baza materialelor de arhivă, o latură încă prea puțin cunoscută a acestei personalități polivalente a epocii.

Lucrările simpozionului au fost însoțite de interesante discuții pe marginea problematicii istorice bucovinene, acad. Gh. Platon subliniind în final că trebuie să învățăm cine suntem, să nu „plângem“ pe „umărul“ istoriei, trebuie să ne obișnuim cu sprijinul european și să integram civilizația noastră în civilizația europeană printr-o muncă intensă de afirmare a valorilor națiunii române.

Putem considera că lucrările simpozionului s-au desfășurat cu succes și inițiativa merită să fie continuată în viitor prin antrenarea unui public cât mai larg în lumea cercetărilor naționale și internaționale în domeniul istoriei și istoriografiei.

ȘTEFAN PURICI

ADRIAN DINU RACHIERU: *POEȚI DIN BUCOVINA*

La sfârșitul anului trecut, cunoscuta (grație colecției de poezie clasică și contemporană română, de format mic) Editură „Helicon” din Timișoara apare pe piața cărții din România cu impunătorul volum *Poeți din Bucovina* de Adrian Dinu Rachieru, carte despre care s-ar putea spune, fără rezerve, nu numai „Carte frumoasă! Cinste cui te-a scris”, ci și „Cinste cui te-a editat”.

La drept vorbind aici nu e vorba numai de aspectul luxos al cărții, de concepția editorială, de ținuta grafică și poligrafică a cărții. Acestea, pur și simplu, sunt deosebite. E o adevărată plăcere să iei cartea în mână!

De fapt ea nu este o carte de poezie, ca multe altele câte apar de sub teascurile editurii susmenționate sau ale altor edituri de stat sau private. Ea se deosebește de celelalte mai ales prin formatul-i mare, de bibliotecă, de birou. Noi nu ne referim la substanța cărții. Asupra calităților ei, a microeseurilor ei sau, mai bine zis, asupra calității profilurilor critice privind autorii antologați, precum și a calității poeziilor cuprinse între cele 540 de pagini se vor pronunța alții, desigur, în studii aparte. Or, noi nu avem alt scop decât prezentarea succintă a acestei cărți, apariția căreia constituie un adevărat eveniment editorial, un adevărat act de cultură.

De remarcat este și faptul că volumul s-a tipărit sub egida Uniunii Românilor Bucovineni și cu sprijinul generos al Fundației Culturale a Bucovinei și reprezintă o lucrare cu adevărat fundamentală, cuprinzând o selecție din creația a 80 dintre sutele de poeți care s-au născut sau trăiesc, ori născuți în altă parte, dar care și-au legat destinul lor de „dulcea Bucovină” eminesciană. Cartea mai cuprinde un studiu introductiv, prin care cunoscutul critic și istoric literar, eseist și sociolog, om de o aleasă cultură, spirit rafinat și generos cum rar întâlnești în lumea literară, măcinată de invidii și orgolii bolnăvicioase, bucovinean și el, ca origine și formație intelectuală, dar trăitor la Timișoara, mai aproape de centrul Europei, adică, cel care este Adrian Dinu Rachieru, face câteva lămuriri substanțiale privind tabloul general al procesului literar în acea fostă Țară de Sus a Moldovei, și privind istoria complicată și zbuciumată a acesteia. Mai mult chiar, autorul face trimiteri, observații deosebit de juste și la obiect, pronunțându-se și asupra situației defavorabile, când autori străini se ocupă mai mult de cercetarea și mediatizarea spinoasei problematice a istoriei Bucovinei, decât savanții români, cei care sunt mai în drept s-o facă mai temeinic și mai consecvent.

În acest sens se și întreabă autorul, întrebându-ne și pe noi la rândul său: „...poate un volum, adunând sub același steag poeți de frunte ai Bucovinei, să fortifice ideea românismului?” Mai ales în nordul înstrăinat al Bucovinei. Noi credem că da.

Nu putem încheia aceste succinte consemnări pe marginea unei apariții editoriale nici fără a menționa faptul că volumul lui Rachieru nu pretinde să fie o lucrare în adevăratul sens antologică, a poeziei bucovinene. Or, în ea, autorul a inclus (selectiv, firește) doar poeți născuți în acest secol și intrați în literatură după 1918. Dat fiind acest criteriu, pe lângă cel valoric, după care s-a condus autorul, în lista acestora ar fi putut fi adăugați, desigur, și cei care n-au intrat în carte pe motiv că încă nu și-au adunat versurile într-o carte proprie.

Oricum, cartea lui Adrian Dinu Rachieru, cu toate observațiile care i s-ar putea aduce la o adică, cu toate inexactitățile, nu chiar atât de multe, ca și greșelile de tipar regretabile (nu e cazul să le înșirăm aici, deoarece sperăm că autorul le-a descoperit și singur și le va exclude la o viitoare posibilă reeditare a lucrării), cu toate nemulțumirile ce pot apărea din partea unor autori antologați, care posibil că numără câte rânduri de carte sunt consacrate lor și câte altora, trecând peste lipsa unor nume de poeți care ar fi putut completa cartea în mod fericit, ea este o istorie adevărată a poeziei bucovinene, depășindu-le în mod fericit, din toate punctele de vedere, pe toate antologiile, studiile, schițele, istoriile apărute până acum cu privire la Istoria literaturii bucovinene, fără a le diminua pe acestea.

Cu alte cuvinte, *Poeți din Bucovina* este o carte de zile mari. Și un instrument deosebit de necesar tuturor celor care se interesează de literatură. O carte care nu poate fi înlocuită cu alta, deoarece la momentul dat ea nu are egal. Și nici nu se știe când va mai apare ceva asemănător cu privire la literatura unei provincii înjumătățite teritorial, dar unice din punct de vedere spiritual.

VASILE TĂRĂȚEANU

Cronica vieții cernăuțene

LIDERII VIN ȘI SE DUC...

Ultimele luni din preajma Conferinței de dare de seamă și alegeri a Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu“ din regiunea Cernăuți au ținut opinia publică într-o atmosferă încordată a controverselor și a suspiciunilor, ce au infectat de la un timp vârful celei mai numeroase organizații publice a românilor nord-bucovineni. Intrigați de discordiile interioare, mulți așteptau ca vântulețul semănat în ajun să izbucnească, în ziua Conferinței, într-o furtună devastatoare. Însă, după cum s-a constatat din derularea evenimentului mult discutat, nu curiozitatea de a asista la o hărțuială spectaculoasă a asigurat prezența delegațiilor din circa nouăzeci la sută din filiale. Marea lor majoritate a venit cu nobila intenție de a pune capăt disensiunilor distructive, pentru redobândirea stindardului de organizație unitară și militantă pe care îl purta Societatea la început.

Probabil, o influență benefică asupra delegațiilor a avut-o și rugăciunea preotului Boris Țapu, parohul bisericii „Adormirea Maicii Domnului“ din Boian, raionul Noua Suliță. Luările de poziție ale delegațiilor, propunerile și, mai cu seamă, voturile lor au dovedit că ei nu sunt o masă de oameni ușor de manipulat. Ordinea de zi a inclus un complex de chestiuni majore, printre care și adoptarea unor amendamente la Statutul Societății. Însă timpul pentru care a fost arendată sala Palatului Central de Cultură din Cernăuți n-a permis să se elucideze toate problemele propuse pentru dezbateri. Astfel, a rămas în suspensie crearea unei comisii pentru redactarea unui nou proiect al Statutului, precum și aprobarea bugetului pe viitoarea perioadă de activitate.

Totuși, chestiunile de bază au fost clarificate fără economie de timp. Președintele în exercițiu, scriitorul și publicistul Mircea Lutic, a făcut o succintă trecere în revistă a ciclului de acțiuni cultural-artistice desfășurate pe parcursul unui an, activitate despre care a relatat în prealabil cu lux de amănunte în trei numere ale ziarului *Zorile Bucovinei*. Printre realizările importante, menționate în raport, reținem stabilirea unor relații fructuoase de colaborare cu Administrația Regională de Stat, organizarea festivalurilor-concurs „Mărțișor“ și „Florile Dalbe“, a sărbătorii „Limba noastră cea română“, a festivalului de poezie eminesciană „Pururi tânăr, înfășurat în manta-mi“, trimiterea la studii universitare și liceale, în România și Republica Moldova, a circa 180 de absolvenți ai școlilor românești din ținutul nostru. Personal, președintele Mircea Lutic s-a impus prin elaborarea unui vast plan de dezvoltare culturală a comunității românești din regiune până în anul 2000. Din păcate, după cum a subliniat raportorul însuși, „din lipsa unui entuziasm cultural chiar în sânul conducerii, o parte din acțiunile prevăzute de programul de lucru au rămas doar pe hârtie“.

Din opiniile exprimate de delegații Vasile Bizovi (Boian, raionul Noua Suliță), Valeria Mihaiesi (Ostrița, raionul Herța), Dumitru Olaru (Mihoreni, raionul Herța), Aurel Constantinovici, președintele Asociației Științifico-Pedagogice „Aron Pumnul” din Ucraina și alți participanți la dezbateri, cauzele neîndeplinirii dezideratelor culturale ale populației românești își au rădăcini mult mai adânci decât „lipsa de entuziasm”. Noul președinte, Arcadie Opaț, ales cu o majoritate evidentă, după un mic repaos revine la vechile probleme, găsindu-le în stadiul în care le-a lăsat acum un an.

La aproape șapte ani de la constituire, obiectivele majore ale Societății rămân în actualitate: înălțarea monumentului lui Mihai Eminescu la Cernăuți și a monumentului lui Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului, inaugurarea unui muzeu în casa lui Aron Pumnul, crearea unei biblioteci municipale românești, renașterea teatrului românesc etc. Pentru îndeplinirea lor, după cum s-au exprimat delegații, e nevoie de coeziune, muncă dezinteresată, nu de polemici sterile care toarnă apă la moară răuvoitorilor.

Conform ordinii de zi, a făcut o dare de seamă și dl. Ștefan Broască, redactorul ziarului *Plai românesc*, care a ripostat unor invective aduse pe nedrept ziarului. Redactorul a mai subliniat că *Plai românesc* este o publicație de opinie liberă, ce-și are menirea să apere drepturile tuturor românilor din nordul Bucovinei și să oglindească activitatea tuturor organizațiilor românești din regiune.

Cu acordul Conferinței, președintele ales, Arcadie Opaț, a propus candidaturile pentru componența Prezidiului, în care au fost aleși unsprezece membri. Vicepreședinți au fost aleși domnii Vasile Tărățeanu și Ștefan Broască.

MARIA TOACĂ

ÎN LOC DE POST SCRIPTUM

Să sperăm că maratonul insultelor declanșat în presa cernăuțeană (vezi *Zorile Bucovinei* și *Codrii Cosminului*) în ajunul Conferinței de dare de seamă a Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” s-a terminat. E necesar sau nu să meditam asupra cauzelor ce au declanșat conflictele? Teoretic acestea se întemeiază pe factorii morali și suprapun interese contradictorii. De obicei, criteriile de simpatie și antipatie, ce fac să vibreze sufletele noastre, nu se discută din cauza manierelor violente și dictatoriale ale unor preținși lideri („oameni de elită”) sau (ceea ce complică și face imposibil un dialog civilizată) a unor amatori de tras sforile de după culise. Or, culisele noastre au devenit prea aglomerate.

Concluzia? Sau poate morala?

Românii din Cernăuți, constituiți astăzi în mai multe societăți naționale și culturale, au nevoie de un lider cu spirit constructiv și nu de „președinți de paie” care doresc să fie recunoscuți drept lideri, unici și absoluți, dar fără a se dăruia total cauzei și fără a purta răspunderea pentru un eventual eșec. De fapt, fiecare face ce poate: unii vorbesc (bârfesc), alții lucrează...

Deocamdată, dorim noului Prezidium ales, pentru o perioadă de trei ani, spor la muncă și succes! Dar mai întâi de toate – înțelepciune, multă înțelepciune! Și curaj!

A.C.

DESPRE RIDICAREA MONUMENTULUI LUI ȘTEFAN CEL MARE ÎN CODRII COSMINULUI: O CONCLUZIE, O NOTĂ INFORMATIVĂ ȘI O INTERPELARE DE DEPUTAT

CONCLUZIA

PRIVIND HOTĂRÂREA COMITETULUI EXECUTIV AL CONSILIULUI RAIONAL
HLIBOCA DE DEPUTAȚI AI POPORULUI DIN 22 MARTIE 1995 „CU PRIVIRE
LA ETERNIZAREA MEMORIEI LUI ȘTEFAN CEL MARE ȘI INSTAURAREA
UNEI PLĂCI COMEMORATIVE SCRIITORULUI V. E. POSTEUCA”

Chestiunea privind ridicarea de monumente, obeliscuri unor personalități remarcabile de stat din istoria unei țări pe teritoriul altei țări este destul de complexă, fiind legată de necesitatea luării în considerație a unui șir de împrejurări de ordin intern și interstatal. Se cunoaște din istorie că gloria unui conducător de oști în cele mai multe cazuri era legată de nefaima, umilirea, înfrângerea adversarului. Deși așa ceva s-a produs într-un trecut îndepărtat, fiecare stat actual, care are istorie proprie și se îngrijește de demnitatea sa națională, tinde să se protejeze de oricare încercări de a folosi trecutul istoric pentru umilirea morală, instigarea împotriva lui la dispoziții defavorabile, la pretenții teritoriale.

De aceasta trebuie să țină cont în mod deosebit tânărul stat ucrainean, care tinde să-și afirme imaginea sa între țările europene drept a unui stat democratic, iubitor de pace, având bune relații cu vecinii. Apărându-și în mod consecvent drepturile sale suverane și demnitatea națională, Ucraina tinde să nu-și umbrească sau să nu-și complice relațiile cu alte state, înainte de toate cu cele vecine, să nu dea nici un temei pentru nici un fel de pretenții sau imputări ce-ar putea să influențeze atât în virtutea circumstanțelor actuale, cât și diferitelor interpretări ale trecutului istoric.

În legătură cu aceasta, demersurile unui anumit număr de cetățeni ai Ucrainei privind ridicarea unui monument sau a unui obelisc în cinstea fostului monarh al fostului cnezat Moldovenesc, Ștefan cel Mare, pe teritoriul actualului stat suveran Ucraina, în particular în împrejurimile localității Hrușăuți, raionul Hliboca, regiunea Cernăuți, poate fi apreciat fie ca necunoașterea de către inițiatori a trecutului istoric al ținutului, fie ca urmărirea unor anumite scopuri politice conjuncturale, fie ca lipsă de tact național.

Pe baza analizei evenimentelor istorice de la sfârșitul secolului XV – începutul secolului XVI ce se referă la ținutul bucovinean și la faptele lui Ștefan al III-lea cel Mare, precum și reieșind din exigențele și necesitățile actuale cu privire la rațiunea

eternizării memoriei oamenilor de stat, evenimentelor de pe teritoriul Ucrainei, pot fi trase următoarele concluzii:

1. Menționata bătălie de la Valea Cosminului din anul 1497, ca unul din episoadele îndelungatelor războaie polono-moldovenești pentru supremația asupra pământurilor ucrainene dintotdeauna, a avut loc între statele de atunci Polonia și Moldova, care în limita altor frontiere există și astăzi (Polonia, Moldova, România). Eternizarea numelor eroilor, bărbaiților de stat, conducătorilor de oști ce le aparțin se poate face pe propriile lor teritorii suverane și la propria judecată.

2. Teritoriul actualei regiuni Cernăuți, în particular al raionului Hliboca și satul Hrușăuți, unde, conform opiniei Consiliului raional Hliboca, urmează, chipurile, să se ridice monumentul comemorativ lui Ștefan cel Mare, nu aparține nici actualei României, nici Moldovei, nici Poloniei, doar statului suveran Ucraina, care însuși decide pe cine și unde să omagieze (sau să nu omagieze) prin mijloace monumentale.

3. Faptele lui Ștefan cel Mare țin de istoria statelor României și Moldovei. Acolo memoria lui este suficient de omagiată. Cel mai mare monument i-a fost înălțat în România, în fosta capitală a Moldovei, Suceava, adică și în Bucovina, în partea ei de sud. Este înălțat un monument mareț și în Moldova, la Chișinău.

4. Ridicarea unui monument comemorativ în cinstea lui Ștefan cel Mare în legătură cu o victorie asupra Poloniei obținută pe teritoriul actualei Ucraine în mod obligatoriu va provoca dezacordul și un posibil protest din partea conducerii actualei Poloniei, reproșuri neavenite pentru Ucraina, pretenții, demersuri și, posibil, agravarea relațiilor cu acest stat prieten pentru Ucraina.

5. Odată cu înfrângerea oștilor poloneze în pădurea din Valea Cosminului au murit și ucrainenii, care forțat au fost luați pentru campania din Bucovina (ca de altfel și în oștirea lui Ștefan cel Mare). A glorifica uciderea ucrainenilor pe teritoriul Ucrainei ar fi nerațional.

6. Ridicarea monumentului comemorativ menționat va trezi și nemulțumirea populației regiunilor învecinate: Ivano-Frankovsk, Ternopol, Lvov, Hmelnițki și a altor regiuni din Ucraina, pe teritoriul cărora la timpul respectiv a înfăptuit marșurile sale cuceritoare, prădătoare Ștefan cel Mare, împreună cu agresorii turci, în scopul alipirii Galiției la Moldova, care a jefuit și a distrus bunuri, a ucis și a răpit mii și mii de ucrainenii galițieni (anul 1498 – până la o sută mii de persoane).

7. În cazul ridicării monumentului comemorativ lui Ștefan cel Mare pe teritoriul uneia din regiunile Ucrainei (Cernăuți), aceasta ar putea încuraja și pe alți inițiatori de a înălța asemenea monumente comemorative și în alte regiuni unde el a înfăptuit marșuri – în regiunile Ivano-Frankovsk, Ternopol, Lvov, Hmelnițki și în altele.

8. Ținând cont de faptul că popoarele țărilor civilizate, învățând din experiența amară a trecutului, privesc în prezent la fostele războaie, bătălii sângeroase cu alți ochi, nu ca un prilej ordinar pentru a-și proslăvi regii, domnitorii țării, șahii, sultanii, împărații, ci ca la o mare tragedie umană, la moartea în masă a oamenilor, victime ale popoarelor care au avut de suferit mai mult de pe urma faptului că ambițioșii, neomenoșii, răpitorii lor ocârmuitori nu găseau căi pentru soluționarea pașnică a conflictelor interstatale, – nici nu poate fi vorba despre înveșnicirea pe teritoriul Ucrainei a numelor unor asemenea monarhi, în particular al lui Ștefan cel Mare, care batjocoreau și sărăceau în trecut pământul și poporul.

9. Poate fi vorba doar de o cruce comemorativă victimelor ciocnirilor militare pe teritoriul ținutului nostru cu o asemenea înscrisere, de exemplu: „Victimelor

războiului moldo-polon din 1497". Textul dedicației și posibilele reprezentări în basorelief vor trebui să fie coordonate cu administrația regională de stat Cernăuți.

10. Alegerea locului ridicării crucii comemorative necesită precizări pentru apropierea maximală de locul real al bătăliei cu denumirea „Dumbrava Roșie“.

11. Demersurile Comitetului Executiv al Consiliului raional Hliboca privind instalarea unei plăci comemorative scriitorului V. E. Posteucă merită să fie sprijinite.

Prof. dr. IU. I. MAKAR, decanul Facultății de Istorie a Universității de Stat „Iuri Fedkovici“ din Cernăuți, șeful Catedrei de istorie universală și politologie.

Docent V.M. BOTUȘANSKI, candidat în istorie, șeful Catedrei de istorie a Ucrainei a U.S.C.

Prof dr. V. M. HOLEVCIUC, șeful Catedrei de istorie a popoarelor din Europa de Est a U.S.C.

Docent V. O. BALUH, șeful Catedrei de istorie a lumii antice și a Evului Mediu a U.S.C.

Profesori doctori de la Facultatea de Istorie a U.S.C.:
P. P. BRIŢKI, I. A. GRIŢENCO, G. K. KOJOLEANCO,
M. V. LEAHOVICI, O. I. SÎCI, I. M. TEODOROVICI,
S. S. TROIAN, V. V. ŞAPOVALOV

NOTĂ ISTORICĂ INFORMATIVĂ

PRIVIND CAUZELE RĂZBOIULUI POLONO-MOLDOVENESC DIN 1497 DE PE TERITORIUL BUCOVINEI ȘI CONSECINȚELE LUI

Acest război, ca și celelalte războaie și confruntări polono-moldovenești îndelungate, care nu o dată au cuprins și teritoriul Bucovinei, a avut cauze vechi. După cum se știe, teritoriul Bucovinei, ca și majoritatea pământurilor de sud, încă din cele mai vechi timpuri au fost populate cu populație preponderent rusă (ucraineană), și, după împărțirea Rusiei Kievene în cnezate separate, în sec XI – în prima jumătate a sec. XIV, a făcut parte din cnezatele Terebovlean, Galițian, Galițian-Volînean, cunoscând invazia tătaro-mongolă, nimerind sub dominația Hoardei de Aur. După slăbirea și destrămarea aceteia din urmă, statele care au apărut la granițele de nord-vest, vest și sud ale pământurilor ucrainene (Lituania, Polonia, Ungaria) au dezmembrat statul Galițian-Volânean, odinioară unitar, împărțindu-și teritoriul. Pământurile de sud și centrale ale Ucrainei au intrat în componența Lituaniei, iar la vest s-au dat lupte îndelungate între Polonia și Ungaria, ultima acaparând Bucovina și Galiția de Sud (Pocuția). Pentru a-și proteja posesiunile de est, Ungaria, ca răspuns la revendicările populației romanice, care migrase în estul posesiunilor ungare, a permis crearea la mijlocul sec. XIV pe pământurile de sud-vest ale fostului cnezat Galițian-Volânean a unui nou stat vasal – Moldova. Acesta și-a atribuit și revendicările Ungariei nu numai asupra Bucovinei, ci și asupra unei părți însemnate a Galiției, în particular a Pocuției învecinate cu Bucovina.

La rândul său, Polonia considera că ei trebuie să-i revină în întegime teritoriul fostului stat Galițian-Volânean, adică și acea parte ungară pe care a fost întemeiat principatul Moldovei, în componența căruia intra și Bucovina, sau, barem, ca domnitorii moldoveni să fie vasalii Poloniei. Ultima a reușit, în 1387, să obțină vasalitatea Moldovei, fiecare voievod (domnitor) moldovean depunând jurământ de credință regelui polon. Dar nici în acest caz conflictele din cauza Pocuței dintre Moldova și Polonia n-au dispărut.

Ele s-au agravat cu deosebire în perioada domnitorului Moldovei Ștefan III, supranumit, după moartea sa, cel Mare. Astfel, în 1488 domnitorul Ștefan, încălcând jurământul dat regelui polon, a trimis o armată valahă (moldovenească) considerabilă, care a ocupat Pocuția până la Halici și a prădat-o. El a trimis trupe în Pocuția și în anii 1491-1492 a sprijinit răscoala în masă a țăranilor din Galiția, sub conducerea lui Muha, încercând să folosească această împrejurare pentru alipirea unei părți a Galiției la Moldova. În cei 4 ani, cât a durat campania, au fost prădate, pustiite, arse orașele și satele, locuitorii lor fiind luați în captivitate pentru a fi vânduți în robie.

Pentru a pune capăt acestor jafuri, precum și pentru a-l sili pe domnitorul moldovean să rămână în continuare vasalul Poloniei, regele polon Jan Olbraht, cu

armata sa, inclusiv mercenari nemți, sub pretextul unei campanii împotriva turcilor, a pătruns, în septembrie 1497, în Bucovina, jefuind, în calea sa, populația locală. Ștefan cel Mare i-a trimis în întâmpinare, cu daruri, pe marele logofăt Teutul și pe marele vistier Isaac, „spre Coțmani, la capătul pământului moldovenesc“, pentru a-l îndupleca să meargă cu oaste nu împotriva Moldovei, ci împotriva turcilor. Regele a primit darurile, iar pe soli a poruncit să-i pună în lanțuri și să-i trimită la Lvov. În curând, oștirile polone au încercuit capitala Moldovei – Suceava, încercând s-o cucerească timp de 3 (după unele date 5) săptămâni.

La rugămintea lui Ștefan i-au venit în ajutor oastea voievodului valah Radu, a sultanului Baiazid, un detașament ungar de 12 mii soldați în frunte cu voievodul Ardealului Birtok (cuscrul lui Ștefan), trimis de regele ungar Vladislav (Laslo), fratele lui Jan Olbraht. Birtok l-a rugat pe Ștefan (din numele lui Vladislav) să oprească acțiunile de luptă, să se împace cu regele polon, la care Ștefan a consimțit, trimițându-l pe Birtok cu oamenii săi la negocieri. Acela l-a înduplecat pe Olbraht să oprească acțiunile militare și să se întoarcă pe aceeași cale pe care a venit la Suceava. Olbraht, văzând că armata s-a istovit și că nu-i vine în ajutor oastea lituaneană condusă de fratele său Alexandr (acesta s-a întors de la jumătate de cale la insistența țarului moscovit Ivan III, cuscrul lui Ștefan), a căzut de acord să oprească acțiunile militare și să se retragă pe același drum prin localitățile deja prădate. Fiind răsplătit cu generozitate, Birtok s-a întors cu armata sa în Ungaria. S-a retras cu trupele sale și Olbraht.

Dar deoarece prin localitățile jefuite mai înainte aproape că nu se puteau găsi alimente și nutreț, cea mai mare parte a armatei polone s-a abătut de la drumul convenit și, în retragere, a început să jefuiască alte localități din Bucovina. Aceasta l-a înfuriat pe Ștefan. El a trimis pe urmele polonilor o oaste moldovenească în frunte cu Boldor și 2 mii de turci (după alte date, în fruntea urmăritorilor se afla chiar Ștefan), care i-a ajuns pe poloni în codrul de lângă Valea Cosminului, i-a atacat prin surprindere, prăvălind copaci în calea lor. În această bătălie neașteptată grosul oastei polone a fost nimicit. „Și Ștefan l-a ajuns din urmă pe el (pe Olbraht – n.n.) în Bucovina și l-a bătut“, se relatează în *Letopisețul slavo-moldovenesc din 1359-1504* (10, p. 59). Oastea moldavă a capturat multe trofee de luptă, cu deosebire tunuri. Oștenii moldoveni, în frunte cu voievodul Boldor, au continuat să bată rămășițele oastei polone conduse de Olbraht, care se retrăgeau în fugă spre Cernăuți. La 29 octombrie dincolo de Prut, la Lencăuți, a fost zdrobit și detașamentul polon care venea în ajutorul lui Olbraht. Acesta, însoțit de un număr mic de soldați, a reușit să fugă.

După bătălie, Ștefan le-a dat drumul oștenilor, iar de Sf. Nicolai a organizat pentru boieri și pentru cei mai distinși luptători un mare ospăț, răsplătindu-i pe fiecare cu daruri bogate după merit. Locului din codrul de lângă Valea Cosminului, unde a fost zdrobită oastea polonă și s-a vărsat mult sânge, i s-a dat mai târziu, după cum spune legenda, numele de „Dumbrava Roșie“.

Ca să se războvească pe Olbraht pentru campania contra Moldovei (în particular a Bucovinei), domnitorul Ștefan III a trimis, în primăvara anului 1498, în Polonia, mari trupe valahe sub comanda boierului Marcolce, iar în curând a purces el însuși, cerând în ajutor un mare număr de turci. Ei au năvălit în Galiția, pe care au pustiit-o strașnic, arzând multe sate și orașe: Terebovl, Pidgaiți, Halici, Buceaci, Peremșl, Iaroslav, Perevorosk, Radimno, Lanțut ș.a., a dat foc suburbiilor Lvovului, luând prizonieri pentru a-i vinde în robie până la 100 mii de galițieni, cu precădere ucraineni, parțial poloni. După cum scrie letopisețul, „oameni însă până la o sută de mii“ fură luați prizonieri și vânduți tătarilor și turcilor. Și pe atunci erau pline de ruși (ucraineni –

n.n.) și de leși Tătația, Grecia, Franchia și Macedonia, „afară de aceștia încă un mare număr din ei zac uciși în țara captivă, precum și pe drumurile ei“ (9, p. 361).

În iarna anului 1499, marșul oștirii valahe și turce în Galiția a continuat, dar din cauza iernii geroase mulți turci au înghețat și au murit de foame. Restul s-au retras spre sud prin Bucovina. Domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare, a ordonat ca trupele moldovenilor să fie amplasate de-a lungul Prutului și să fie omorâți toți turcii, aliații de ieri (după unele date exagerate din letopiseț, ostașii moldoveni au ucis până la 80 mii de turci pe care i-au aruncat în Prut sub gheață, sultanului comunicându-i-se că ei au murit în luptele cu polonii) (10, p. 54).

În anii 1502-1503, domnitorul Ștefan cel Mare a înfăptuit noi marșuri în Pocuția, pustiind ținutul și luând prizonieri. După moartea lui Ștefan cel Mare (1504), campaniile în Pocuția le-au continuat urmașii lui; în particular, în vara anului 1509, voievodul Bogdan a năvălit cu oaste asupra Pocuției, ajungând până la Camenița, apoi la nord, până la pământurile lituaniene, trecând prin foc și sabie orașe și sate, jefuind totul în calea lor, după care a cotit spre Galiția, cucerind și incendiind Rohatinul, a ajuns la Lvov, luând mulți prizonieri și mânăndu-i în Moldova pentru ca să fie vânduți (10, p. 121).

În 1527, domnitorul Moldovei, Petru, a trecut prin foc Pocuția de trei ori, dar a fost zdrobit lângă Obertin de oastea polonă (10, p. 122) ș.a.m.d.

Așadar, domnitorul Moldovei Ștefan III, supranumit cel Mare, a fost într-adevăr un bărbat de stat, mare și remarcabil, apărătorul și unificatorul Moldovei medievale și pentru aceasta el a fost și continuă să fie omagiat în România și Moldova. El a fost un erou al timpului său cu toate virtuțile omenești (eroism, hotărâre, curaj, vitejie, capacități de conducător) și cu laturile negre de caracter propriu cârmuitorilor de atunci (cruzime, răz bunare, perfidie etc.). Anume, datorită viclesugului el a repurtat în mare măsură biruința asupra polonilor în codrul de lângă Valea Cosminului din anul 1497. Apărând și lărgind pământurile șale, Ștefan cel Mare a încercat totodată să slăbească Polonia regală – una din adversarii principali ai Moldovei, pornind nu o dată cu oaste asupra ei. Dar de fapt aceste campanii (în particular, cea din 1498) nu ajungeau până la teritoriile proprii ale Poloniei, ele fiind orientate în primul rând asupra pământurilor ucrainene aflate sub stăpânirea Poloniei, și erau pentru populația ucraineană o adevărată urgie, deoarece erau însoțite de devastări fără milă, pustiiri, ucideri în masă și luarea, ca prizonieri, a unui mare număr de ucraineni, care erau vânduți în sclavie.

Și ultimul fapt. Atât Ștefan cel Mare, cât și Jan Olbraht (precum și alți domnitori moldoveni și regi poloni), în timpul campaniilor lor (inclusiv cea din 1497), mobilizau cu de-a sila în oștile lor ucraineni, care din cauza dezmembrării statului Galițian-Volânean, odinioară unitar, s-au pomenit în diferite țări și cu timpul, nu din proprie voință, au fost nevoiți să se omoare unii pe alții.

IZVOARE ȘI LITERATURĂ

1. Bevzo O. A., *Lviwski litopîs i Ostrozki litopîseți*, Kiev, 1970, p. 56-57, 73.
2. Grabovețki V. V., *Seleanske povstannea na Prîkarpatti pid provodom Muhî 1490-1492 roku*, Lvov, Vișcea șkola, 1979, p. 76, 95, 97-99, 119-120.
3. Grușevski M. S., *Istoria Ukrainî-Rusi*, V. II-ți, t. 12, Kiev, Naukova dumka, 1993, V. 4, p. S 331-333.

4. Jukovski A., *Istoria Bucovinei*, Cernivți, Ceas, 1991, p. 61-62, 85-86.
5. Iorga N., *Istoria lui Ștefan cel Mare*, București, 1966, p. 177-211.
6. Cantemir D., *Descrierea Moldovei*, Chișinău, 1957.
7. Korduba M., *Ilustrovana istoria Bucovinei*, Cernivți, 1906, p. 30.
8. E. Kozak, E. Fischer, *Heimatkunde der Bukowina*, Czernowitz, 1900, p. 69.
9. *Polnoe sobranie ruskikh letopisei*, SPB, 1843, V. II, *Pribavlenie*, p. 361.
10. *Slaveansko-moldavske letopisi XV-XVI vv.*, Moskva, Nauka, 1976, p. 31-33, 53-54, 66, 73, 120.
11. Soloviov S. M., *Istoria Rosii s drevneisih vremion*, Kniga III, V. 5-6, Moskva, 1960, p. 56-57.
12. Ureche Gr., *Letopisețul Țării Moldovei*, Chișinău, 1971.

NOTA INFORMATIVĂ a fost alcătuită de docentul BOTUȘANSKI V.M., șeful Catedrei de Istorie a Ucrainei a Universității de Stat din Cernăuți.

20.09.1996

ÎN LOC DE INTERPELARE: „CÂND NE-A FOST ȘTEFAN PĂRINTE...”

Motto:

*Când ne-a fost Ștefan părinte,
Valabia – mamă,
Nu știam de biruri crunte,
Nu știam de vamă!*

(Iuri Fedkovici, *Lukian Kobilița*)

La 27 octombrie a.c. se vor împlini 500 de ani de la marea bătălie de lângă Valea Cosminului împotriva asupritorilor străini ai ținutului nostru, la care a participat eroul legendar Ștefan cel Mare, domnitorul Moldovei, pe care contemporanii l-au numit „zelosul luptător pentru credință și mântuire”, principalul apărător al creștinismului în Europa, salvatorul ei de invazia păgânilor.

În legătură cu acest jubileu remarcabil și în baza legii Ucrainei „Despre minoritățile naționale”, a Constituției statului nostru, precum și în conformitate cu actele juridice internaționale – *Declarația universală a drepturilor omului*, *Acordul final de la Helsinki*, *Conferința de la Copenhaga pentru dimensiunea umană a CSCE* (art. 21, 32, 35), *Declarația Adunării Generale a ONU privind drepturile persoanelor care aparțin minorităților național-etnice, religioase și de limbă*, populația autohtonă românească din ținutul nostru a hotărât să ridice un monument legendarului erou Ștefan cel Mare, pe care Papa de la Roma, Sixt IV, l-a numit „Atleta Cristi”, iar renumitul istoric rus din secolul trecut, Nikolai Karamzin, în a sa *Istorie a statului rus*, sublinia că „datorită falnicilor victorii obținute asupra numeroaselor oști turcești, el și-a înscris numele în istoria rarilor eroi; ... era mirarea regilor și popoarelor, cu puține mijloace creând acte de măreție”, pentru care, după cum a menționat cronicarul polonez, Martin Cromer (1512-1589), este „demn de memoria tuturor veacurilor”.

La Congresul I al românilor din regiune, la diferite adunări ale societăților naționale românești și la sărbătorile tradiționale „Limba noastră cea română”, a fost subliniată în repetate rânduri și sprijinită ideea înălțării unui monument pe locul bătăliei din 1497 de la Valea Cosminului.

Cu mai bine de trei ani în urmă a fost creat un comitet organizatoric, format din locuitori ai satelor din raionul Hliboca, pentru înălțarea monumentului, în care au intrat și reprezentanți ai intelectualității din regiune. La rugămintea locuitorilor, Consiliul sătesc Voloca, prin decizia sa din 1.XI.1994, a repartizat un sector de 0,5 ha în zona „Lisna” pentru construcția monumentului lui Ștefan cel Mare, iar Consiliul raional Hliboca a aprobat această decizie. În scurt timp, ambele hotărâri au fost înaintate Direcției pentru Cultură a Administrației Regionale de Stat pentru a primi permisiunea respectivă privind înălțarea monumentului.

Între timp, a fost creată o grupă de creație, în care au fost invitați sculptorul D. Gorșkovski, membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Ucraina, laureat al mai multor premii, I. Drobot, docent al catedrei de arhitectură a Universității politehnice din Chișinău, și M. Gorșkovski, absolvent al acestei universități, cărora li s-a încredințat munca pentru elaborarea proiectului monumentului și care au elaborat la timp schema planului general al satului și sectorului „Lisna”, schițele, concepția sculpturală, machetele monumentului, acestea fiind examinate pe data de 12.05.1996 la o ședință lărgită a societăților de cultură și organizațiilor obștești românești, unde s-au făcut unele observații. În procesul lucrului de mai departe asupra proiectului neajunsurile arătate au fost lichidate. Drept rezultat al muncii grupei de creație, a fost acceptat și proiectul-machetă al monumentului unei Troițe cu basorelieful lui Ștefan cel Mare, adoptat de o comisie calificată, din care au făcut parte conducători ai societăților naționale românești, regionale și republicane, oameni de cultură, savanți, scriitori, jurnaliști.

De asemenea, a fost adunată din donații o parte din mijloacele necesare pentru construcția monumentului. S-ar părea că administrația regională de stat în persoana d-lui Petro Gasiuk, adjunct al șefului administrației, și d-lui Corneliu Sainciuk, fostul șef al Direcției regionale pentru cultură, ar fi trebuit să vină în sprijinul doleanțelor celor peste 200 mii de locuitori de naționalitate română (moldovenească) ai ținutului, dar, spre marele nostru regret, așa ceva nu s-a întâmplat.

Mai bine de jumătate de an adresa Administrației Raionale de Stat Hliboca a zăcut în sertarele funcționarilor sau conducătorilor de diferite grade ai Administrației Regionale. Abia după ce, la numeroasele solicitări ale alegătorilor noștri, eu împreună cu dl. Ion Popescu, deputat al poporului din Ucraina, am cerut răspuns, sus-numiții conducători au trimis, pe data de 4 septembrie 1996, o scrisoare la Universitatea de Stat din Cernăuți pentru a primi o *Notă istorică informativă* pe marginea acestei chestiuni. Însă marii noștri savanți (nu se știe din inițiativa cărui partid de la conducere) au studiat problema vreo câteva luni, până când iarăși a trebuit să intervenim. În sfârșit, de comun acord cu reprezentanții unor secții regionale ale organizațiilor publice ucrainene, dar în contradicție cu Constituția Ucrainei și Legea „Despre minoritățile naționale în Ucraina”, ei au redactat următoarea concluzie asupra deciziei Comitetului Executiv al Consiliului raional Hliboca din 22 martie 1995 „Cu privire la înveșnicirea memoriei lui Ștefan cel Mare”. Interesant este faptul că în această concluzie se demonstrează că „problemele înveșnicirii în monumente, plăci comemorative a bărbatilor de stat din trecut... sunt foarte complicate, ele fiind legate de necesitatea luării în considerare a unui șir de circumstanțe pe plan intern și internațional”, că Ucraina „năzuiește să nu umbrească prin nimic sa să complice relațiile cu alte state, în primul rând cu cele vecine, să nu dea nici un prilej pentru tot felul de pretenții sau posibile reproșuri, care ar putea să decurgă atât din împrejurimile actuale, cât și din diversele interpretări ale trecutului istoric”. Mai mult decât atât, marii noștri savanți susțin că hotărârea Consiliului raional Hliboca nu poate fi calificată „decât ca o cunoaștere insuficientă de către inițiatori a trecutului istoric al ținutului ca

o urmărire de către ei a anumitor scopuri politice conjuncturale sau ca o lipsă de tact național", că instalarea în regiunea Cernăuți a unui semn comemorativ în cinstea lui Ștefan cel Mare ar genera „o dezaprobare și un posibil protest din partea conducerii Poloniei contemporane“.

Interesant, de ce istoricii cernăuțeni, secundați de unele partide politice, n-au dat o concluzie asemănătoare în anii trecuți, când se punea problema înălțării a monumentului hatmanului Sagaidaciului la Hotin, a monumentului eroilor „kureniiului“ bucovinean la Cernăuți? De ce în primul caz ei n-au anticipat eventuale proteste din partea Turciei, iar în al doilea – din partea aceleiași Poloniei sau Israelului? Cu atât mai mult, cu cât și comunitatea evreiască, și cea poloneză, împreună cu unele partide, s-au pronunțat contra inaugurării la Cernăuți a unui monument al eroilor „kureinului“ bucovinean.

O motivare este și faptul că monumente lui Ștefan cel Mare sunt instalate deja în sudul Bucovinei, la Suceava, și la Chișinău, în Republica Moldova, deci încă unul, în nordul Bucovinei, ar fi, chipurile, de prisos. În spiritul acestor concluzii înțelepte ale savanților istorici cernăuțeni, unii ar putea să se întrebe: ce rost să mai aibă înălțarea unui monument al lui Șevcenko la Cernăuți, dacă monumentele lui stau deja la Kiev și București, Kanev și Toronto, Harkov și în multe alte colțișoare ale globului pământesc? E bine că sunt, e bine că vor mai fi! spunem noi. Pentru că Șevcenko este înveșnicit ca geniu al poporului ucrainean. Dar, vă rugăm, dați-ne voie și nouă să înălțăm un monument și să-l omagiem pe Ștefan cel Mare, canonizat ca Sfânt. Doar el este geniul poporului român (moldovenesc), inclusiv al românilor din nordul Bucovinei, sudul Basarabiei și ținutului Herța. El constituie o pagină glorioasă a istoriei și culturii lor, de aceea, cred, desconsiderarea lui va știrbi mai mult imaginea statului ucrainean, iar piedicile ridicate în calea înălțării monumentului vor fi acea lipsă de tact național la care se referă istoricii, majoritatea lor, de altfel, nefiind bucovineni, ci veniți din alte părți.

Reieșind din cele spuse, apelez la dumneavoastră, stimați colegi, să cugetați asupra celor relatate și să votați, cum vă vor dicta cinstea și conștiința de bucovinean, care întotdeauna s-a caracterizat prin toleranță, o hotărâre pentru construcția monumentului lui Ștefan cel Mare la Valea Cosminului. Și încă mai rog onoratul prezidiu să pună această problemă la vot nominal, pentru ca noi și urmașii noștri, întreaga comunitate românească din ținut să-și cunoască la față prietenii.

Cu respect și încredere în dumneavoastră,
deputat Vasile TĂRĂȚEANU

(Din cuvântarea, care a fost întreruptă, la sesiunea a XII-a de legislatura a XXII-a a Consiliului regional Cernăuți de deputați ai poporului din 11 februarie 1997)

În loc de P.S.: „Ștefan cel Mare a fost un adevărat prieten al ucrainenilor, s-a comportat cu demnitate față de populația ucraineană pe pământurile Moldovei și s-a arătat un remarcabil apărător al culturii ucrainene... Pentru aceasta el era iubit de către poporul ucrainean din Moldova; populația ucraineană a Bucovinei compunea cântece despre el, iar mai târziu făcea pelerinaje la mănăstirea Putna și cetatea Suceava. «Cântec despre voievodul Ștefan» este una din perlele creației populare ucrainene de la sfârșitul sec. XVI“.

Arkadi Jukovski, *Istoria Bucovinei*
Partea I, Editura „Ceas“, Cernăuți, 1991, p. 63.

**Tehnoredactare computerizată:
Editura INFO-TEAM
Calea Victoriei 126; Tel: 650.60.15**

**Tiparul executat la
Tipografia „ARC“ SRL
Tel: 211.86.17
Tel/Fax: 312.40.18**

ISSN 1222-5606